RESBOAELE

D'INTRE

RUȘI ȘI TURCI

și

Inriurirea lor asupra țerilor române

DE

A. D. XENOPOL

Doctor in drept și in filosofie, Profesor de Istorie.

VOLUMUL I

JASSY.

TIPO-LITOGRAFIA H. GOLDNER, STRADA PRIMARIEI.

1880.

Domnului Titu Liviu Maiorescu.

PRECUVENTARE

Studiul faptelor trecute poate să ne slujască până la un punt de călăuz in cele de faţă şi viitoare. Astfel istoria poate să devină invăţătoarea politicei şi să conducă de la o indeletnicire teoretică la rezultate practice. Dacă este de interes a se cunoaşte intreagă istoria unui popor, nu este mai puţin adevărat că acele fapte vor fi mai cu inriurire asupra vieţei sale de faţă, care vor sta in o legătură mai strinsă cu dinsa, prin urmare acele ce vor fi mai apropiete. Cu cât istoria se indepărtează, cu atâta ea se inalţă in regiunile curat teoretice a le ştiinţei; cu cât din protivă se apropie, cu atâta se coboară in sfera practică a politicei. Pentru noi Românii, poate avea ori ce parte a istoriei noastre un interes teoretic, până şi studiul oardelor barbare ce cutrierau câmpiile noastre pe vremile lui Herodot. Pentru ca interesul să devină practic, trebue insă să ne lăsăm

din regiunile inalte a le ştiinţei spre stera mai prosaică dar mai nemijlocită a vieţei actuale, trebue să ne coborăm pe calea veacurilor şi să cercetăm acele inriuriri care au hotărit mai deadreptul forma de faţă a traiului nostru. In acest inţeles credem noi că nici o parte a istoriei noastre nu poate să ne intereseze aşa de nemijlocit ca acea tratată in incercările ce urmează.

De la inceputul vieţei noastre ca stat, am fost espuşi la inriurirea popoarelor vecine, mult mai puternice şi mai mari decăt noi. Viaţa noastră n'au fost, pănă in timpurile din urmă, o viaţă proprie, ci numai căt rezultatul imprejurărilor petrecute intre puterile ce ne incunjurau. Aruncaţi ca o minge de la una la alta ne duceam intr'acolo in cotro ne isbea o putere mai mare, fără ca să ne putem opune, prin insuşi a noastră greutate, unui asemene joc. Nu numai forma din afară a ţerilor noastre, trunchietă in mai multe rănduri, a fost hotărită prin asemene imprejurări, ci şi viaţa noastră lăuntrică a fost rezultatul ciocnirei acestor puternici competitori. In veacul nostru apoi, ca şi cănd rivalităţile puterilor protivnice, ce'şi luase de cămp de bătae corpul sermanelor noastre ţeri, n'ar fi fost deajuns, se adauseră incă doue noue pricini de turburări şi de suferinţi, trezirea naţionalităţii noastre spre conştiinţa sa de popor deosebit şi amestecul mai dea-

dreptul a Europei apusene in daraverile răsăritului Dar precum fenixul pentru a reintineri trebue să devină intăi prada flacărilor, aşa şi poporul nostru trebui, pentru a intra intr'o viaţă mai omenească, să treacă prin suferinţele cele mai crăncene, să susţină, el mic şi slab, o luptă de urieş cu elementele cotropitoare ce se abăteau asupra lui, tocmai atunci cănd, trezinduse cătră o viaţă naţională, incepuse a gusta fericirea de a trăi. Cu ajutorul apusului el isbuti a realisa pănă la un punct măcar idealul după care năzueşte; dar cu căt propăşea in această privire, cu atăta el se emancipa de sub epitropia turcească şi devenind vrăstnic, trebuia să intre in lumea cea mare, sprijinit numai căt pe propriile sale puteri.

Odată apucat pe această cale, el merse tot înainte şi, prin imprejurările ce transformară in curĕnd faţa răsăritului, el dobăndi o posiţiune nouă, mai măndră, căci neatărnată, dar plină de primejdii. Pănă acuma soarta sa fusese legată de acea a Turciei, precum este legată luntrea de corabia la coasta căreia e atărnată. Cănd vasul este să se cufunde, luntrele se aruncă pe valuri spre a scăpa vieţile omeneşti; atunci numai simt ele toată primejdia elementului pe care trebue să s'avĕnte, şi puţine scapă de peirea ce le aşteaptă. Şi noi suntem asemene unei luntre aruncată pe valurile turburate a le u-

nui intins ocean. Limanul nu se vede şi singura speranţă de scăpare este in puterea de resistenţă a neamului nostru, dovedită prin atătea veacuri de o luptă necurmată. Acuma insă când se deschide pentru noi o cale nouă şi neumblată, trebue să aruncăm o ochire indărăpt pentru ca să căutăm a trage din faptele ce au hotărit până acum mersul istoriei noastre o indreptare pentru viitor. Să ne gândim bine, căci cea mai mică greşală poate să ne peardă. Şi pentru a nu greşi trebue să ştim cu cine avem a face, să cunoaştem care sunt scopurile puterilor Europei faţă cu noi. Această invăţătură nu o putem dobândi decât din istorie, ţinând bine inţeles samă şi de elementele noue ce schimbă pe fie ce zi politica europeană. Numai cât combinând iuteresul momentului cu principiile pe care le vom vedea aplicate in privirea noastră de puterile Europei, vom putea găsi care trebue să ne fie linia de purtare faţă cu dinsele. Căci să nu uităm un lucru. Relaţiile politice intre popoare sunt fatale şi necesare, ear destăinuirea lor se face numai cât in lungul curs al istoriei. Interesele momentului pot să schimbe pentru un timp linia de purtare a popoarelor unul către altul. Ele revin insă tot deauna la matca lor, ca şi riurile acele ce se umflă in primăvară prin apele desgheţului.

Am crezut a indeplini o lipsă arătând cu

oare care amărunţimi politica ţerilor europene faţă cu noi de la inceputul atingerei noastre cu acea putere, care au avut asupra soartei noastre cea mai hotăritoare inriurire. Firul roş pe care am inşirat expunerea faptelor au fost acel al resboaelor ruso-turce.

Ne rămâne de adus mulţămirile noastre cele mai curate domnului Dimitrie Sturza de la Scheea pentru inlesnirea ce ne-au procurat, punĕndu-ne la indămână bogata sa bibliotecă, cuprinzetoare de atâtea scrieri privitoare la Români, cele mai multe perdute sau uitate, precum şi domnului Bogdan P. Hasdeu pentru indatorirea ce ne au făcut impărtăşindu-ne in manuscris cronica needită a lui Zilot Românul.

Autorul

SCRIERILE INTREBUINȚATE.

---

a) In limba română.

1. **Ureche,** Letopisiţile.
2. **Miron Costin,** id.
3. **Neculai Costin,** id.
4. **Ioan Neculcea,** id.
5. **Neculai Mustea,** id.
6. **Alexandru Amiras,** id.
7. **Axinte Uricarul,** id.
8. **Enachi Kogălniceanu,** id.
9. **Zilot Românul,** Cronica (needită).
10. **Manolachi Drăghici,** Istoria Moldovei pe 500 de ani. Iaşi 1857.
11. Istoria ţerei româneşti editată de Gh. Ioanid. Bucureşti 1869.
12. **Nicolai Bălcescu,** Românii şi Fanarioţii ın Magasin istoric pentru Dacia. Bucureşti 1846 Vol. I.
13. **M. Kogălniceanu,** Arhiva românească, Iaşi 1860.

14. Anaforaua obşteştii adunări către domnul Moldovei Scarlat Alexandru Calimach W. pentru instrăinarea Besarabiei 1812.
15 **Aricescu,** Istoria revoluţiunei române de la 1821, Craiova 1874 2 volumuri.
16. Exposiţia stărei invăţăturei in Moldova.
17. **Ioan Heliade,** Equilibrul intre antitese Bucureşti 1869.
18. Scrisorile lui Heliade in Convorbiri literare, anul al VII-le.
19. Biografia lui Gh. Asachi in Nuvelele istorice, Iaşi 1859.
20. Mihail Sturza, partida naţională şi comisia.
21. Mihail Sturza fostul domn al Moldovei, traducere din franceză. Iaşi 1874.
22. Fragmente din lucrurile şi oamenii din 1848 in Buciumul din Octomvrie 1863.
23. **Aricescu,** Capii revoluţiunei de la 1848. judecaţi după propriile lor acte, Bucur. 1866.
24. **C. A. Rosetti,** Pruncul român din 1848.
25. Gazeta de Transilvania din 1848.
26. Vestitorul român din 1850.
27. **G. Valentineanu,** Despre administraţia guvernului de la Balta-Liman. Bucur. 1859.
28. **Costache Cristea,** Pagina istorică a prinţului convenţiei de la Balta-Liman, 1855.
29. Revista domniei prinţului Grigorie Ghica de un membru al partidei naţionale.
30. **Scarlat Rosetti,** Raport asupra stărei

departamentului finanțelor adresat căimacamului. Iași 1856.

31. **T. Codrescu,** Presa franceză și principatele române. Iași 1856.

32. Despre drepturile și unirea principatelor române. Paris 1866.

33. Starea principatelor române după tratatul de Paris.

34. Apel către alegători din partea adunărei de proprietari, București 1857.

35. **Const. Ghenadi Rădeanu,** Apel la deputații români ai divanului ad-hoc 1857.

36. Un cuvênt in chestiunea alegerilor pentru divanul ad-hoc, zis in adunarea națională a Bacăoanilor la 26 August 1856. Paris.

37. **Em. Kinez,** Constituțiunea română. Bruxelles 1857.

38, Conservatorul din 1856.

39. **Г. Sergiescu,** Trei Români sau prințul străin și prințul român.

40. **Mitilineu,** Colecțiune de tratate. București 1874.

41. **C. A. Rosetti,** Apel la toate partizile. Paris 1850.

42. **Ilie Fotino,** Tudor Vladimirescu și Alexandru Ypsilante tradus din elenește de P. M. Georgescu. București 1874.

43. Istoria resbelului din orient. București 1878. 9 făscioare.

44. Monitorul pe 1866. Desbaterile camerei.
45. Monitorul pe 1877. Desbaterile camerei şi a Senatului.
46. **V. Alecsandri,** Napoleon III. Trei audienţe la Palatul Tuileriilor, in Convorbiri literare. An XII p. 41.
47. **V. Alecsandri,** Victor Emanuel, Cavŏur. Lamarmora. Extract din istoria misiilor mele politice. Conv. lit. An. XI p. 429.

---

b) Cărţi scrise de Români in limbi străine.

1. **Kantemir,** Geschichte des Wachsthums und des Sinkens des osmanischen Reiches, deutsch von Schmidt, Hamburg 1745.
2. **Eudoxiu de Hurmuzaki,** Documente privitoare la istoria Românilor, Bucureşti 1878 Vol. VI şi VII.
3. **Jean Heliade,** Le protectorat du Czar, Paris 1850.
4. Réglement Organique de la Principauté de Moldavie, New-York.
5. La principauté de Valachie sour le hospodarat de Bibesco, Bruxelles 1848.
6. Mémoire justificatif de la révolution roumaine, Paris.
7. Question économique des principautés danubiennes, Paris 1850.

8. **A. G. Golesco,** De l'abolition du servage dans les principautés danubiennes. Paris 1856.
9. Question de l'instruction publique en Moldavie par un député du divan ad-hoc, Iassy 1858.
10. **G. Chainoi,** (Ioan Ghica) Dernière occupation des principautés dannubienes.
11. **M. B. (olintineano),** L'Autriche, la Turquie et les Moldovalaques, Paris 1856.
12. Michel Stourza et son administration, Bruxelles 1848.
13. **Ganesco,** La Valachie depuis 1830 jusqu'à ce jour, Bruxelles 1855.
14. **N. Rousso,** Suite à l'histoire politique et sociale des principautés danubiennes, Bruxelles 1855.
15. **Jean Heliade,** Mémoires sur l'histoire de la régénération roumaine, Paris 1851.
16. Coup d'oeil sur l'administration de la principauté de Valachie de 1849—1853 par un Valaque, Paris 1854.
17. Quinze années d'administration en Moldavie, Paris 1856.
18. **M. Anagnosti,** Les idées de la révolution et les affaires d'orient, Paris 1841.
19. **I. C. Bratiano,** Mémoire sur l'empire d'Autriche dans la question d'orient, Paris 1855.
20. **I. C. Bratiano,** Mémoire sar la situation

de la Moldo-Valachie depuis le Traité de Paris, Paris 1857.

21. **B. Boeresco,** La Roumanie après le traité de Paris avec une introduction par M. Royer-Collard, Paris 1856.

22. **D. Bratiano,** Lettres sur la circulaire de la Porte du 31 Juillet 1856, Berlin 1857.

23. **Jean Heliade,** Dossier relatif aux principautés danubiennes. N. 3 profession de foi 1857.

24. **Le comtesse Stourza,** Régime actuel des principautés danubiennes, Paris 1856.

25. Les principautés roumaines et l'empire ottoman, Paris 1858.

26. Réorganisation des principautés danubiennes, Paris 1856.

27. **I. Strat,** Un coup d'oeil sur la question roumaine, Paris 1858.

28. **Viconte L. A. Gramont,** De l'administration provisoire russe en Valachie et de ses résultats, Bucarest 1840.

29. **Grégoire B. Crisoscoleo,** Politique russe de ce siècle en orient, Bucarest 1877.

c) Scrieri streine.

1. **Zinkeisen,** Geschichte des osmanischen Reiches in Europa, Gotha 1859. Vol. V, VI și VII.

2. **E. Herrmann,** Beiträge zur Geschichte des russischen Reiches, Leipzig 1843.

3. **Hammer,** Geschichte der osmanischen Reiches; traducere franceză in Colection d'histoires complètes de tous les états europ péens, Paris 1842. Vol. III.
4. **Mannstein,** Mémoire sur la Russie, Leipzig 1771.
5. **Bauer,** Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie, Leipzig 1778.
6. **Martens et Cussy,** Recueil manuel et pratique de traités, conventions et autres actes diplomatiques, Leipzig 1846.
7. **Cunibert,** Essai historique sur les révolutions et l'indépendance de la Serbie depuis 1804 jusqu'à 1850, Leipzig 1855.
8. **Demètre de Boukharow,** La Russie et la Turquie, Paris 1877.
9. **Le comte de Prokesch-Osten fils,** Depèches inédites du chevalier de Gentz aux hospodars de Valachie, Paris 1877.
10. **Paalzov,** Aktenstücke zur russischen diplomatie, Berlin 1854.
11. **Elias Regnault,** Histoire politique et sociale des principautés danubiennes, Paris 1855.
12. **G. Rosen,** Geschichte der Türkei, Leipzig 1866.
13. **Neigebauer,** die Donaufürstenthümer, Breslau 1856.
14. **Fr. v. Hagen,** Geschichte der orientalischen Frage, Frankf. a. M. 1877.

15. **Felix Colson,** De l'état présent et de l'avenir des principautés, Paris 1830.
16. **Saint-Marc-Girardin,** Souvenirs de voyage.
17. **Buch,** Moldauisch-Walachische Zustände in den Iahren von 1830—1843, Leipzig 1844.
18. Les principautés danubiennes in Revue indépendante XIII, quatrième livraison 25 Mai 1843.
19. Poids de la Moldo-Valachie dans la question d'Orient par M O. agent diplomatique, Paris 1838.
20. **Edouard Thouwenel,** La Hongrie el la Valachie, Paris 1840.
31. **H. Desprez,** La Moldovalachie et le mouvement roumain. Revue des deux Mondes 1 Ianvier 1848.
22. **Thibaut Lefebvre,** Etudes diplomatiques et économiques sur la Valachie, Paris.
23. **Vaillant,** La Roumanie Vol. II.
24. **H. Desprez,** La révolution dans l'Europe orientale, Paris 1848.
25. Le dossier russe dans la question d'orient par un ancien diplomate. Paris 1869.
26. **Billecocq,** Album Moldovalaque 25 Octobre 1848.
27. **Murphy--Byrne,** La Moldavie et Grégoire Ghyca, Iassy 1856.
28. Son Altesse sérénissime la prince Grégoire Ghyca, hospodar de la Moldavie. Arhives

générales, revue mensuelle, 13-me année.
29. **P. Bataillard,** Le Moldo-Valachie. Revue de Paris 15 Oct. 1856.
30. **Iasmund,** Aktenstücke zur orientalischen Frage, Berlin 1855.
31. **Forcade,** Histoire des causes de la guerre d'orient, Paris 1854.
32 Der russisch-türkische Streit und der Widerstand Europas gegen die russische Politik, Leipzig 1854
33. Correspondance respecting the rights and privileges of latin and greek churches in Turkey. Vol 1.
34. **Mackensie-Wallace,** La Russie, ouvrage traduit de l'Anglais par Henri Bellenger, Paris 1857.
35. Die orientalische d. i. russische Frage, Hamburg 1843.
36. **Artur v. Kelenföldi,** Die verhältnisse im Orient und in den Donaufürstenthümern.
37. **Ficquelmont,** Ruslands Politik und die Donaufürstentümer, Wien 1854.
38. Le Prusse, la cour et le cabinet de Berlin dans la question d'orient. Revue des deux Mondes 1855.
39. De la conduite de la guerre de Crimée par un officier général, Berlin 1855.
40. **Paul-Leroy- Beaulieu,** Recherches éco-

nomiques sur les guerres contemporaines, Paris 1869.
41. **G. Fr. Kolb,** Handbuch der vergleichenden Statistik, Leipzig 1855.
42. **I. Hain,** Handbuch der statistik des oesterreichischen Kaiserstaates, Wien 1853. Vol. II.
43. La traité de Paris du 30 Mart étudié dans ses causes et ses efets par le correspondant diplomatique du Constitutionnel, Paris 1856.
44. L'empereur Napoléon III et les principautés roumaines, Paris 1858.
45. **Elias Regnault,** Mistères diplomatiques des bords du Danube, Paris 1858.
46. Die Zukunft der Donaufürstenthümer in Grenzboten II 1857.
47. **Saint-Marc-Girardin,** Les voyageurs en orient. Revue des deux Mondes 1858.
48. **Marquis Cunéo d'Ornano,** L'Europe et Napoleon III, Paris 1858.
49. Des prétentions récentes de la Porte sur les principautés. Spectateur de l'orient VI, Athènes 1856.
50. **Sanejouand,** Les principautés roumaines devant l'Europe, Paris 1856.
51. **Louis de Nalèche,** La Moldo-Valachie, Paris 1856.
52. Les principautés devant le second congrès de Paris, Paris 1858.

53. L'Autriche dans les principautés danubiennes, Paris 1858.

54. Histoire diplomatique de la crise orientale, Bruxelles 1858.

55. **Ubicini,** Le question des principautés devant l'Europe, Paris 1858

56. Documents pour servir à l'histoire de l'aplication de l'art. 24 du traité de Paris en Moldavie, Londres 1867.

57. La paix de Paris est-elle une paix solide? par un ancien diplomate, Bruxelles 1856.

58. The national wishes of Moldavia and Wallachia, Bruxelles 1858.

59. **Julian Klaczko,** Les évolutions du prolléme oriental. Revue des deux Mondes 1878.

60. **Edouard Hervé,** Les derniers beaux jours de l'alliance anglo-française. Revue des deux Mondes 1 Décembre 1879.

61. Annuaire des deux Mondes. Histoire générale des divers états. Vol. IX (1859), X (1860), XI (1861), XIV (1867).

RESBOAELE
DINTRE
RUȘI ȘI TURCI
și
Inriurirea lor asupra țerilor române.

Introducere.

Așezarea geografică a Românilor au hotărit in mare parte mersul istoriei acestui popor. Impărțirea lor de ambele laturi a le Carpaților a dat naștere desbinării politice in care se găsesc; locuința lor pe cursul Dunării de jos pe de-o parte le-a pastrat naționalitatea, pe de alta i-au expus la niște inriuriri in mare parte dăunătoare desvoltării lor.

Românii sunt așezați in partea răsăriteană a Europei, peste care, in vremile veacului de mijloc, s'au lățit popoarele slavone care au pătruns până prin centrul și sudul acestei părți a lumii, in Boemia și Grecia. In marea aceasta de Slavi se găsește aruncată ca o insulă națiunea română. Din această pricină Românii au fost in toate timpurile puternic inriuriți de Slavoni; deaici provine e-

lementul slavon in limba, obicciurile și biserica noastră și numai elementul latin fù in stare să invingă această puternică inriurire, să stăruească după veacuri și să dee naștere unui popor nou de viță romanică. Dar o atare inriurire ca una ce a fost neconștiută a fost spre binele nostru. Ea ne-a făcut ceea ce suntem astăzi, un popor nou, cu dreptul de năzuință, la viață, la desvoltare și civilisație. Ea a șters de pe noi acea decădere cumplită in care căzuserĕ Romanii, strămoșii noștri, precum in apusul Europei au șters-o Germanii, dănd naștere popoarelor romanice, pe care cu drept cuvĕnt le privim ca frați. N'am fost insă supuși numai acestei inriuriri neconștiute ci, după ce popoarele slavone s'au trezit, ele au inceput a lucra cu conștiință asupra noastră și această lucrare s'au arătat a nu fi in tot deauna spre folosul nostru. Astfel Bulgaria, Galiția, Polonia și insfirșit Rusia venirĕ una după alta să s'amestece in trebile noastre lăuntrice și hotărirĕ in mare parte imprejurările istoriei noastre. Din toate aceste țeri nici una insă nu avù o inriurire atăt de insemnată ca Rusia, mai intăi din causa intinderii și puterii acestei impărății, apoi fiindcă producĕndu-se in un veac mult mai inaintat, putea să iee in slujba sa toate luminile și toată ghibăcia politică ce caracterizază timpurile moderne.

Din toate țerile Europei Rusia era pănă

mai odinioară singura putere ortodoxă neatĕrnată. De la cucerirea imperiului bizantin prin Turci rămase asupra Rusiei dreptul şi indatorirea de a apăra biserica creştină răsăriteană impotriva Otomanilor, care după ce puserĕ măna pe Constantinopole, pe de-o parte voeau să se intinda spre apusul Europei, pe de alta spre răsăritul ei, precum o dovedesc prea bine desele lor incăerări cu Polonii, supunerea Cazacilor şi Tatarilor supremaţiei lor.

Noi eram nişte popoare ortodoxe căzute prin imprejurări tot sub supremaţia turcească. Apropiindu-se Rusia de noi, era cu neputinţă ca să nu trezim in ea un fel de simpatie, ca unii ce ne inchinam aceluiaşi Dumnezeu şi zăceam, impreună cu multe alte milioane de creştini, sub jugul otoman. In numele crucii Rusia intreprinse lupta cea seculară impotriva inchinătorilor lui Mohamed şi la umbra ei putù să desvolte cu deplină indrăzneală politica sa de cucerire.

In resboaele ce incurĕnd se incinserĕ intre Ruşi şi Turci posiţia noastră ajunse a fi din cele mai grele. Aşezate intre aceste doue popoare, ţerile noastre devenirĕ in curĕnd cămpul de luptă a celor doi puternici rivali şi suferirĕ foarté mult din această pricină. Dar inriurirea cea mai insemnată veni din urmările politice ce nişte asemene resboae avurĕ şi care se resfrănserĕ toate asupra noastră.

A espune istoria acestor resboae şi inriurirea ce ele avurĕ asupra stării ţerilor noastre este scopul cercetărilor ce urmează.

Resboiul din 1711. Brăncovanu şi Cantemir.

I.

Cele d'intei atingeri a le Românilor cu Ruşii.

Ruşii incepuserĕ a intra in legături cu Poarta ăncă de pe timpul Sultanului Baiazet II. Atunci intălnim pentru intăia oară ambasade ale marelui principe al Moseoviţilor Ivan III In Constantinopole, care cer pentru neguţitorii ruşi siguranţa comerciului (1495—1499). Privilegiile neguţitorilor ruşi furĕ intărite de Selim I (1514 –1520), care insă refuză de a mijloci incheerea unei păci intre Ruşi şi Tatarii Crimeei. Dacă insă până atunci relaţiile intre aceste doue puteri fusese indestul de pacinice, de şi foarte reci, ele incep a se inăspri din pricina a doue popoare ce locueau intre ele: Căzacii şi Tătarii care trăind numai din prădăciuni, pustieau mai in fie care an Rusia şi Polonia, ţerile cele mai apropiete de dinşii. Ruşii pentru a resbuna pustiirile suferite, mai ales de la Tatari, se organizau in bande de voluntari care devas-

tau la rândul lor ţerile turceşti de lângă Marea-Neagră, astfel că prin aceste frecări mutuale isbucnise intr'un mod indirect un adevĕrat resboiu intre Rusia şi Turcia. In anul 1565 Sultanul Selim II voeşte să unească prin un canal Donul cu Wolga, pentru a-si deschide un drum maĭ uşor către Persia. Ruşii temĕndu-se de aceste lucrări ale Turcilor la marginea imperiului lor, atacă cu armele lucrătorii canalului, ei imprăştie, ucigĕnd şi trupele ce erau puse spre paza lor. Apoi luănd ei rolul de tănguitori, trimit chiar in anul următor o ambasadă la Constantinopole care avea să se jăluească de vecĭnicele năvăliri ale Tatarilor, şi această ambasadă este foarte bine primită de Turci, care invĕţaserĕ a cunoaşte in Ruşi o putere respectabilă. Statele apusene ale Europei, care erau in lupte cu Turcii,. şi mai cu osebire Veneţianii, căutau prin toate mijloacele a trage pe Ruşi intr'o legătură impotriva Turcilor, duşmanilor comuni ai creştinătăţii, şi lucru curios! de pe atunci ăncă ambasadorii veneţiani nu puneau o valoare atăt de mare pe puterea materială a Rusiei, cát pe acea morală, ce isvorea din comunitatea ei de religiune cu popoarele din Turcia. Astfel Giacomo Soranzo in o scrisoare către Senatul veneţian din 1576 se esprimă in modul următor: „Sultanul se teme de Moscovit din pricină că acel mare duce este de biserica greceasoă ca şi

populaţiunea din Bulgaria, Morea şi Grecia, care-i este devotată in gradul cel mai mare, fiindcă se ţine de acelaş rit grecesc şi va fi intotdeauna gata a lua armele in mănă şi a se rescula, pentru a se libera de sclăvia turcească şi a se supune stăpănirii lui.*) Pe atunci Ruşii recunoşteau incă pe patriarchul din Constantinopole de cap al bisericei lor si aveau legături in peninsula Balcanului care indreptăţeau apreţuirile ambasadorului veneţian; aşa tributul pe care mănăstirile muntelui Athos il plăteau Porţii se dădea din bani ruseşti şi călugării din muntele Sionului primeau de la marele principe un ajutor de 500 de galbeni pe an. Şi cu toate aceste, Ruşii deşi cercaţi de mai multe ori din partea Veneţiei a intreprinde ceva impotriva Turcilor nu voesc să se lege la nimic in această privire. Politica pacĭnică a Ruşilor in privinţa Porţii era motivată de incurcăturile Rusiei in resboae cu Polonia şi cu Suedia. Nu numai atăta; dar in anuĭ 1642 Ruşii privesc cu nepăsare recucerirea Azovului de către Turci din măna Cazacilor care-l stăpăniserĕ

*) „Del Moscovito dubita poi anche il Gran Siguore, perche quel granduca e della chiesa greca come i popoli de la Bulgaria, Servia, Bosnia, Morea e Grecia, divotissimi percio al suo nome, come quelli che tengono il medesimo rito greco di religione, e serian sempre prontissimi a prender l'armi in mano e sollevarsi per liberasi della schiavitù turchesca e sottoporsi al dominio di quello.“ *Alberi* Relazioni degli ambasciatori veneti al Senato. Seria III, V p. 206.

vr'o cinci ani de zile, şi nu îndrăsnesc a declara rĕsboiu Turcilor pentru stăpănirea acestei importante cetăţi. Se zice că Ţarul Mihail Romanov ar fi fost oprit de la un resboiu cu Turcii şi prin sfaturile voevodului Moldovei Vasile Lupu care-i arĕtâ că, in caz de rĕsboiu, Turcii ar măcelărì indată pe toţi inchinătorii bisericei grece din imperiul otoman şi că desigur, proteguitorul lor firesc, Ţarul Ruşilor, n'ar voì cu nici un preţ să ajungă la un asemene resultat pentru plăcerea de a sprijinì pe hoţii de Cazaci in posesiunea Azowului.*)

In anul 1645 vine la tronul Ţarilor Alexei Romanov care indrumează o politică mai activă impotriva Turcilor. Tatarii atăcănd cetatea Cazacilor Tschigrinul şi aceştia cerănd in zadar ajutor de la Poartă, se intorc către Ruşi, care se grăbesc a le da ajutor, şi Ruşii prin mijlocirea Tatarilor pun chiar măna pe Tschigrin (1676). Din această pricină Turcii le declară resboiu in anul următor 1677 şi atacă Tschigrinul; dar sunt respinşi cu mari perderi şi in genere acest rĕsboiu fù atăt de defavorabil Turcilor, incăt ei singuri caută a incheia pacea de la *Radzim* (1681). Prin această pace Ruşii dobăndesc Kievul şi Ucraina; cetăţi să nu se zidească nici de-o par-

*) *Siri.* Mercurio II p. 867 citat de *Zinkeisen* in Raumer's Historisches Taschenbuch für das Iahr 1857 p. 524 nota 125.

te nici de alta intre Bug şi Nipru; Tatarii să fie opriţi de la prădăciuni in Rusia; Turcii recunosc Ţarului titlul de impěrat şi locuitorilor Rusiei libera peregrinare la Ierusalim.

Cătră acelaş timp cade şi intâia apropiere a Ruşilor de ţerile noastre. Anume isbucnind in anul 1672 un resboiu intre Turci şi Poloni, Stefan Petriceicu Domnul Moldovei şi Grigorie Ghica Domnul Munteniei sunt orănduiţi de Turci ca să apere cetatea Hotinul impreună cu armata turcească. Fiind insă că Turcii scosese vorba că, pentru a apara mai bine această importantă cetate contra puterii Nordului, trebue să aşeze in ea un paşă, Domnii români, spre a scăpa de acest pericol care făcea de prisos Domnul din Moldova, se inţeleseră a se da in partea Leşilor şi intrarě in corespondenţă cu aceştia, chemăndu-i să vie mai in grabă asupra Hotinului şi făgăduindu-le a trece in focul luptei de la păgăni la dănşii.*) Domnii români caută mai intâi prin sfaturi să facă rău Turcilor, indemnăn-

*) Ci ei ca cei cu nevoe, s'au sfătuit ei in de ei Grigorie Vodă cu Petriceicu Vodă să se inchine la Leşi, să stee cu toţii să bata pe Turci, ca se nu apuce a se aşaza in cetatea Hotinului paşă, precum se aşezase in Cameniţa; *că aşezăndu-se in Hotin paşă, de aici in Moldova n'are de ce domni Domn.* Şi ajungăndu-se cu Leşii, ci ei chemau să vie mai curěnd că ei ău să vor ţinea cu děnşii asupra Turcilor; deci Leşii au primit cu bucurie şi indată s'uu pornit asupra Hotinului.“ *Ioan Neculcea* p. 223.

du-i a se retrage la loc larg şi a nu se bate din şanţuri, lucru la care n'ar fi bine deprinsă oastea impărătească, pentru a face astfel pe Turci să părăsască Hotinul fără luptă. Nereuşindu-le acest meşteşug, ei aşteaptă sosirea Leşilor „până au venit aproape de şanţurile Turcilor şi stănd Leşii vitejeşte s'au şi inchinat Petriceicu Vodă şi Grigorie Vodă impreună cu oştile lor la Leşi şi s'au amestecat cu Leşii, şi au şi inceput cu toţii asupra Turcilor ai tăia.“*) Bătĕnd Leşii pe Turci la Hotin in 11 Noemvrie 1673, Domnii români se pusese prin trădarea lor in o posiţiune cu totul falşă faţă cu Turcii şi eĭ sunt nevoiţi a căuta acuma sprijin in contra păgânilor la principii creştini şi cel inţăiu care se infăţişă in ochii lor fù Ţarul Ruşilor. Pe la inceputul anului următor, in Mai 1674, ei trimit la Moscva un calugăr rus din sfântul Munte, pe ieromonacul Teodor ca să se inchine rugăndu-se de Maiestatea Sa Imperială ca „să le dea ajutor spre a-i apăra şi scapa de suferinţe.“ Ţarul Alexei, vĕzĕnd această inchinare, ordonă trimiterea oştilor pentru apărarea Moldovei şi a Munteniei şi cere de la principii acestor ţeri ca să trimită „spre mai bună asigurare pe cei mai credincioşi din cler şi boeri care să inchee convenţiunea pe baza căreia trebue să remănă in supunerea

*) Idem p. 244.

impěratului.“ Condiţia pe care o pune Ţarul primirei acestei inchinări a *suveranilor* Moldovei şi Munteniei, cum ěi numeşte el de repeţite ori acel proiect de tratat, este ca ei să nu să fi supus ăncă regelui Poloniei, pentru a indepărta astfel pricini de neinţelegeri intre Rusia şi Polonia, făgăduindu-le că după săvirşirea jurăměntului de supunere să-i apere cu oştirile sale de duşmanii sfintei cruci şi să le dee şi ajutor bănesc.*)

O adoua incercare de legătură cu Ruşii se face de către Constantin Şerban Cantacuzino. Acesta fiind pretendent la tronul Munteniei pe când se suise aice Duca in anul 1674, se refugiase in Polonia şi aştepta să fie numit Domn. Văzěnd el că in rěsboiul ce isbucnise intre liga sfăntă şi impěrăţia Turcilor, ţerile romăne sufereau cele mai mari asupriri din partea Turcilor, cerěnduli-se pe lăngă ajutor de oaste şi nenuměrată zaharea, salahori pentru ridicarea de cetăţi, care şi căruţi pentru transporturi şi altele multe; **) pe de altă parte vězěnd el că Turcilor le merge foarte rěu in acest resboiu şi teměndu-se ca invingěnd Nemţii să nu cadă ţara sub aceştia, se indreptă earăş către speranţa creştinilor a-

---

*) Vezi proiectul de tratat intre Stefen Petriceiu şi Const. Şerban cu ţarul Alexei Mihailovici 10 Martie 1674 in *Mitilineu* Colecţiune de tratate etc. 1864 Bucureşti p. 68.

**) *Istoria ţărei romăneşti* ed. Gh. Ioanid, Bucureşti 1869 p. 184 şi urm. Comp. *Neculcea* ed. vechie p. 209 şi 224

supriţi, Ţarul Ruşilor, şi, in 15 Noemvrie 1688 trimite pe Arhimandritul Isaia din Muntele Atos la Curtea din Moscva, cerĕnd a se inchina. Maiestatea Sa imperială făgădueşte „pentru numele sfintei Biserici a rĕsăritului“ a ajuta pe Munteni ca să scape „de sub jugul tirăniei sub cuvĕntul uneia şi aceleiaşi religiuni creştine.“ Meiestatea Sa impĕratul făgădueşte deocamdată ajutor in contra Hanului Crimeei, duşmanul cel mai neimpacat al creştinilor şi mâna dreaptă a Turcului in toate intreprinderile, cu condiţie insă şi acuma ca şi in tratatul cel d'intăiu ca „să vĕ ţineţi tari şi nestrămutaţi şi la alte state să nu vĕ anecsaţi, nici să vĕ supuneţi; şi acte afirmative de supunere să nu faceţi şi să nu săvirşiţi făgădueli şi jurăminte de supunere.“ Pentru a cunoaşte mai in grabă respunsul Voevodului la aceste condiţiuni Ţarii Ioan şi Petru trimit un inadins cu arhimandritul Isaia la Şerban Cantacuzino, care însă pare că n'au mai adus nici un respuns căci Şerban au murit puţin timp după aceea (29 Oct. 1689). *)

In acest de al doile tratat se poate vedea că Ruşii puneau in practică observarea ambasadorului veneţian reprodusă mai sus, incepănd a se privì ca apărătorii fireşti ai creştinilor asupriţi. Că acest element vital al

*) Tratat intre Şarban Cantacuzin şi Ioan şi Petru Ţarii Rusiei in *Mihlineu* l. c. p. 71.

politicei lor le-ar fi venit in gănd și fără intervenţiunea noastre este mai mult decăt sigur. Nu mai puţin adevĕrat este insă că noi prin cererile noastre i-am indemnat intăi la punerea in lucrare a acestei idei care, ca dreaptă resplată, trebuea să ne devină atăt de dăunătoare nouă, provocătorilor ei.

Dacă insă pănă acuma supunerea Romănilor inpĕrăţiei rusești remăsese mai mult in stare de proiect, acesta incepe a se pune in lucrare de către Ţarul Petru cel Mare in rĕsboiul deschis impotriva Turcilor in 1711.

II.

Resboiul din 1711.

Acest mare principe, indată ce se suì pe tron, recunoscù că o impărăţie mare ca acea a Rusiei, fiind inchisă din toate părţile din spre mare, era impiedecată in chipul cel mai serios in desvoltarea comerţului sĕu, mijlocul cel mai puternic de imbogăţire a popoarelor. El se hotărì deci cu ori ce preţ a deschide Rusia inspre cele două mări mai apropiete, Marea Baltică inspre Mează-Noapte și Marea-Neagră in spre Mează-zi. Pentru a și deschide drumul in spre Marea-Baltică trebuea să cucerească niște ţeri ce erau in stăpănirea Svediei. Spre acest scop el se unì cu Polonia și Danemarca contra tĕnĕrului rege al Svediei Carol XII. Pentru a-și deschide calea in

Marea-Neagră, el intreprinde expediţiile sale împotriva Azowului. Turcii insă ştieau foarte bine că de la stăpânirea Azowului atĕrna in mare parte liniştea impărăţiei lor. Ei vĕzuse pe timpul domniei Cazacilor şi a duşmăniilor lor cu Poarta că aceştia in puţine zile puteau cu corăbiile lor să ameninţe chiar Constantinopolea. Cu cât mai mult trebueau să se teamă ca această insemnată cetate să nu incapă in mânile unui duşman mai puternic şi mai organizat? Tocmai această teamă insă se împlinì; căci după ce Petru cel Mare face in 1695 o espediţie zadarnică improtiva Azowului, in adoua expediţie din 1696 el reuşeşte a-l cucerì. Deindată preface toate moschele din cetate in biserici şi serbează cu mare pompă sfinţirea Mitropoliei, consfinţind astfel şi in mod religios isbânzile pravoslavnicului sĕu popor. Cum pune măna pe Azow, el ie mĕsurile cele mai energice pentru infiinţarea unei flote; măreşte şi intăreşte portul de la Taganrok, impune fie-cărui proprietar de 10 mii şerbi să construească câte o corabie, nescutind nici chiar pe clerici de la o asemenea indatorire, cere de la Veneţia mărinari şi constructori de corăbii care incurând fac să plutească pe apele Mărei-Negre 14 corăbii mari, 9 galere, şi 40 de brigantini. Turcii deşi vedeau cu cea mai mare nemulţămire această propăşire a Rusiei, totuşi erau nevoiţi să lese rĕsboiul cu această ţară mai cu

totul pe mănile Tătaritor, căci ei perduseră marea bătălie de la Zenta 1697, care merse inaintea păcii de la Carlowitz 1699 ce lovì atăt de serios in puterea lor.

Indată după pacea de la Carlowitz intre Veneţia, Germania, Polonia şi Turcia, se incheie o pace şi cu Rusia, şi insărcinatul din partea Rusiei cu tratarea de pace merge pe o corabie rusască la Constantinopole. Teama cea mai mare a Turcilor, stăpănirea Ruşilor asupra Mărei-Negre, se infăţişâ astfel intr'un chip vĕzut şi oare cum viu inaintea ochilor Otomanilor. In 25 Iulie 1702 se iscăleşte tratatul de pace, in care intre altele se recunoaşte corăbiilor de negoţ ruseşti dreptul de a trece prin Dardanele, celor de rĕsboiu dreptul de a naviga pe Marea-Neagră. Azowul remăne al Rusiei care se indatoreşte insă a dărăma cetăţile de la Nipru; Ţarul este scutit de tribut cătră Hanul tătăresc şi se consfinţeşte incă odată libera peregrinare a Ruşilor la Ierusalim. Care era scopul lui Petru cel Mare in acest tratat, se vede foarte limpede, anume: stăpănirea Mării-Negre, după cum era pe atunci şi părerea obştească a Europei asupra intreprinderilor acestui Monarch, care se vădeşte din o scrişoare a lui Leibnitz către prietenul seu Thomas Burnet; „El (adică Petru) găndeşte numai a nelinişti pe Turci; plăcerea lui cea mare este marina,

pe care a invaţat-o fiindcă are de scop a se face stăpăn pe Marea-Neagră.“ *)

Incercarea lui Petru cel Mare de a cuceri provinciile de la sudul golfului de Finlanda, Estonia, Livonia, Carelia şi Ingria de la Svedezi, prin o alianţă cu Polonia şi Danemarca, 'lu incurcâ intr'un resboiu cu Carol XII regele Svediei. Un talent militar neaşteptat se desvělì in těněrul principe şi Ruşiĭ primirě la Narva o lovitură de care erau să se sfarme toate planurile lui Petru. In loc insă de a se folosi de această isbăndă, Carol XII se intoarce impotriva regelui August II al Poloniei şi dă timp lui Petru nu numai de a recăştiga Ingria şi Carelia prin mai multe isbănzi dobăndite asupra generalilor lui Carol, dar lasă chiar pe Petru cel Mare să arunce in ţerile deabie cucerite temelia viitoarei capitale a impărăţiei ruseşti.

Carol XII, după ce bate pe regele Poloniei August II, se intoarce earăş impotriva lui Petru, apucănd de astă dată deadreptul spre Moscva, prin Ukrania, inşelat pe de-o parte prin făgăduinţele de ajutor ale lui Mazeppa, Hatmanul Cazacilor, pe de alta prin aşteptarea de a găsì in o ţară imbelşugată hrană indestulătoare pentru oastea sa. Petru pune insă să pustieze Ukrania incăt oastea lui

*) *Zinkeisen*. Geschichte des osmanischen Reiches in Europa Vol. V p. 358.

Carol cade curênd in cea mai grea lipsă. Mazeppa pe care regele Svediei işi puse atunci toată aşteptarea, aduce acestuia bani in deajuns, dar hrană nu. O foamete cumplită incepe a secera cu miile soldaţii lui Carol, care-şi vede incurênd armata redusă la jumêtate din ceea ce era, fără cai, suferind de lipsă şi de frig in mijlocul unei ierni foarte grele. Dar incăpăţinatul Carol, in loc de a urma sfaturile generalilor sei şi chiar ale lui Mazeppa, care cunoştea locurile, şi a se intoarce inapoi, se hotăreşte a merge inainte cu ori ce preţ şi ajunge insfârşit mai cu totul perdut sub zidurile cetăţii Pultava. Asaltul dat nu reuşeşte şi Carol XII trebue să se hotărească la un asediu in regulă. Petru insă, vine cu o armată numeroasă şi bine pregătită in ajutorul cetăţii sale şi, după o luptă teribilă, invinge cu totul oastea lui Carol, omorindu-i vr'o 9000 de oameni şi prinzênd mai pe toţi cei ce remăsese in viaţă. Carol XII scăpâ cu vr'o 1500 de ai sei şi fuge in Turcia.

Carol, primit foarte bine de autorităţile turceşti, se aşază in Bender de unde trimite o scrisoare Sultanului in care intre altele ĕi spune că „deosebitele cetăţi pe care Petru le ridicase la Don şi la Marea Azowului precum şi injghebarea unei mari flote dau indestul pe faţă planurile sale cele duşmăneşti improtiva impĕrăţiei voastre“ căutând prin asemeau

vorbe să pregătească pe Sultanul pentru propunerile sale de mai pe urmă. Dar şi Ruşii nu incetează prin ambasadorul lor de a combate stăruinţele regelui Svedez. Prin silinţele lui Tolstoi se reinoeşte in 1709 Noemvrie tratatul de pace intre Rusia şi Turcia, prin care se prevede modul cum Turcii să facă pe Carol XII să easă din statele lor. Uneltirile lui Carol XII reuşesc insă a schimba pe marele vizir de atunci, punĕnd in locu-i pe Baltagi-Mohamed Paşa, care fiind un om foarte pornit, era mult mai uşor de ademenit la un resboiu cu Rusia. Petru atunci trimite o scrisoare Sultanului in care se jălueşte de purtarea Turciei faţă cu dĕnsul, prin sprijinul dat şi făgăduit lui Carol: că el este aliat regelui August şi nu va permite ca acesta să fie supĕrat de vre-un duşman, cu atăt mai puţin de Carol, duşmanul lor comun, punĕndu-i in o a doua scrisoare, ca condiţie a mănţinerii păcii, indepărtarea lui Carol din statele sale. Turcii pe de altă parte erau intăriţi in tendinţele lor resboinice prin vuetele respăndite in mare parte de regele Svediei, despre uneltirile Ruşilor; că aceştia ar căuta să atragă in partea lor pe Domnii Moldovei şi ai Valahiei; că incearcă a revolta pe creştinii din Albania şi altele de aceste. In urma unei şedinţi şolemne a divanului, in care resboiul cu Rusia este hotărit, ambasadorul Rusiei este aruncat in inchisoarea de

la şepte turnuri. Petru atunci se hotăreşte a declara resboiu Turciei.

In manifestul publicat de Petru pentru indreptăţirea acestui resboiu se află un loc care aruncă o lumină foarte vie asupra politicei ruseşti; anume după ce Petru atinge prin căteva cuvinte creşterea puterii Otomanilor şi intinderea lor in Europa, el arată cum o mulţime de creştini „Greci, Valachi, Bulgari şi Sĕrbi gem sub jugul barbarilor şi dovedesc prin adănca lor miserie căt se ţin Turcii de tratatele lor.“ *) De pe atunci vedem deci cum politica rusască căuta să ascundă adevĕratul ţel al resboaelor sale cu Turcii, creşterea puterii sale in resărit, sub o mască făţarnică, eliberarea creştinilor de sub jugul mahometan. Petru cel Mare, precum este cel d'intăi care avù găndul a deschide Rusia dinspre marea, este şi cel d'intăi care intreprinse impotriva Turciei resboiul sfănt, o adevĕrată cruciată in aparenţă, in care Ruşii se aratau că luptă numai pentru comunitatea religiei şi-şi varsă săngele cel mai scump al copiilor lor pentru o causă neinteresată, pe cănd in realitate ei, prin acest pretext ipocrit, căutau să-şi facă interesele lor cele mai de căpitenie.

*) *Zinkeisen* l. c. p. 412 nota 1: Gemunt Barbarorum jugo opressi Graeci, Valachi, Bulgari Servique quanta sit illis religio pactorum, deterrimae suae miseriae experiuntur, nec minus Regnum Hungarie notabili damno probavit.

Caracterul de sfânt al acestui resboiu se vede şi din pregătirile lui. In 21 Fevruarie 1711 se ţine in catedrala din Moscva o serbare religioasă in faţa Ţarului. Doue regi mente din gardă erau inşirate inaintea bisericei şi in locul steagului lor cel obicĭnuit purtau unul roş cu inscripţia: „In numele Mântuitorului şi al Creştinătăţii.“ Deasupra acestei inscripţii se afla o cruce incunjurată de raze cu legenda: „in hoc vinces.“ Petru era atât de sigur pe victorie in cât el spunea adeseori „că vra să fie ingropat in Constan tinopole.“ Din aceasta se vede că Petru avea desigur in gând cucerirea Constantinopolei şi poate chiar restatornicirea imperiului bizantin.

III.

Petru cel Mare şi Cantemir.

Dintre motivele pe care Poarta credea că le are impotriva Rusiei, pentru a se purta duşmăneşte faţă cu ea, unul era adevĕrat, anume atingerea Ţarului Petru cu Domnii Moldovei şi a Munteniei. Pe atunci domnea in Moldova Dimitrie Cantemir (inceputul anului 1711) şi in Muntenia Constantin Brâncovanu (1689—1714). Constantin Brâncovanu, ca mai vechìu, pare a se fi inţeles cu Ruşii mai de timpuriu. *) Cel puţin numai din această pricină ne putem esplica pentru ce

*) *Necculai Costin* ed. veche p. 101.

Turcii voeau numai decăt al scoate din scaun şi chiar insărcinase pe Cantemir cu esecutarea acestui plan. făgăduindu-i domnia Munteniei, ear in Moldova să pună un alt domn recomendat de dĕnsul. *) Brăncovanu simţind aceste uneltiri. se născù intre el şi Cantemir o ură din cele mai neimpăcate. Brăncovanu era insă nehotărit in ceea ce privea legătura cu Ruşii. Inima sa il trăgea in spre Petru şi el apucase a făgădui Ruşilor 30.000 oşti şi zaharea indestulătoare **), pentru care primise de la aceştia 300 de pungi de bani; interesul insă ĕi spunea să nu se prea inainteze până nu va vedea cum merge resboiul incins intre Ruşi şi Turci. pentru a se da apoi in partea celui mai tare. Impărţit astfel intre iubire şi interes, Brăncovanu urmâ o politică indoioasă care la urma urmelor trebuia să-i pricinuească nenorocirea sa. Aceasta insă fù grăbită şi hotărită prin următoarea imprejurare: la curtea lui Brăncovanu era un boer, spatarul Toma Cantacuzino, care nădăjduind să se facă domn Munteniei cu ajutorul Ruşilor. ***), trecù făţiş la Petru cel Mare cu o parte din oaste şi, cerĕnd de la acesta un corp de armată, merse impreună cu generalul Reni şi luâ Brăila. Vĕzĕnd aceasta, Brăncovanu se spăriè, căci

*) *Cantemir.* Geschichte des Osman. Reiches pag. 765.
**) *Nec. Mustea* pag. 48.
***) *Nec. Mustea* pag. 50.

el vrea să dea ajutor Ruşilor numai pe ascuns, pentru ca la intămplare de infrăngere a lor să se poată indreptăţi inaintea Turcilor. Supĕrăndu-se foarte mult pentru această părtinire făţişă a lui Toma spatariul către Ruşi, el se hotări, pentru a nu da Porţii nici un soiu de prepus, a rupe ori ce legătură cu Ruşii, trimise zahareaoa ce o adunase la oştile turceşti şi. pentru a fi cu conştiinţa impacată, inapoi Ruşilor cele 300 de pungi de bani primite de la dănşii. *)

Nu aşa Cantemir: indată ce el se puse in legătură cu Ruşii, se dădù lor cu tot sufletul seu şi nu se găndì de căt la mijlocul de a-i sluji in interesele lor. Deaceea şi rolul lui Cantemir in acest resboiu este mult mai insemnat, căci a dat politicei ruseşti prilejul de a se desfăşura in toată intregimea ei.

Cantemir urmase in Domnie lui Neculai Mavrocordat. Când acesta fù mazilit, el se duse la Poartă şi, trecĕnd prin Galaţi, se intălnì cu Cantemir care se intorcea de la Ţarigrad. şi intre ambii Domni, cel fost şi cel viitor, se făcù o legătură intărită prin jurămĕnt, că adică Cantemir şă nu dee voe boerilor a părі pe Necolai Mavrocordat pentru administraţia sa, ear Neculai Mavrocordat să sprijine la Poartă Domnia lui Cantemir şi dacă ar vroì să ca-

---

*) *Ioan Neculcea* p. 350, 357. *Neculai Mustea* p. 51 *Alex. Amiras*, p. 106.

pete vre-o domnie apoi să fie acea a Munteniei şi nu a Moldovei. După ce Mavrocordat merge la Constantinopole şi vede că nu poate dobăndì domnia Munteniei, el voeşte a se intoarce in Moldova şi păreşte pe Cantemir la Poartă că „el când au venit in ţara Moldovei, au găsit mai bine jumĕtate de boeri haini la Muscali şi prinzĕndu-i i-au inchis, ear Dumitraşcu Vodă cum au luat Domnia au şi răpezit de olac inainte şi i-au slobozit pe toţi şi ăncă pe care era mai mare hain l'au făcut caimacan. *) Dar şi Cantemir auzind de uneltirile lui Neculai Mavrocordat trimite pe mai mulţi boeri la Poartă spre a păr pe fostul Domn şi vizirul, crezind mai degrabă aceste păre decăt acele ale lui Mavrocordat, pune să-l urmărească pe acesta. Cantemir dimpotrivă, fiind pus de curĕnd domn in Moldova, se bucura ăncă de toată increderea Porţii şi pe acèastă incredere se şi razimă el, pentru a inşela pe Turci. Spre a acoperì mai bine uneltirile sale cu Rusia el cere voe de la Poartă ca „să se facă că se ajunge cu Muscalii şi ce ar vedea şi ce ar inţelege de toate să facă ştire Porţii.“ **) Astfel, inşelănd pe Turci, el putea să intre in inţelegere chiar făţişă cu Ruşii, Turcii crezĕnd pe Cantemir că se preface numai pen-

*) *Ioan Neculcea* p. 334.
**) *Ioan Neculcea* p. 335.

tru a „iscodi“ pe duşmanii lor. Nu numai atăt, dar Capu-Chihaia lui Cantemir din Constantinopole, unul Iano, lua scrisorile ambasadorului rusesc ce era aruncat in inchisoarea celor şepte turnuri şi le transmitea lui Cantemir, ear acesta le trecea Ţarului.

Inainte ca Ruşii să intre in ţară, Cantemir voind să-şi asigure posiţia lui faţă cu Petru inchee cu el prin Luca Visternicul un tratat care este reprodus de Ioan Neculcea, hatmanul lui Cantemir, deci unul din oamenii care puteau mai bine să cunoască imprejurările. Eată cuprinderea acelui tratat:

I. „Ţara Moldovei cu Nistru să-i fie hotarul şi Bugeagul cu toate cetăţile tot a Moldovei să fie; numai deodată prin cetăţi să aşeze Moscalii oşteni până s'a intemeea ţara, ear apoi să lipsească oastea moschicească.

II. Bir să nu plătească ţara nici un ban.

III. Pe Domn să nu-l mazilească impăratul până la moarte şi pe urmă din fii lui să fie pe carele şi l'ar alege ţara.

IV. Neamul lui să nu easă din Domnie; numai când s'ar haini s'au şi-ar lepăda legea, atunci acela să lipsească şi să se pună din fraţii lui.

V. Pe boeri să nu i mazilească Domnul din boerie până la moarte, sau cu mare vină să-i scoată.

VI. Vama ocnei şi altor tĕrguri să fie venitul Domnilor; ear altă dare să nu fie.

VII. Mazilii şi mănăstirile să-şi stăpănească ocinile, moşiile şi vecinii sĕi şi să-şi iee şi desetina de stupi şi de mascuri şi goştina de oi de pe moşiile sale.

VIII. Zece mii de oaste să fie gata in ţară şi impărăţia să le dee leafă din visteria impărătească din Stoliţa.

IX. Din Moscali să nu se amestece la boeriile Moldovei, nici să se insoare in ţară, nici moşii să nu cumpere.

X, Domnul pe boeri să nu fie volnic ai perde ori ce greşală ar face, fără sfatul tuturor şi iscălitura Mitropolitului.

Căte-va condiţii lăturalnice priveau la intámplările rĕsboiului ce era să se inceapă: „pace Moscalul cu Turcul să nu facă, ear de s'ar intămpla să facă pace, şi să rămăe Moldova tot sub stăpanirea turcească, atunci să aibă impăratul moschicesc a da lui Dumitraşcu Vodă douĕ părechi de curţi in Stoliţa şi moşii pentru moşiile din Moldova şi cheltuealá pe zi in toată viaţa lui şi oamenii lui să nu i lipsască; şi de nu i-ar plăcea acolo şi s'ar trage intr'altă ţară creştinească volnic sâ fie a merge.“ *)

Acest tratat este un document pe căt de

---

*) *Ioan Neculcea* p. 337. In colecţiunea Tratatelor d-lui *Mitilineu* (p. 74) acest tratat este reprodus in cu totul altă cuprindere, după ediţia rusească. Dar acesta pare a fi numai tratatul oficial, pe când acel dat de Neculcea este de sigur acel secret, prin urmare acel adevĕrat.

insemnat pe atăt şi de curios. El destăinueşte intreaga politică a lui Petru şi putem adăogi politica rusască in privirea noastră; el ne arată intr'un mod precis şi lămurit care au fost de la inceput tendinţele Rusiei asupra ţerilor şi naţionalităţii noastre şi, cine ştie cu cătă statornicie Ruşii urmăresc politica lor, nu se va mira dacă va vedè că şi astăzi predomnesc in raporturile lor cu noi aceleaşi principii.

Mai intăi acest tratat, deşi incheet intre două ţeri ce până atuncea nu fusese in nici o legătură mai strinsă, in loc de a se mărgini la relaţiunile lor din afară se indeletniceşte in mare parte cu acele lăuntrice, cu posiţia boerilor, cu dările ce domnul va fi invoit a pune, cu drepturile mănăstirilor şi altele de aceste. Se vede bine in această orănduire a trebilor lăuntrice pe de-o parte nevoea unei ţeri mici, când intră in legătură cu o puternică impărăţie de a-şi asigura starea sa impotriva unor viitoare incălcări; pe de altă parte se vede nu mai puţin tendinţa Rusiei de a regulamenta această stare, de a substitui cu un cuvĕnt suzeranităţii Turciei, protectoratul seu; căci dacă Turcia se amestecase in trebile din lăuntru ale ţerii in mod abusiv, Rusia voea să se amestece pe baza unui drept, şi acest drept era consfinţit prin tratatul cu Cantemir.

Un alt punct insemnat este aşezarea mos-

tenirei in domnie in locul alegerii ce fiinţaşe până atunci. Fiind insă că in ţără era o mare partidă de boeri ce era protivnică acestei inoiri, partidă condusă de Iordachi Ruset vornicul *), apoi impăratul incuviinţâ boerilor dreptul de alegere cel puţin dintre fiii domnului reposat Aceasta era fără indoială un bine pentru ţară; dar conditia fusese admisă după cererea anumită a lui Cantemir care voea să tragă macar atâta folos din unirea sa cu Ruşii. **) Cât de interesat era insă Petru de a-şi atrage şi pe boeri in partida sa. se vede din articulele care hotăreau privilegiile boerilor şi care de sigur nu au fost introduse in tratat după cererea lui Cantemir.

Partea insă cea mai de samă a intregului tratat este cuprinsă in art. VIII, care prevede intreţinerea unei armate moldovene pe socoteala vistieriei ruseşti, precum şi condiţia cealaltă ca până când se va intemeia oştirea moldovenească să fie cetăţile ei ocupate de „oşteni moschiceşti,“ cuprinsă in art. I. Prin această condiţie Rusia tindea la o şerbire directă a Moldovei. Căci ori cine nţelege de la

*) *Ioan Neculcea* p. 349.

**) „Nächstdem unterhielt Peter auch ein geheimes Verhältniss mit den Hospodaren der Moldau und Walachei Cantimir und Cantacuzen, *die diese Provinzen auf ihre Familien zu bringen etc.*“ Münnich's Tagebuch in Beiträge zur Geschichte des russischen Reiches von *E. Herrmann* p. 122.

sine ce ţintă şi scop putea să aibă ocuparea cetăţilor moldovene de oştirile ruseşti, „până la intemeerea ţerii,“ un termin aşa de nehotărît; apoi dacă Rusia se oferea cu atăta generositate a plăti din vistieria sa oastea moldovenească, desigur că cu aceeaşi neinteresare s'ar fi oferit a-i face şi educaţia ei militară, pentru care earăş se înţelege că trebuia numai decăt să pună in fruntea ei comandanţi ruşi. Ce era insă să devină domnul Moldovei in mijlocul unei armate, chiar naţionale, plătite şi comandate de Ruşi? Desigur că numai un instrument in mănile politicei ruseşti. Şi apoi in asemene imprejurări ce valoare se mai poate pune pe articolul care asigură Moldovenilor neamestecarea Moscalilor in boeriile ţerii, oprirea lor de a se căsători in ţară sau de a cumpĕra moşii? Un tratat nu este decăt o invoială momentană care se poate schimba după imprejurări. Vĕzĕnd Ruşii Moldova căzută sub dĕnşii, nu s'ar fi grăbit ei oare de a inlătura căt mai curĕnd singura stavilă a rusificării ei, chiar dacă i am presupune cu indestulă bună credinţă pentru a respecta tratatul incheet! Sub Turci ori căt de reu stătea ţara, tot nu fusese prefăcută in paşalic turcesc. Prin tratatul lui Cantemir, Moldova devinea numai decăt un adeverat guvernămĕnt rusesc.

IV.

Romănii și Rușii.

Pentru a ințelege cum un asemene tratat era cu putință să fie incheet de un Domn Moldovan, trebue să ne străpurtăm cu mintea pe la inceputul veacului al XVIII. In ce stare se afla Moldova pe atunci? Conștiința națională, dacă nu dispăruse cu totul, era desigur in ajunul de a se stinge sub domniile cele ce se schimbau mai pe fie-care an și care nerepresentănd decăt interese personale, rupsese ori ce legătură intre domn și popor, și prin aceasta daduse o lovitură de moarte vieței naționale a Moldovei. Trecuse acum timpurile acele in care Domnul și națiunea se simțeau ca un singur tot, in care interesul unuia era strins legat de interesul celeilalte, in care cuvĕntul de patrie, identificăndu-se cu acel de moșie, domnul iși apăra țara lui ca proprietatea sa cea mai scumpă. Moșie era țara și acum; dar domnii in loc de a fi proprietarii ei și de a simți durere pentru dĕnsa, erau numai căt niște arendași, care căutau prin toate mijloacele să se folosască din esploatarea ei.

Un singur lucru mai remăsese de la străbuni: religia; dar pentru nenorocirea țerii religia ei era identică cu acea a Rusiei, incăt cel puțin din această pricină, țara nu putea să vadă in Ruși un pericol pentru existența sa. Interesul național dispăruse; cel religios

nu opunea nici o stavilă. Deaici se inţelege uşor pentru ce ţara intreagă s'au aruncat cu atăta orbire in braţele Ruşilor.

Zicem ţara intreagă şi cu drept cuvĕnt: căci să nu se creadă că Brăncovanu şi Cantemir urmau o politică curat personală. Dinpotrivă sunt semnele cele mai temeinice pentru a se admite că cel puţin in această impregiurare domnii nu lucraserĕ improtiva părerii obşteşti. Aşa dacă este să credem cele ce spune Neculai Mavrocordat, boerii incepuserĕ să facă politică rusească ăncă inainte de anul 1710*) şi pe de altă parte vedem in Muntenia că partida Cantacuzineştilor, ne mai putănd răbda trăgănările lui Brăncovanu, trece făţiş la Ruşi in persoana lui Toma Spatarul. **) Deaceea cănd Cantemir declară boerilor că s'a unit cu Ruşii, aceştia ĕi respund cuvintele foarte insemnătoare: „bine ai făcut Măria Ta de te-ai inchinat, că noi ne temeam că te-i duce la Turci; şi aşa avem gănd că de te-om vedea că mergi la Turci, să te părăsim şi să ne ducem să ne inchinăm la Moscali." ***) Dar nu numai boerii erau mulţămiţi cu inchinarea lui Cantemir ci chiar poporul, deşi acesta nu avea nici o insemnătate politică. Cronicarii intr'un glas descriu marea bucurie a poporului şi rapoartă această

*) *Ioan Neculcea* p. 334
**) *Nec, Mustea* p. 50
***) *Ioan Neculcea* p. 342.

bucurie faptului că unirea se făcuse cu un imparat creştin impotriva Turcilor. Aşa Ioan Neculcea descrie in modul următor primirea lui Petru in Iaşi; „Eară caimacamii impreună cu alţi boeri şi orăşenii bĕtrăni mai de cinste, şi cu Gedeon Mitropolitul şi cu tot clirosul bisericei, i-au eşit cu toţii inainte afară din Iaşi, şi frumos timpinăndu-l l'au primit cu toată inima, şi i s'au inchinat cu mare bucurie, ca unui imparat creştin, dănd laudă lui Dumnezeu, ca doară ĕi va cerceta cu mila sa şi-i va scoate de sub jugul robiei Turcilor.“ *) Neculai Mustea povesteşte acelaş lucru cu cuvinte şi mai aprinse: „Frumos lucru şi cu minuni era tuturor a privì atunci imparat creştin aice la noi; şi fară de nici o măndrie grăea cu toţi. Mers'au intăi la Mitropolie de au vĕzut biserica şi casele, şi au şezut căt-va de au vorbit cu Mitropolitul Kir Gedeon ce era pe acele vremi; apoi au mers pe la toate bisericile, şi trăgea clopotele pe la toate mănăstirile; şi mergĕnd el prin tĕrg, eşia norodul de-l privea, mulţămind lui Dumnezeu cu multă bucurie că le-au trimis imparat creştin, nădăjduind că vor eşì de sub jugul păgănilor.“ **) Acsinte Uricarul raportănd aceleaşi imprejurări spune: „dar n'au vrut să inţeleagă nimene, că erau *umflaţi mai toţi pămĕntenii cu nădejdile cele deşarte,* neşti-

---

*) *Ioan Neculcea* p. 346.
**) *Nec. Mustea* p. 51.

ind voea lui Dumnezeu cum va fi, căt cu nesocoteala lor când se ţineau că sunt scăpaţi de sub jugul robiei, atunci era să cază nu numai la mai mare robie ci şi la peire desăvirşit. *)

Era insă, cel puţin in Moldova o partidă indestul de insemnată condusă de Iordachi Ruset Vornicul care, de şi in principiu pentru unirea cu Ruşii, nu voea să se dee de la inceput in partea lor şi care cerea să mai fi ingăduit Cantemir „până li s'ar fi vĕzut puterea cum le-a merge." **) Ideile acestei partide sunt representate in cronicarii noştri prin Neculai Costin, singurul protivnic politicei ruseşti. El bănueşte lui Cantemir că „ştiindu-se pe sine a fi foarte invĕţat, n'au socotit ca să intrebe sfat de boerii cei bĕtrâni, ci cu mintea sa cea crudă au socotit de au trimis pe Pricopi Căpitanul din ţara leşască la imparatul Moscului." ***) Din care pricină adaoge el „au purces toate lucrurile ţerii de'ntăiaşi dată spre răsipa şi fără socoteală." †) dându-şi părerea definitivă asupra politicei lui Cantemir prin următoarele cuvinte: „acest bine au agonisit terii Dumitraşcu Vodă cu socoteala lui cea grabnică de nu se va mai indrepta in veci." ††) Neculai Costin este atăt de pro—

*) *Acsinte Uricarul* p. 137.
**) *Ioan Neculcea* p. 342.
***) *Nec. Costin* p. 102.
†) *Idem* p. 112
††) *Idem* p. 123.

tivnic Ruşilor incăt el singur dintre cronicari se face resunetul cronicei scandaloase a timpului raportănd un fapt pe care l'ar fi comis efiţerii ruşi la o masă dată de Petru. După ce au măncat cu toţii carne, de şi era postul ofinţilor apostoli, mesenii, ingreuindu-se, au mas acolo; „eară peste noapte acea n'au scăpat fără pagubă mai nici un boer şi nefurat de muscali cui pistoale, cui rafturi, cui epăngele, nice boer, nice slugă.“ *)

Această intoarcere atăt de unanimă a ţerii cătră Petru provine din două pricini: mai intăi din identitatea religiei, apoi din reaoa purtare a Turcilor faţă cu noi. Petru cel Mare era creştin şi imparat. Pentru acele timpuri idea naţională dispărea cu totul inaintea ideei religioase; nu era ţara şi poporul lucrul de căpitenie in ochii mulţimei ci inchinarea cătră Dumnezeu: deaceea nici se uita la pericolul ce putea veni asupra ţerii din partea Ruşilor. Moldova era apoi o ţară deprinsă a se inchina. Plecase de atătea ori capul inaintea Polonilor şi a Turcilor, incăt a-l mai pleca odată inaintea Ruşilor nu-i părea de loc straniu, cu atăt mai mult că acuma nu era să se închine nici unui păgăn nici unui catolic, ci unui creştin adevărat, care mergea să se roage la aceleaşi biserici, se impărtăşea la aceaşi preoţi, postea şi-şi făcea

*) *Nec. Costin* p. 114.

crucea in acelaş fel. Apoi Petru cel Mare mai era şi impărat; acest cuvĕnt il auzise poporul din cea mai fragedă copilărie imbrăcat in tot farmecul poveştilor, ĕi umplea sufletul cu ideea măreţei, resuna la urechile lui cu puterea magică a figurilor inchipuirii, il umplea de spaimă când il vedea ca duşman, de o fericire nespusă când il vedea ca prieten. Inaintea impăratului domnul dispărea ca stelele la lumina soarelui, cu atât mai mult când acest impărat venea să mântue poporul român de robia cea grea a păgânului de Turc.

Şi intr'adevĕr că poporul român căzuse faţă cu Turcii intr'o adevĕrată robie. Nu numai că domnii se schimbau după placul Sultanului şi că fie care din ei trebuea să plătească sume insemnate vizirului şi femeilor din haremul Sultanului, pe care le scotea de pe spetele ţerii; dar afară de aceasta ţară era supusă la diferite beilicuri şi angării către Poartă, care nu isvorea de aiure decât din abuzul celui mai tare asupra celui mai slab. Insfârşit supuşii Porţii, Tatarii, năvăleau pe fiecare an, prădau şi jăfueau ţara in modul cel mai neomenos şi când Petru venea şi proclama prin tratatul incheet cu Cantemir că ţara nu va plăti bir nici un ban, că domnul nu va fi invoit să aibă alte venituri decât vămile şi ocnele, am voì să vedem ţara stând in nepăsare, ea care in naivitatea ei copilărească credea in făgăduinţele impăra-

tului creştin şi nu se aştepta decât la o eră de fericire după acea de adâncă nenorocire in care zăcea!

Ţerii deci desigur trebue să-i dăm dreptate dacă o vedem aruncându-se in braţele Ruşilor. Dar să cercetăm acuma dacă domnul ei, care, prin excepţiune, era un principe foarte luminat şi prin urmare dator să cumpenească mai bine lucrurile, poate fi şi el indreptăţit inaintea istoriei pentru părtinirea sa cu Ruşii.

După Ioan Neculcea motivul ce l'ar fi aruncat pe Cantemir in part da Ruşilor ar fi fost temerea de intrigile lui Brâncovanu, care simţind uneltirile lui Cantemir pentru a-l prinde, şi „tocmindu-şi lucrul la Constantinopole, să nu-l răpue pe dênsul şi să-l mazilească;“ *) o teamă care pe atunci, când numai banii jucau un rol la Constantinopole, era indestul de intemeiată. Un motiv, se'nţelege mai puţin egoist, este dat de insuş Cantemir in Istoria impărăţiei turceşti: „In luna Scheval al anului Hegirei 1122 Cantemir a fost trimis in Moldova cu ordinul de a prinde pe Brâncovanu, prefăcêndu-se ca prietenul seu, sau in vre-un alt chip, şi să-l trimită viu sau mort la Constantinopole şi când va pune stăpânire pe principatul Valachiei să iee in mâni guvernarea acelei ţeri, ear pentru Moldova să propună un alt pr ncipe, a cărui aprobare re-

*) *Ioan Neculcea* p. 335.

māne păstrată curţii suzerane. Pentru implinirea mai grabnică a acestui plan, Sultanul dă ordin hanului de a pune in slujba lui Cantemir atătea mii de Tatari căt va fi de nevoe. Pe lăngă aceste Sultanul făgădueşte lui Cantemir că-i dă principatul pe viaţă şi nu-i va cere nici tribut, nici peşcheş căt timp el va sta in Moldova. După ce această făgăduinţă a fost intărită prin un hati-sherif, Cantemir trece in Moldova impreună cu hanul Tatarilor. Insă puţine zile după venirea sa primeşte o scrisoare de la Chihaia marelui Vizir, Osman Aga, in care i se cerea indată pentru Sultan şi Vizir peşcheşul obicinuit la fie-care intrare in domnie; să adune omulţime de zaharea pentru oştile turceşti; să pună podurile in stare cu cea mai mare grăbire; să procure Cazacilor şi Svedezilor ce stăteau pe lăngă regele Svediei locuinţi pentru earnă; să se găsească el singur impreună cu oamenii lui la Sf. Gheorghie la Bender, şi alte cereri tot aşa de ingreuetoare. Cunoscănd deci Cantemir de pe aceste roade căt de puţin era de aşteptat de la necredincioşi, el aruncă legătura cu Turcii şi crezù mai de cuviinţă a suferì impreună cu Christos, decăt a spera bogăţiile cele inşelătoare ale Egipetului. El trimise un sol credincios la Ţar pentru a-i oferì slujbele sale şi acele ale principatului seu." *)

*) *Cantemir* Geschichte des osm. Reichs. p. 765.

Deşi poate că ambele aceste motive să fi inriurit hotărirea lui Cantemir, causa mai puternică care l'au indepărtat de Turci. era convingerea lui Cantemir despre starea de decădere in care se aflau Turcii, isvorită din serioasa şi indelungata sa indeletnicire cu istoria impărăţiei lor. Acest spirit intr'adever profetic vĕzuse de la inceputul decăderii acestui popor, care porneşte de pe timpul seu, un poverniş pe care el nu se va mai putea opri şi in Ruşi el vedea moştenitorul firesc al impărăţiei Otomanilor. Istoria acestei impărăţii scrisă de dănsul se imparte in douĕ perioade, cea d'intăi a creşterei sale pănă la anul 1672; cea de a doua, a decăderii, de la acea dată pănă la 1711. Cuvintele cu care el sfirşeşte perioada intăia sunt insemnătoare. El zice: „Aceasta fù cea de pe urmă victorie din anul Hegirei 611 pănă la 1083, prin care se aduse impărăţiei Otomanilor vre-un folos, sau prin care se adause vechilor margini ale imperiului vre un oraş sau vre o ţară. După aceasta, mai ales pe timpul impăratului Leopold din Germania, urmarĕ bătălii infricoşate pe care urmaşii cu greu le-ar crede dacă nu ar fi dovedite prin autenticitatea unor documente oficiale, şi puterea Otomanilor au slăbit foarte tare prin perderea mai multor regate şi ţeri, prin peirea unor oştiri intregi, precum şi prin resboae lăuntrice şi impărecheri."*)

*) *Cantemir* l. c. p. 408.

Fiind deci Cantemir adânc convins despre resultatul resboiului ce era să isbucnească, anume că va eşì in defavoarea Turcilor, nu ne putem mira de loc de hotărirea principelui nostru de a se da in partea Ruşilor, mai ales că şi la dênsul mobilul religios era indestul de puternic. Sprijinul pe care Petru cel Mare il aştepta de la Cantemir se zădărnicì insă cu totul ca şi acel făgăduit de Brâncovanu, deşi din alte pricini. Oştirea pe care Cantemir trebuea s'o adune, mâncâ numai banii trimişi de Ruşi şi nu se mai strinse, căci precum spun Neculai Costin şi Neculai Mustea: „Moldovenii, cum au luat banii de leafă, cum au inceput a-i bea pe la crăşme zioa, eară noaptea se duceau pe la drumuri de jăfuiau pe oameni dece aveau şi la drumuri, şi la bejenii, şi furiş, şi făţiş. Alţii umblau de stricau prisecile oamenilor; eară in oaste n'au mers.“ *) Mai grav insă decât aceasta era lipsa zaharelii. „Oastea Moscalilor flămânzită, pedestrimea obosită, caii leşinaţi că nici earbă, nu aveau, inchişi in parcane şi cum vra a eşi indată cădea in mânile Tatarilor; zaharea din urmă nu putea veni nici de aici din ţară nu avea pâne se le dea, nici cu bani să cumpere nu găsea, fiind lipsă de pâne pentru lăcustele ce era pe aice şi mai inainte in vr'o doi, trei ani şi intr'acel an mânia lui Dumnezeu, cât nici

*) *Neculai Costin* p. 112 şi *Neculai Mustea* p. 50.

earba pe cămp nici frunza pe păduri unde cădea lăcusta nu remănea, ci era cum e mai rĕu“ *) Din această pricină căzĕnd oastea lui Petru cel Mare in o grea cumpănă, ca o resplată pentru cele ce suferise Carol XII de la Ruşi, Turcii n'aveau decăt să intindă măna pentru a prinde pe Petru cu toată armata lui, mai ales in urma ciocnirii de la Stănileşti lăngă Prut, unde Petru, fiind bătut, perduse ori ce speranţă de scăpare. Vezirul Baltagi-Mohamed fiind insă tot atăt de fricos la faptă pe căt se arĕtase de inimos la vorbă, corupt şi prin căte-va pungi de bani pe care insăşi impĕrăteasa Caterina le aduse in cortul seu, se grăbi de a incheia pace cu Petru, cu toată opunerea regelui Carol XII, care căutâ in zadar să convingă pe Vizir că poate să prindă pe Petru cu intrea ga sa armată. Condiţiile acestei păci incheete in 21 Iulie 1711 la Huşi sunt următoarele: Azowul este inapoit cu teritorul incunjurător in starea in care se afla. Cetăţile Taganrok, Kamenska şi Samara vor fi dărămate şi Ţarul nu se va mai amesteca in trebile Cazacilor, nici in ale Tatarilor, sau in a le Polonilor. Nu mai este invoit Ţarului a

*) *Nec. Mustea* pag. 53. Comp. Münnich Tagebuch in *Hermann* (Beiträge etc.) p. 123; „und sich durch die versicherungen des Moldauischen Hospodaren Cantimir leicht verleiten lassen, in der Hoffnung Magasine und sonst Lebensmittel genug vor sich zu finden · mit einer von 40,000 Mann bestehende Armee, ohne Proviant über den Niester gegen din Donau zu marchiren.“

ţinea in viitor un ambasador la Constantinopole; Rusia nu va opune nici o impedecare intoarcerii regelui Svediei in statele sale. Petru pune zălog doi militari insemnaţi din armata sa pentru indeplinirea credincioasă a tratatului. Această pace este ratificată şi intărită in Aprilie 1712.

Acest tratat, foarte favorabil Ruşilor, după imprejurările in care fusese incheet, lovea insă in chipul cel mai simţitor planurile lui Petru cel Mare şi nimicea roada muncei unei vieţi intregi, stăpănirea Ruşilor pe Marea-Neagră, incăt trebile păreau că se intorsese earăş la starea de mai nainte, cănd Ruşii nu stăpăneau ăncă Azowul; cu deosebire numai că Ruşii gustase din rodul oprit şi că simţeau acuma mult mai viu perderea Azowului decăt lipsa lui de mai nainte.

V.

Urmările resboiului din 1711 asupra ţerilor române.

Ce urmări au avut acest resboiu asupra ţerilor noastre?

Este o idee foarte respăndită in poporul nostru, de cănd au inceput a se scrie istorie, anume acea că politica lui Brăncovanu şi Cantemir ar fi provocat venirea fanarioţilor. Se pretinde anume că Turcii ne mai avĕnd incredere in domnii pămĕnteni, ca unii ce aceştia se dăduserĕ in partea Ruşilor, se

hotăresc de atunci inainte a trimite in ţara noastră Greci din Fanar, in care Poarta putea să se increadă mai mult. Cu alte cuvinte hainirea lui Brăncoveanu şi Cantemir slujesc de apărare Turcilor pentru incălcarea capitulaţiunilor noastre; ei au avut dreptul de a ne trimite domni străini, de vreme ce acei pămĕnteni s'au arĕtat duşmani impărăţiei lor,*) Această indreptăţire a Turcilor ne pare cu totul neintemeeтă.

Intr'adevĕr caracterul cel mai insemnat al epocei fanariote nu este atăta in faptul că domnii erau de neam grec, căt in modul cum se numeau domnii de Poartă, in mijloacele pe care le intrebuinţau pretendenţii pentru a ajunge la domnia ţerii, in repejunea ameţitoare cu care se schimbau domnii, se numeau, se mazileau şi earăş se puneau inapoi, in un cuvĕnt in acea nestatornicie inspăimĕntătoare, care făcea din domniile ţerilor române o adevĕrată jucărie in mănile Turcilor. Căci este

*) Vezi spre esemplu: *Magazin istoric pentru Dacia* III p. 372 *F. Aaron.* Manual de istoria principatelor dunărene Buc. 1839, p. 132. *I. Eliade.* Prescurtări de istoria Romanilor etc.

Această părere au adoptat-o şi străinii in scrierile lor asupra Românilor: *Th. Danubians principalities* by a britisch resident London 1854. I. p. 294 *Elias Regnault* Histoire politique et sociale des principautés danubiennes pag. 57. *Destrîlhes.* Confidences sur la Turquie. Paris 1855 p. 176.

Această teorie au trecut pănă şi in cărţile de şcoală. *M Mihăescu.* Elemente de geografie. ed. III Bucureşti 1877, pag. 148.

de observat că chiar in aşa numita epocă a Fanarioţilor domnesc mai mulţi principi români de viţă cum sunt in ambele ţeri Racoviţeştii şi Ghiculeştii,*) din care cei d'intĕi domnesc de patru ori in Muntenia şi de două ori in Moldova, ear cei de al doile de cinci ori in Muntenia şi de patru ori in Moldova. Apoi este de observat că şi inainte de 1711. Poarta numeşte domni străini in Moldova şi Muntenia. Astfel in 1618 Turcii pun in Moldova pe Gaspar-Vodă despre care Miron Costin spune: „Gaspar-Vodă era Italian adică Frănc, om neştiutor rănduelii şi obiceelor ţerei, fără limbă de ţară, care lucru mai greu nu poate fi cănd nu ştie domnul limba ţerii in care domneşte."**) In 1666 vine la domnie Duca-Vodă care „era de moşie din Rumele din ţara grecească şi de copil mic venind in ţară in zilele lui Vasile-Vodă, au fost la dugheană la abagerie", ***) şi care domneşte el de 3 ori şi fiul seu Constantin de 2 ori. In 1667 Turcii trimit pe Iliaş-Vodă

---

*) Mihai Racoviţă Voevod, venind la scaun in Iaşi earna, bucuratu-s'au toată ţara fiind el pămĕntean...... Ţara ăncă se bucura, căci eră Moldovan şi le era pre lesne la divan a grăi cu dĕnsul. *Ioan Neculcea* p. 386. „Care era din neam vechiu din boeri de ţară." *Alex. Amiras* p. 102.—Ghiculeştii sunt de neam albanez, dar romanisaţi. *Miron Costin* spune despre Grigorie Ghica cel d'ntăi „şi fiind de un neam cu dĕnsul arnanaş l'au tras Vasile-Vodă (Lupu) la dĕnsul." M. C. ed. nouă p. 337.

**) *Miron Costin* ed. nouă p. 268.

***) *Idem* p. 9.

care „limba ţerii nu ştiea ci tot cu talmaciu grăea.“ In 1674 trimit pe Dumitraşcu Cantacuzino „din grecii cei de frunte a Ţarigradului, care destul era cumplit şi vrăjmaş“, şi care domneşte de două ori.*) Pe acesta il inlocuesc 1676 cu Antonie Roset acărui nume adevĕrat este Kiriţa Draco, nume curat grecesc. In sfirşit in 1710 vine la domnie Neculai Mavrocordat, inaintea lui Dimitrie Cantemir, acărui origine nimene n'o pune la indoeală. De asemene şi in Muntenia la 1633 vine la domnie Leon-Vodă Tomşa care după mulţimea Grecilor ce aduse cu dĕnsul pare a fi şi el de acelaş neam; in 1658 Mihnea III pe care Bălcescu il titlueşte „un grec obscur“ **), şi alţii precum Duca, Cantacuzino.

Ce e drept, cu căt Turcii deprindeau a se amesteca mai mult in trebile ţerilor noastre, cu atăta ĕi vedem trimiţĕnd mai des domni străini in ele, aşa incăt fără indoeală numĕrul Grecilor ce au domnit in ţerile noastre in aşa numita epocă a fanarioţilor este mult mare decăt inainte. Turcii luase obiceiul a trimite domni străini in ţerile noastre ăncă dinaintea epocei fanarioţilor. Faptul că ei apoi au indesit cua semene trimiteri dovedeşte

*) *Neculai Costin* pag. 11. Cantacuzineştii din Valachia sunt şi ei de neam grec dar romanisaţi prin căsătorii cu pămăutence. Biografia postelnicului Const. Cantacuzino de *Nec. Bălcescu* in Mag. istoric pentru Dacia, I p. 380.

**) Biografia citată mai sus, p. 380.

numai atâta că principiul odată admis aducea roada sa firească, acea de a deveni predomnitor.

Dacă cătăm bine in istoria noastră vom vedea că rădăcinile epocei fanarioţilor sunt mult mai vechi decât 1711. In Moldova ele datează de la alungarea lui Petru Rareş din scaun de către Sultanul Soliman care pune in locu-i pe Stefan Lăcustă. Aici intâlnim pentru intâiaş dată in cronicarii noştri acele cuvinte prevestitoare de atâta rĕu: „şi Turcii *le-au pus* Domn pe Stefan-Voda, feciorul lui Alexandru-Vodă," *) şi apoĭ trebue să o mărturisim cu părere de rĕu, insuşi Petru Rareş, de care ne mândrim cu drept cuvênt, au pus temelia acestor amestecări ale Turcilor in numirea domnilor Moldovei, ducênduse la Poartă şi cerênd a i se da de-a doua oară domnia Moldovei, cea ce Sultanul Soliman au şi incuviinţat, „şi indată i-au dat steag de domnie in Moldova şi au trimis pe credinciosul seu Imbrea Aga cu Eniceri şi cu multă oaste turcească ca să ducă pe Petru Vodă la scaunul ţerii Moldovei," **) Deasemene Poarta pune domn fără a intreba de ţară pe Stefan Tomşa, pe Ioan Armanul, pe Petru Şchiopul care era din ţara Muntenească şi pentru aceasta chiar nici putea fi ales de boeri. Despre acest Petru Şchiopul spune

*) *Ureche* ed. nouă p. 197.
**) *Ureche* ed. nouă p. 201.

Ureche: „Acest Petru-Vodă ce s'au zis Şchiopul, după ce au domnit cinci ani i-au venit mazilia: şi au venit un turc mare şi l'au luat din scaun; şi l'au trimis impĕratul la Halep, şi domnia au dat-o lui Iancu-Vodă Sasul.*) Şi aşa au făcut Poarta de acolo inainte cu Vasile-Lupu şi cu toţi ceilalţi domni inaintea lui Dimitrie Cantemir, punĕndu-i şi mazilindu-i după plac, fără a intreba de ţară nici când ĕi punea, nici când ĕi scotea.

In Muntenia inceputul amestecărei in numirea domnilor se urcă la reintoarcerea in scaun a lui Radu cel Frumos, fugărit de Stefan cel Mare, care revine şi alungă pe Laiot Basarabă, ocupând earăş scaunul cu ajutor turcesc şi apoi Turcii urmează ca şi in Moldova a se amesteca tot mai tare in numirea domnilor, până ce ajung a pune domn pe cine şi cum voeau ei.

Apoi este de luat aminte că venirea Grecilor in ţerile noastre este mult mai vechie decât 1711. Grecii incepuse a veni in ţerile noastre de la căderea Constantinopolei sub Turci. Ei fiind persecutaţi de cuceritorii lor fugeau in toate părţile; dar pe când in Italia se trăgeau acei mai culţi şi mai invĕţaţi, in ţerile noastre nu venиră decât drojdiile societăţii bizantine, care incurĕnd făcĕnd bani, devenirĕ cei mai cumpliţi asupritori ai po-

*) *Idem* p. 233.

porului. Nu puţin au contribuit la inmulţirea Grecilor in ţerile române sistemul cumpĕrării domniei de cătră pretendenţii la tron. Aceştia se indatoreau cătră Turci şi Greci din Constantinopole cu sume insemnate, pe care apoi, pentru a le plătì, luau pe creditorii lor in ţară cu dĕnşii, le dădeau in mănă averile ţerii, intreprinderi şi posturi felurite din care ei se imbogăţeau prădănd şi jefuind, fără nici o teamă. Astfel ne spun cronicarii că Grecii se imulţise foarte tare in Muntenia pe timpul lui Mihai Viteazul 1600 şi mai ales pe timpul Grecului Radu-Mihnea 1613; ear in Moldova pe timpul Grecului Alexandru Iliaş 1632. Aşa Matei Basarab şi Vasile Lupu ajung la domnie prin o reacţiune care face să se alunge Grecii din ţerile române. *) Aceşti Greci atăt de numeroşi in ţară la noi se amestecarĕ in curĕnd in boeriile ţerii, ba ei avĕnd influenţă la Constantinopole, mulţi boeri işi dădeau fetele după ei in căsătorie, astfel că pe timpul lui Gr. Ghica cel d'intăi 1727 vedem figurănd ca boeri mari la curtea acestuia pe Constantin Ipsilant vel Postelnic şi Andronachi Vlasto vel Comis. **) Fiind Grecii atăt de influenţi mai ales prin banii lor, nu trebue să ne mirăm dacă cu timpul ei ajung a pune măna intr'un mod es-

*) Românii şi Fanarioţii de *Nec. Bălcescu* in Mag. istoric pentru Dacia, l. p. 116.
**) *Ioan Neculcea* p. 402.

clusiv pe domniile române; cu atăt mai mult că intrigile şi impărecherile dintre boeri, care se intreceau la Constantinopole in cumpărarea domniilor, uşurau foarte mult această amestecare a Grecilor in domniile ţerilor noastre. Deaceea pentru a fi drepţi trebue să mărturisim că instrăinarea domniilor noastre este in mare parte propria noastră lucrare, ajutată şi inlesnită prin corupţia degrădătoare ce o arătarĕ in toate timpurile asupritorii noştri. Dar dacă nu putem ridica peatra spre a o arunca in ei, cel puţin să nu se infăţişeze inaintea istoriei cu pretextul cel foarte bine inchipuit, dar lipsit de ori ce temeiu, că din pricina hainirei domnilor pămĕnteni au fost nevoiţi să recurgă la domnii fanarioţi.

Domnia fanarioţilor nu au fost deci o urmare a resboiului din 1711. Urmarea cea adevĕrată a venit din partea Ruşilor. Aceştia au recunoscut in noi pe acei creştini pe care apropierea de impărăţia lor şi legăturile noastre mai slabe cu Poarta ĕi expunea mai intăi privirilor lor, cănd işi arunca ochii in viitor pe cămpul intins al politicei ruseşti. Ideea din vestitul lor memorandum „Gemunt Graeci Valahi, Bulgari, Servique", in care creştinii sunt incă aruncaţi la olaltă, capĕtă in mintea lor o aşezare luminoasă şi sistematică. Ei vĕd că pentru a ajunge la Sĕrbi, Bulgari şi Greci trebue se treacă intăi prin Romăni. Asupra acestora işi vor indrepta privirile, pe

dinşii ĕi vor iubi mai mult, pe dinşii ĕi vor avea in vedere in toate tratatele lor ulterioare, pentru ai scăpa tot mai mult de sub uricioasa supremaţie turcească; nu insă pentru ai lăsa liberi să se desvolte după firea şi tendinţele lor, ci pentru ai pune sub o altă protecţie mult mai periculoasă, acea a Rusiei; căci dacă politica turcească umbla să ne stoarcă numai cât averea, acea rusască avea o ţintă mai adăncă, acea de a stoarce chiar măduva poporului nostru, de a stinge in el ori ce spirit de lucrare neatĕrnată şi de desvoltare naţională, intr'un cuvĕnt a ne face Ruşi.

Pentru domnitorii ce se compromisese atât de reu prin legătura lor cu Ruşii, urmările ce le avù resboiul din 1711 sunt cunoscute. Cantemir se retrase in Rusia cu toată familia sa şi cu un numĕr de boeri care fusese mai amestecaţi in politica lui. Impăratul Petru il trată foarte bine dăndu-i mai multe moşii şi inălţindul la rangul de Kneaz al imperiului rusesc. Pentru Brăncovanu urmările fură triste. El fù prins, dus la Constantinopole, şi după ce vĕzù inaintea ochilor sei căzĕnd capul ginerilor şi a copiilor sei, căzù el insuş sub securea calăului Sultanului Ahmed.

Resboiul terminat prin pacea dc la Belgrad 1739.

I.

Causele Resboiului.

Prin resboiul, descris mai sus Ruşii deschid politica lor asupra peninsulei Balcanului. Dar acel resboiu sfirşindu-se pentru Ruşi fără foloş, era firesc lucru ca ei să caute cât mai curĕnd a se ridica din căderea lor, incercând din nou soarta armelor. Cauzele acestui de al doile resboiu trebue căutate, ca şi ale celui d'intâi in dorinţa Ruşilor de a se intinde in răsărit, de şi ei nu au părăsit nici odată sistemul lor de a aduce lucrurile astfel incât dreptul macar in aparenţă să fie in tot deauna in partea lor, sprijiniţi fiind ei şi de nişte imprejurări care păreau venite inadins pentru a-i ajuta in tendinţele lor: căci este de observat că dacă a fost vre-un popor favorisat de imprejurări in toate intreprinderile sale, apoi este de sigur poporul rusesc. Care altul oare avea la indămână pentru a masca planurile sale de cucerire un pretext ce se arăta atât de legiuit ca acela de a scăpa nişte oameni de aceiaşi credinţă de sub jugul unui popor fanatic şi asupritor?

Petru cel Mare vĕzĕnd că de-o cam dată planurile sale asupra Mărei-Negre au dat de

greş, se intoarce cătră o altă mare aşezată tot la sudul şi spre răsăritul impărăţiei sale —Marea Caspică. Această mare, udănd ţermurile Persiei, o ţară care totdeauna a făcut un comerţ foarte intins cu Europa, Petru cel Mare dorea să şi intindă stăpănirea pe coastele ei spre a atrage astfel in Rusia o parte a acelui comerţ. Pentru a realisa planul seu i se infăţişează un prilej din cele mai potrivite.

Intămplăndu-se in Persia o revoluţie in care Şahul este resturnat de un usurpator Mir-Mahmud, Petru cel Mare urmăreşte cu mare luare aminte această schimbare de lucruri şi adună in cursul anului 1720 o armată insemnată la Astrahan. Un trib dintre popoarele revoltate, Lesghii, intrănd in oraşul Schamahi ucide vr'o 300 neguţitori ruşi şi le răpeşte marfă de mai multe milioane. Petru cel Mare cere de la Mir-Mahmud indestulare pentru daunele cauzate; dar acesta nefiind in stare să o facă din pricina anarhiei in care se afla statul seu, Petru intră cu o armată in Daghestan, cuprinde Derbent şi Bacu şi cucereşte această provincie care mărginea Persia cu Rusia. Turcii, auzind de cuceririle lui Petru in Persia, incep a se ingriji şi trimit o ambasadă la acesta care să-i spună că ei nu vor suferi niciodată ca nişte mahometani, precum erau locuitorii Daghestanului să incapă sub stăpănirea unui prin-

cipe creştin. Petru cel Mare, pentru a împăca pe Turci, le propune o impărtire a provinciei cucerite. Poarta deocamdată primeşte această propunere. Murind insă Petru cel Mare in 8 Noemvrie 1725 şi sperând că cu timpul va alunga cu totul pe Ruşi din Persia, ea trăgănează cu trimiterea delimitatorilor până pe timpul impărătesei Ana. Pe de altă parte Ruşii, voind să atragă pe revoltanţii Perşi in partida lor, le făgăduesc ajutor improtiva dinastiei legiuite şi inchee cu ei un tratat de alianţă ofensiv şi defensiv improtiva Turciei, care sprijinea vechea dinastie.

Pe când astfel Ruşii incepuseră a se ciocni cu Turcii la marginile Asiei in Europa lucrurile se incurcau din pricina Poloniei.

Principele de Curlanda, o ţară vasală Poloniei, se căsătorise cu Ana, fiica fratelui lui Petru cel Mare. La moartea acelui principe, nerămânĕnd nici un moştenitor, Polonia după dreptul feodal trebuea să anexeze Curlanda. Petru cel Mare insă, care voea să pună mâna pe această ţară, sprijine cu o armată pe nepoată-sa şi o mânţine ca regentă. După ce Ana ajunge impărăteasă (1727), ea caută să aducă Curlanda in o atĕrnare mai mare de Rusia şi voeşte să o dee ca feodă favoritului ei Biron. Tocmai pe atunci murind August II regele Poloniei, prietenul Ruşilor. alegerea noului rege incepe a ocupa foarte mult curţile Europei. Franţa dorea să pună in scau-

nul Poloniei pe Stanislaus Leczinsky, socrul lui Ludovic XV, ear Austria şi Rusia sprijineau pe August III de Saxa, care făgăduise Anei cedarea Curlandei; şi impărăţia rusască pentru a asigura isbânda candidatului seu, intrase cu o armată in Polonia.

Turcia care vĕzuse amestecul Ruşilor in Polonia incă de pe timpul lui Petru cel Mare, când acesta sprijinise pe August II improtiva lui Stanislaus Leczinsky cel pus de Svedezi, impusese ca condiţie Ruşilor, prin pacea de la Prut, ca să nu se mai amestece in Polonia, Petru cel Mare insă care avea armata sa in Polonia incă de la reaşezarea lui August II, o retrage numai cât până in Curlanda, unde o intrebuinţază cum am vĕzut. spre apărarea nepoatei sale. Mai multe imprejurări impedecă insă pe Poartă a cere de la Ruşi respectarea tratatului incheet; mai intĕi complicaţiunile din Persia şi resboiul ce se incinsese intre Turci şi partida usurpătoare de acolo; apoi resturnarea Sultanului Ahmed III şi inlocuirea lui cu Mahmud I (1730). Ruşii căutau tocmai acuma, când Turcii se aflau intr'o mare turburare să le declare resboiu. După ce-si asigură prietenia Austriei prin un tratat ofensiv şi defensiv incheet cu această putere in 1726, intĕmplându-se tocmai atunci ca Turcii in resboiul lor cu Persia să trimită pe Tătari prin pămĕnt rusesc cătră acea ţară, Ruşii privesc această trecere

ca un casus belli și atacă Crimea, prefăcĕndu-se insă și acuma că ei nu pornesc impotriva Turcilor ci improtiva Tatarilor. Turcii vĕzĕnd pe de-oparte planurile Rușilor in Persia și mai ales tratatul secret de alianța cu partida revoltată; pe de altă parte intrarea armatei rusești in Polonia, insfirșit și atacul Crimeei se hotăresc să declare resboiu Rusiei, in 28 Maiu 1736.

Și cu toate aceste Rușii pănă atuncea trăise in relații destul de bune cu Poarta. După pacea de la Pasarowitz cu Austria (1718) Turcii trimit mulțămiri lui Petru cel Mare pentru că nu luase parte la resboiul improtiva lor. Apoi ei ordonă lui Carol XII să părăsască statele lor și nu dau nici un ajutor lui Stanislaus Leczinsky care venise să caute adăpost la Nicolai Mavrocordat Domnul Moldovei. *) Țarul, folosindu-se de aceste bune plecări ale Turcilor cătră dĕnsul, incepe a stărui din nou ca să i se invoească a avea un resident la Constantinopole, cerere la care se opune cu deosebire ambasadorul englez Stanyan, arĕtănd Sultanului pericolele ce ar putea isvori din o ințelegere a Rușilor cu supușii sei Greci. Rușii cu toate aceste isbutesc a reinoi in 1720 pacea din 1711 cu două modificări insemnate in favoarea lor; ăntĕi primirea unui ambasador rusesc in Con-

*) *Acsinte Uriearul* p. 162.

stantinopole, cu drepturile incuviinţate representanţilor celorlalte puteri; al doile, mănţinerea constituţiei Poloniei cu sistemul seu electiv sub garanţia ambelor puteri contractante. Basată pe aceste bune relaţiuni cu Poarta, Rusia indrăzneşte a călca condiţia păcii de la Prut, privitoare la Polonia şi a-şi intinde stăpănirea in Persia, condusă de idea că in totdeauna trebue să fii sumeţ faţă cu cel moale.

Vĕzĕnd residentul Angliei şi acel al Olandei că resboiul este gata să isbucnească şi simţind că de astă dată Poarta va avea de luptat improtiva a două puteri, Rusia şi Austria, se silesc a impăca trebile şi sfătuesc pe Poartă să inchidă ochii asupra usurpărilor celor nouĕ ale Ruşilor, precum făcuse până acuma cu remănerea acelora in Polonia. Causa care făcea pe amĕndouĕ aceste puteri să sfătuească pe Poartă la răbdare. era frica pentru comerţul lor. Eată ce spune asupra acestui punct Feldmareşalul rusesc Münnich in memoriile sale asupra resboiului ce ne ocupă: „Englejii şi Olandejii care făceau cu pănzăriile lor şi cu alte mărfuri un comerţ foarte insemnat in răsărit nu puteau vedea cu ochi buni ca Turcii să fie resturnaţi; căci dacă d. e. Turcii, care ca toate popoarele răsăritene işi caută luxul lor in mulţimea hainelor lungi, ar fi ruinaţi, atunci ar trebui ca mulţi fabricanţi de pănză, cu deosebire din

Anglia, să şi vêndă stativele lor. Mai ales insă se temeau ei de un comerţ rusesc din Marea-Neagră către Marea-Mediterană, inspre care până atunci mărfurile ruseşti mergeau prin mânile lor.“*)

Austria insă vĕzĕnd că Poarta au pornit improtiva Ruşilor, intervine ca mijlocitoare, ameninţând-o cu resboiu, dacă nu va da satisfacere Rusiei.

Pentru a inţelege această politică din partea Austriei, trebue să ne amintim care erau raporturile sale cu Rusia şi cu Turcia la inceputul veacului trecut. Una din ţerile care fusese in totdeauna mai ameninţată de Turci fusese Austria. Din timpul bătăliei de la Mohaci (1526) când peri impreună cu regele Ludovic II şi regatul unguresc, Austria fusese expusă la cele mai mari primejdii din partea Turcilor, prin apropiata lor vecinătate, născută din prefacerea Ungariei in paşalic turcesc. De atunci Viena deveni ţelul statornic al cuceririlor otomane şi ea fusese in curgere de un veac şi jumĕtate incunjurată in două rĕnduri de armatele turceşti. (in 1529 şi 1683). Deabia trecuseră câţi-va ani de când Austria isbutise a bate şi ea odată pe Turci şi a recâştiga prin pacea de Carlowitz (1699) ţerile perdute pe timpul impăratului Carol V

*) Münich's Tagebuch in *Ernst Hermann.* Beiträge p. 158.

şi spoi ajunsese prin pacea de Passarowitz (1718) a răpi chiar de la Turci nişte bucăţi de pămĕnt. intre care Oltenia. Amintirea suferinţelor incercate din partea Turcilor erau ăncă vii in sufletele Austriacilor şi la auzul numelui de „Turc“ li se increţea carnea, li se revolta inima, incăt mintea lor nu era ăncă indestul de rece, cugetarea lor indestul de limpede pentru a pătrunde in viitorul politicei ruseşti şi a videa ce alt soiu de pericole aceasta ascundea in sine. Apoi comerţul ce'l făcea Austria in ţer le noastre şi in peninsula Balcanului era cu mult mai neinsemnat decăt astăzi. Gurile Dunăr i fiind insfirşit stăpănite de Turci fără nici un soiu de ameninţare, cel puţin vĕzută. şi deci chiar puţinul comerţ ce-l făcea pe atunci Austria, fiind cu totul asigurat, inţelegem uşor cum de Austria sprijinea politica rusască improtiva Turcilor, pe când dincontra puterile apusene incepuse incă de pe atunci a se ingriji de interesele lor in Marea-Neagră şi stătcau alăturea cu Turcii in toate imprejurările pentru a-i sprijini faţă cu Rusia. Austria nu ajunsese ăncă la cunoştinţa politicei celei mai potrivite cu interesele sale. Din contra crezind ea că tot din partea Turciei ĕi va veni peirea, ajuta pe Ruşi improtiva ei, fără a vedea că prin aceasta lucrează de mai inainte la insăş a sa ruină.

II.

Ponturile lui Münnich.

Inainte de a se incepe resboiul intre Austria şi Rusia cu Turcia se mai face o incercare de a se mănţine pacea prin un congres ţinut la Nimirov. Ruşii propun aice condiţiile sub care ar fi dispuşi a părăsi lupta. Aceste sunt 1) abrogarea tuturor tractatelor de mai nainte; 2) trecerea tuturor Tatarilor sub stăpănirea rusască; 3) *recunoaşterea Moldovei şi a Valachiei ca principate neatărnate sub protectoratul Rusiei*; 4) libera navigaţie pe Marea-Neagră, Bosfor, Helespont şi Mediterana.*) Aceste propuneri tindeau a implini mai in totul scopurile Rusiei; căci prin condiţia d'intĕi Rusia scăpa de umilitorul tratat de la Prut, pe care dorea să l şteargă, de se va putea, până şi din amintirea omenirei; prin celelalte ea căpĕtă libera navigaţie pe toate mările turceşti, prin urmare intr'un mod implicit şi crearea unei flote pe Marea-Neagră şi pe lăngă aceste se mai adăuga şi mult preţioasa clausulă privitoare pe ţerile noastre, prin care Rusia căuta să-şi deschidă drumul către creştinii din peninsula Balcanului. Find că un resboiu, chiar perdut, nu putea expune pe Poartă la un tratat mai ingreuetor, ea se

*) *Hammer*. Histoire de l'empire ottoman dans la collection d'Histoires complètes de tous les états européens. III p, 468.

hotăreşte, mai bine decăt a primi fără luptă o asemene injosire, să incerce din nou soarta armelor. Ea era impinsă la aceasta şi de agenţii puterilor apusene şi mai ales de marchizul de Villeneuve, ambasadorul Franţiei, care vedeau in libera navigaţie a Ruşilor pe Marea-Neagră spectrul vecinic ameninţător a comerţului ţerilor lor. *) Congresul de la Nimirow disolvăndu-se in Noemvrie 1736 fără nici un resultat, remaseră armele să hotărască. Resboiul se incinse încurĕnd cu mare vioiciune din ambele părţi, dar in ce priveşte pe Austria ea fù cu desăvirşire bătută şi silită prin pacea de la Belgrad a inapoi Turciei Belgradul şi Oltenia. Rusia incepù resboiul prin luarea Azowului şi cucerirea Crimei; ear in anul de pe urmă a luptei feldmareşalul Münnich se indreptâ spre Moldova şi după ce bătu pe Turci la Stavutschane in 21 August 1739 ie Hotinul, pe care Turcii il părăsise de frică. Auzind aceste Voevodul Moldovei Grigorie Ghica, „puse caimacam pe Sandul Sturza vel logofĕt şi pe Iordachi Cantacuzino Deleanul vel comis şi el au purces in jos cu căţi boeri s'au intĕmplat cu dĕnsul. Münnich trimite pe Constantin şi pe Dumitraşcu Cantemir (din care pe unul voea să-l pună principe in Moldova **), feciorii lui Antioh, care se instrăinaseră la Ruşi şi aceştia au şi pur-

*) *Hammer* l. c. p. 469.
**) *Hammer* l. e. p. 484.

ces prin ţară stringĕnd proviant şi bucate turceşti; unde găsea lua şi caii de-a cui era, turceşti şi boereşti, pe toţi ĕi lua, că le slăbise caii." *) Constantin Cantemir au venit „tot jăcuind pănă la Iaşi" şi au intrat in Iaşi in 2 Septembre 1739 intr'o Duminică, „şi i-au eşit inainte Mitropolitul şi cu Caimacamii şi cu alţi boeri care se mai intămplase şi cu călugării şi cu neguţitorii, cu toţii i-au eşit inainte de laturea tĕrgului, despre Muntenime (Copou) şi i-au inchinat cheile ţerii şi steagurile slujitorilor, şi s'au impreunat cu mare bucurie mergĕnd prin Iaşi, petrecĕndu-l boerii pănă la Frumoasa şi s'au aşezat acolo cu oastea sa." **) Peste puţine zile vine insuş Münnich in Iaşi „şi i-au eşit inainte Mitropolitul Antenie şi cu Caimacamii şi cu alţi boeri care se mai intĕmplase, făcĕndu-i mare cinste, până l'au adus in curţile domneşti; şi au şezut in Iaşi o sĕptĕmănă şi căt au şezut in Iaşi in toate zilele chema pe Mitropolitul şi pe Caimacami şi pe ceilalţi boeri şi-i punea la masă de-i cinstea." ***) Münnich insă era numai căt un bun militar. De politica indeobşte şi de cea rusască indeosebi el nu se prea ocupa cu atăt mai mult că era străin (german). Deaceia il vedem făcĕnd o mare greşală cănd vine pentru ăntĕia oară in atin-

*) *Ioan Neculcea* p. 449.
**) *Idem.*
***) *Idem* p. 450.

gere cu Moldovenii. In deosebire de Petru cel Mare, care la fie ce moment imbrăţişa pe Cantemir şi care pusese atătea clausule favorabile boerilor, in tratatul seu cu domnul Moldovei, Münnich se poartă măndru cu boerii şi cu Mitropolitul ţerii şi impune boerilor nişte condiţii foarte grele care-i instrăinează indată simpatiile ţerii, ceea ce desigur trebue să ne pară curios pentru un om ce şi el năzuia la domnia Moldovei. *) Münnich se credea pe pămĕnt turcesc şi trăta Moldova ca o ţară cucerită, pe cănd Petru, mult mai ghibaciu, se arĕtase ca liberator. Astfel ne spune Hammer că „Munnich tratâ boerii cu o asprime nepotrivită; cănd Mitropolitul ĕi oferi spre sărutare crucea şi evanghelia el nu puse buzele sale decăt pe sfănta carte şi respinse crucea, şi prelatul incepĕnd o cuvĕntare prin vorbele: „Domnul să binecuvinteze intrarea şi eşirea ta,“ generalii ruşi incepurĕ a ride de această profeţie. **) Münnich impuse apoi ţerii Moldovei următoarele orănduiri:

1) Să fie Moldovenii credincioşi cu toată inima impărăţiei Rusiei.

2) Să nu aibă Moldovenii respundenţie cu neprietenii impărăţiei Rusiei.

3) Boerii pribegi cu Grigorie Vodă să se

*) *Mannstein*, Mémoires sur la Russie Leipzig 1771 pag. 356 nota.

**) *Hammer* l. c. p. 484.

intoarcă toţi până intr'un an; ear carele nu s'ar intoarce până la anul să nu aibă ertare.

4) Douezeci de mii de oaste să armeze ţara şi să o hrănească şi să şadă prin tĕrguri pe unde s'ar socoti.

5) Trei mii de salahori să nu lipsească peste toţi anii, să lucreze pe la cetăţi la ce ar trebui.

6) Pentru oamenii de oaste ce vor fi bol navi, să cheltuească cu dĕnşii la aptică să le dea oţet şi usturoiu.

7) Ofiţerilor ce vor fi cu acele douezeci de mii de oaste, earăş să le dee ce le-ar trebui.

8) Moscal, Grec sau alţi oameni străini să nu incapă la nici o diregătorie in ţară, ci numai cu neguţitorie.

9) Căţi boeri şi căţi slujitori ce n'ar fi la vre-o diregătorie să incalece să meargă cu toţii la oaste, şi leafă să le dea impărăţia. Ear birul şi nevoea ţerii ce le-ar fi partea să-şi dea.

10) Nouezeci de pungi de bani să dee poclon lui Münnich acum.

11) O sută de pungi de bani să dea masă lui Münnich in toţi anii. (care bani făcea 12,000 de galbeni, de aur, ungureşti. Galbenul umbla patru lei pe această vreme.)

12) Nimeni să nu tăgăduească bucate sau haine sau bani turceşti seu greceşti că cu capul lor vor da samă.

La aceste „ponturi" adauge Ioan Neculcea

reflexiunile următoare care arată părerea boerilor asupra lor; „Aceste ponturi au dat Münnich boerilor, şi le-au zis, că de nu vor primi aşa, a da foc tĕrgului; şi i-au făcut cu de-a sila de au iscălit că se intĕmplase şi boerii de nu se invoea, şi au iscălit toţi. Care mai pe urmă veţi vedea la ce au eşit cinstea lui Münnich, că vinul cel unguresc dulce s'au făcut venin amar şi risul plăns, şi voea cea bună, groază şi frică. Şi oh! oh! oh! bogăţia sărăcie şi lipsă şi blăstem, şi osindă vecinică neuitată şi neinchegată.“ *)

Această tratare atăt de brutală a boerilor avù insă un bine; ea deschise ochii asupra politicei ruseşti şi dacă s'au format in ţară de pe atunce o partidă anti-rusă aceasta o datorim purtării lui Münnich.

Cu toate că Rusia bătuse pe Turci in toate intălnirile pacea ce o inchee cu dĕnşii la Belgrad in acelaş moment cu Austria, este destul de nefavorabilă. Aceasta se esplică numai căt prin faptul că Austria fiind greu bătută, şi trebuind să inchee cu Turcii pace cu ori ce preţ ea au tras şi pe aliata ei Rusia in posiţia ei. Către aceasta se mai adauge şi teama Rusiei că, Austria fiind sdrobită, să nu inchee cu Turcii un tratat separat după care apoi aceştia să se poată intoarce cu toate puterile improtiva Rusiei; nu mai puţin

*) *Ioan Neculcea* p. 450.

şi faptul că cabinetul rusesc era pe atunci condus de germanul Osterman, rivalul lui Münnich. care de la inceput fusese impotriva resboiului şi care voea cu ori ce preţ să-l sfirşească. Ori cum insă ar fi causa acestui tratat. faptul că este fără indoeală protivnic Rusiei nu se poate tăgădui; condiţiile lui sunt următoarele:

Azowul este dărămat şi ţara dinprejurul lui remăne pustie, ca o margine despărţitoare intre ambele imperii. Rusiei ĕi este oprit a construi corăbii pe Marea de Azow şi pe Marea-Neagră, precum şi de a intreţinea o flotă acolo. Ruşii pot să facă comerţ in Marea Neagră, insă numai căt pe corăbii turceşti. Singura condiţie in favoarea Ruşilor este intărirea invoirei acestora de a avea un resident la Constantinopole cu caracterul pe care ar vrea să i-l dee Maiestatea Sa Impărăteasa şi cu drepturile şi privilegiile residenţilor celorlalte puteri. Şe inţelege de la sine că Moldova trebuea să fie inapoită Porţii incăt şi acest de-al doile resboiu il vedem sfirşindu-se pentru Ruşi fără vre-o isbăndă insemnată a politicei lor răsăritene. Totuş este de necontestat că ei propăşise intru căt-va in această privire: aşa ei rămăsese cu cuceririle lor in Persia şi Azowul. dacă nu era ăncă in stăpănirea lor, cel puţin prin dărămarea sa nu mai era nici un mijloc de apărare in mănile Turcilor. Căştigul insă cel măi insemnat al Ruşilor a

fost acel dobăndit prin tăcerea tractatului asupra Poloniei. Ne stipulându-se nimic in această privință, ei păstrarĕ posițiunea lor influentă in această nenorocită țară. care in curĕnd trebuea să cadă jertfa nesocotinței sale și a lăcomiei vecinilor ei. Poate chiar că scopurile Rușilor asupra Poloniei i-au făcut să primească acea pace defavorabilă, căci ei vedeau in Polonia o pradă sigură și apropietă, pentru care prea ușor se hotăreau a jertfi de-o cam dată planurile lor mai indepărtate.

Resboiul terminat prin pacea de la Kuciuc-Kainargi 1774.

I.

Românii incep a cunoaște cine sunt Rușii.

In 1762 Caterina II se sue pe tronul Rusiei, și un an după acea moare regele August al Poloniei; doue imprejurări din cele mai insemnate pentru istoria Europei. Vecĭnicile certe care insoțeau alegerea regelui polon, ieu la moartea lui August III o intindere mult mai mare, sporite fiind ele și prin desbinarea religioasă a țerei, prin nouele partizi a le disidenților și catolicilor. In anarhia cea totală in care cade Polonia, Rusia reușește ușor a face ca prin banii și armatele

sale să s'aleagă de rege pe fostul ei favorit Stanislaus Poniatowsky 1764. Partida patrioţilor sub Branicky incunoştiinţază pe Poartă despre pericolul ce aştepta pe Polonia, din amestecul Ruşilor in trebile ei, cerându-i sprijinul pentru a alege un rege din naţiunea lor şi a indepărta trupele ruseşti din Polonia. Poarta care se deprinsese la amestecul Ruşilor in trebile Polonilor, se mulţemeşte a le da sfaturi binevoitoare. Ambasadorul Franţiei comitele de Vergennes, ie insă in mănă această afacere şi cere prin o notă de la Turci ca să iee mĕsuri energice contra influenţei crescănde a Ruşilor in Polonia; dar el primeşte ca respuns observarea, că trupe streine au fost in toate timpurile in Polonia, că ea pare a le primi de bună voe şi că, a protesta improtiva unei asemene fapt, ar putea părea ca un atac contra libertăţilor republicei. După alegerea regelui Poniatowsky. isbucnind un resboiu civil intre dissidenţi şi catolici care se unesc in confederaţia patriotică din Bar, Caterina se oferă a sprijini causa celor d'intĕi, intre care erau şi creştinii ortodoxi, şi parlamentul disidenţilor cere el insuş ajutorul Caterinei. Cu toate strigătile de ajutor ale confederaţilor patrioţi, Turcia remăne nepăsătoare, cu atăt mai mult că Ruşii nu cruţau de loc banii pentru a face pe Poartă să inchidă ochii asupra incălcărilor lor. Vĕzĕnd Polonii că fără bani nu

pot dobĕndi nimica de la dregătorii turci, trimit şi ei juvaerurile femeilor lor la sultanele din harem, opunĕnd ast fel corupţia corupţiei şi căutănd măcar prin acest mijloc extrem să isbutească in cererile lor. Astfel partida resboinică incepe a spori in divan, inteţită fiind necontenit şi prin insistările comitelui de Vergennes. Patrìoţii poloni, persecutaţi de Ruşi, căutase de mai multe ori scăpare pe pămĕnt turcesc, in Moldova, şi Ruşii, urmărindu-i până aici, calcase in repeţite rănduri peste graniţa otomană. Odată trecĕnd mai mulţi Poloni in orăşelul turcesc Balta, de la marginea Basarabiei, o trupă de Cazaci Zaporojani insosiţi de oaste rusască se ieu după dĕnşii, atacă şi dărimă cu totul orăşelul pomenit care era locuit mai in totul de Turci. Când această veste ajunge in Constantinopole, ea produce cea mai mare turburare; Ienicerii cer numai decăt să fie duşi improtiva Ruşilor şi insuş Sultanul abea işi poate stăpănì mănia. La toate aceste adăugĕndu-se şi luarea Cracoviei cu asalt de către Ruşi, in zioa de 18 August, partida păcii este cu totul inlăturată, marele vizir Muhsinsade resturnat şi inlocuit cu Hamsa Paşa care declară Rusiei resboiu (Octombre 1768).

Fiind că resboiul regulat nu putea să inceapă decăt in primăvara următoare, Turcii deocamdată se mulţămesc a da ordine Hanului Tatarilor de a prada Rusia şi Hanul

Crim Gherai incepe in mijlocul ernii o pusticre a Rusiei din cele mai neauzite, ducĕnd in robie in căte-va sĕptămăni peste 40,000 oameni şi răpind mai bine de 100,000 capete de vită. Eminentul ajutor a inimosului Crim Gherai dispare insă in curĕnd, prin moartea acestuia, şi comandanţii armatei turceşti dovedesc o nedestoinicie fenomenală in conducerea resboiului. Ei sunt aşa de inceţi in mişcările lor incăt nu ajunsese ăncă la Dunăre, cănd Ruşii atacase acum Hotinul. Aceştia sunt deocamdată respinşi peste Nistru, Vizirul insă, in loc de a urmărì pe Ruşi dincolo de Nistru, se indreaptă inspre Bender şi perde astfel prilejul cel mai minunat pentru a sfărăma pe duşman. Sultanul Mustafa, furios improtiva lui, pune de-i tae capul şi numeşte in locu-i pe Moldavantshi-Ali-Paşa. Acesta trece Nistrul in repeţite rĕnduri; prins insă odată de o ploae cumplită, care ĕi tae armata in douĕ, el este bătut de Ruşi in o luptă din cele mai crăncene in 17 şi 18 Septembre 1769, astfel că numai puţini din armata musulmană scăpară cu viaţă. Urmarea acestei victorii fu ocuparea Moldovei.

Incă inainte de a se isca reboiul intre Rusia si Turcia, Rusia, prevĕzĕnd această posibilitate, reinoise uneltirile sale in Moldova şi Valachia pentru a trezi earăş simpatiile lor cătră dĕnsa, care incepuse a aţipi după cele doue incercări fără isbăndă de a scoate a-

ceste țeri de sub domnia asupritoare a Turcilor. Ea trimite in mai multe rĕnduri emisari sub masca de neguțitori care căutau să ațițe la rescoală pe locuitorii principatelor, și mai ales la fugă in Rusia, pentru a areta astfel Europei căt de nesuferită era dominarea turcească și căt de iubită acea moscovită.*)

Moldovenii, vĕzĕnd earăși pe Ruși că inaintează cătră țara lor, trimit o deputațiune la principele Galitzin, comandantul corpului ce era să intre in Moldova, spre a-i oferi inchinarea țerii. Principele mulțămi din toată inima Mitropolitului „pentru hiritisirea" ce i se trimisese, și-l roagă să spună pravoslavnicilor locuitori ai Moldovei că incurĕnd le va veni in ajutor din partea prea puternicei și milostivei impărătese.**) Baronul de de Elmpt, puține zile după aceea, trece cu un corp in Moldova, alungă puținele trupe turcești ce se aflau aice și intră in Iași in

*) Documente privitoare la istoria Românilor de *Eudoxiu Hurmuzaki* vol. VI București 1878: Spionul rusesc Tschernakapsas „die Moldauischen Unterthanen geheim verstohlener Weise verleitet, bethöret und aufgewiegelt, auch zur Flucht beredet und aufgefrischt hatte"... 4 briefe gefunden hatte wodurch einige russische Magnaten die Moldauischen Unterthanen zur flüchtigen verrätherischen Wanderung ins russische mahnen und rathen sollen. p. 61; la pag. 58 un alt emisar Iancorof. Această incercare face parte din un plan mai intins de a rescula creștinii din imperiul otoman. *Zinkeisen V.* p. 932.

**) Doue cărți de la Kneazul Alexandru Galitzin cătră Mitropolitul Moldovei in *Arhiva Românească* pag. 129, 130.

26 Septemvrie 1769. „Şi aşa au venit in tĕrg cu frumos alaiu şi cu oştenii in rănduealā regulată şi au intrat in biserica Mitropoliei, generalii cu ofiţerii lor, şi Mitropolitul şi boerii şi norodul ce s'au intĕmplat. Şi fiind puse pe Analogicon in mijlocul bisericei sfănta cruce şi evanghelia şi luminile aprinse, s'au citit in auzul tuturor jurămĕntul ţinĕnd toţi ridicate in sus mănile drepte cu două degete (al doile şi al treile) deschise şi intinse in sus. După cetire au sărutat crucea şi evanghelia cu toţii şi au scris numele in cartea de jurămĕnt. Asemine au scris de s'au făcut şi pe la ţinuturi afară, trimiţĕndu-se la fie-care ţinut căte o carte de jurămĕnt, care după ce se cetea in biserica fie-căruia sat, cu aceaş rănduealā. apoi se insemna şi numele satului şi se iscăleau preoţii şi diaconi şi toţi juraţii, şi cărţile acele iscălite se aduceau la canţelarie. *) Jurămăntul săvirşit au fost următorul: „Eu cel mai de jos numit, mĕ jur şi mĕ făgăduesc inaintea a tot prea puternicului Dumnezeu şi sfintei sale Evanghelii, că eată voesc şi sunt dator ca cel ce m'am *supus de bună voe sub stăpănirea Măririi sale*, intru tot milostivei Doamnei mele imperatriţe Ecaterinei Alecsievnii, insuşi stăpănitoare a toată Rusia . . . ca se păzesc, din adevĕrată inima mea, datoria cea credincioasă

---

*) *Arh. Rom.* p. 132.

a supunerei Rusiei: supuindu-mĕ intru toate, făr de nici o pricinuire, *la orănduelile acele, care după puterea cea inaltă a Măriei Sale vor fi hotărite in toată ţara şi legiuirilor acelora, care de obşte tuturor şi osebit mie, se cade a le păzi*, in tot chipul făgăduesc, ca un adevĕrat creştin cu suflet nefaţarnic; toate cele după putinţa stării mele oastei intru tot milostivei Domniei mele (care este rănduită spre apărare şi sprijineala credinţei ce se află suspinănd sub jugul Moametenilor) să fac ajutor in intrarmare şi slujbe, socotind pe vrăjmaşii armiei Rusiei chiar ca pe vrăjmaşii mei. Ear la sfirşit să mĕ port pe sine-mi cu chip ca acesta: ca un rob credincios şi bun şi supus a Măriei Sale, după cum este cu vrednicie şi se cade şi după cum eu inaintea lui Dumnezeu şi a judecăţii lui cei straşnice pot se dau respuns. Şi intru incheerea acestui jurămĕnt al meu, sărut cuvintele mele şi crucea Mântuitorului meu. Amin.“ *) Baronul de Elmpt, după ce săvărşeşte astfel primirea inchinării ţerii, cere mai multe ştiri asupra numĕrului ţinuturilor şi oraşelor Moldovei, asupra negoţului ce făcea principatul, a cătimei de zaharea şi roduri ce produce, a relaţiilor dintre boeri şi ţerani, a dărilor plătite de ţară, atăt către Turci căt şi către Domn şi multe alte amăruntimi de aceste,

*) *Arh. Rom.* p. 131.

care, impreună cu jurămêntul reprodus mai sus, dovedesc până la evidenţă că Rusia avea de gând a incorpora cu totul ţerile române. El ordonă apoi sub ameninţare de mari pedepse a se da pe faţă toată zahareaua turcească precum şi a se opri exportarea din ţară a ori ce fel de bucate, care ar putea fi de de folos armatei ruseşti, si in sfirşit cere de la ţară ca să se „aleagă un obraz din clirosul bisericei, şi doi din boeri care s'ar socoti, ca să meargă la luminatele picioare a prea puternicei impărătese să cază şi să-i mulţămească pentru mila ce au arĕtat Măria Sa cu trimiterea oştirilor, cu care i-au scos din jugul robiei.“ *)

Impărăteasa Caterina voind să-şi documenteze intenţiunile sale asupra creştinilor din răsărit şi dorind să arăte, că resboiul pornit de Turci asupra sa, ĕi dă prilejul a lupta pentru eliberarea coreligionarilor sei, punĕnd astfel in deplină aplicare politica inaugurată de Petru cel Mare, publică un manifest in care arată că Poarta, urind religia ortodoxă, i-a declarat resboiu pentru că ea au sprijinit causa disidenţilor in Polonia şi că dominarea lor cea barbară „cautá să arunce in marea nelegiuirei şi corpul şi sufletul creştinilor ce trăesc in Moldova, Valachia, Bulgaria, Bosnia, Erzegovina, Mace-

*) *Arh. Rom.* p. 135.

donia şi in celelalte părţi ale imperiului otoman.“ *)

Din Moldova Ruşii trec in Muntenia unde-i chiamă chiar principele Grigorie Ghica (cel ucis in 1777) şi o partidă de boeri in fruntea căreia stăteau spatarul Cantacuzino, arhimandritul de Argeş şi comandantul gardei de Arnăuţi a principelui. Această părtăşie a lui Ghica pentru Ruşi ne esplică cum de acest principe, care avuse tot timpul a fugi in Turcia, este prins de dânşii. Apoi el este dus la Petersburg „cu toate onorurile.“ **) Impărăteasa ĕi dărueşte o tabatieră impodobită cu brilante şi primeşte pe fiul seu in corpul cadeţilor; apoi ea dă lui Ghica şi deputaţilor munteni o sumă de bani pentru călătorie şi insfârşit insărcinează pe acela a merge la armată spre a incepe negociările cu Turcii şi a cerca ce ar fi ei disposi să conceadă Rusiei pentru incheerea păcii. ***)

---

*) Manifestul imp. Caterina in Documentele *Hurmuzaki VI* pag. 63.

**) Kaunitz cătră Thugut din 20 Martie 1770 in docum. *Hurm.* VI p. 74. Tot acolo la p. 68 se spune: „Was ich demselben vorlängst nur muthmasslich gemeldet dass nehmlich der wallachische Woewoda Gregorius Ghica die Russen in das Land gezogen, und nach genommener Abrede von ihnen hinweggeführt worden ist inzwischen ohnzweifelhaft bestättigt.“

***) Kaunitz cătră Thugut 21 Aug. 1770 l. c. p. 80 *Hammer III* p. 595 mai spune despre Ghica: „le chan (Krim Gherai) mourut empoisonné par le médecin grec Siropoulo, agent du prince Valaque.“

Deacea şi Ruşii sprijinesc candidatura lui Ghica la tronul Moldovei in 1774. *)

Domnul Moldovei Grigorie Calimah deasemene se dă in partea Ruşilor, mănâncă cele 100 de pungi de bani, trimise de Turci pentru cumpărare de zaharea, şi provoacă pe Arnăuţii sei a trece la Ruşi, cea ce Poarta aflând de cu timp, il scoate din domnie şi-i tae capul**), punĕnd in locul lui pe Constantin Mavrocordat, care este prins la Galaţi de Rusi şi adus la Iaşi, unde moare puţin timp după acea. In Grigorie Ghica, Turcii avĕnd mai mare incredere, ca unul ce fusese pus domn in Muntenia in urma recomandaţiei hanului tătăresc, după isbucnirea resboiului, in locul prea tĕnĕrului Alexandru Ghica, ***) ei nu cred in trădarea acestuia, până in momentul când este luat de Ruşi şi dus la Petersburg.

Deputaţii insărcinaţi a merge la „luminatele picioare“ ale impărătesei au fost din par-

---

*) Kaunitz c. Thugut Sept. 1774 l. c. p. 105.

**) *Hammer* III p. 599 „Voici la tête abattue du mandit Gregori Calimachi, Woiwode de Moldavie qui s'est approprié 100 bourses qui lui avaient été remises pour acheter des vivres et qui a trahi l'empire.“ Vezi şi *Enachi Kogălniceanu* p. 273, 275.

***) *Zinkeisen* l. c. V p. 923. *Hammer III* p. 589: „Les instances du chan tatare determinèrent la révocation de jeune Alexandre Ghica, prince de Valachie, qui avait laissé l'arhimandrite d'Ardschisch recruter avec un lieutenant-colonel russe des partisans pour la Russie et l'ancien prince de Moldavie, Grégoire Ghica fut investi.“

tea Moldovei: Inokenţiu episcopul de Huşi, Bartolomeu Măzăreanu egumenul Solcăi, Benedict egumen de Moldavita, Ioan Paladi biv vel logofet şi Enacachi Milea biv vel spătar; ear din partea Ţerii Româneşti Grigorie Mitropolitul Ungro-Vlahiei, Mihai Cantacuzino visternic şi Nicolai Brâncovanul logofĕt. Ei duc cu sine nişte cărţi către impărăteasa in care inălţarea acesteia merge paralel cu slugăria inchinătorilor. Cartea moldoveneăscă, după ce pune mai presus faptele de acum a „monarhiceştii Măriei Tale" decât acele ale lui Constantin cel Mare improtiva lui Maxenţie, arată cum „la infăţişarea cea covărşitoare de biruinţă a armelor Măriei Voastre cei purtătoare de semnul crucii. atăta s'au cutremurat şi s'au ingrozit păgănii, cât li s'au părut apele Nistrului şi a Dunărei prea desfătate noianuri, la care scăpând căţi au putut de focul armelor, au mĕsurat adăncimea riurilor, făcĕndu-se măncarea peştilor şi paserilor." „Cu glasul de neincetate laude şi căntări, mulţămim Troiţei cei intr'o unime şi a tot puternică. că cu milostivire au privit asupra noastră, intărind inima cea blagorodnică şi autocraticească a Monarhiei Voastre, spre isprăvirea noastră, *celor de o credinţă*. din robia jugului otomanicesc, şi ca nişte *robi* prea plecaţi şi prea mulţămitori aducem cele prea ferbinţi mulţămirile noastre către inalta stăpănirea Voastră pentru că ne

am invrednicit după dorirea cea de mulţi ani a fi sub acoperemĕntul Vostru cel puternic," Mai departe după nesfirşite laude care de care mai exagerate şi inălţare până la ceriuri a impăratesei adaoge cartea: „noi locuitorii Moldovei ca nişte *robi prea plecaţi*, aducem supunerea *cea robească* cu toată bunăvoinţa şi primirea . . . şi cu *genunchile plecate ca nişte ferbinţi rugători cădem la urmele prea luminatelor picioarelor Voastre*. In fine la sfinşit cartea isbucneşte intr'un lirism foarte patetic prin cuvintele „o prea blagorodnică imperatriţă şi prea milostivă stăpână a noastră nu ne părăsi pe noi robii Măriei Voastre cei de o credinţă, umbreşte-ne . . ." *) care pune culme acestui act de o slugărie atăt de injositoare. Cartea ţerii româneşti, ceva mai scurtă dar, deosebindu-se prin aceleaşi insuşiri, sărută până şi ,,genunchii şi urmele picioarelor tale celor impărăteşti şi singure stăpânitoare!" **)

Auzind Turcii de inchinarea locuitorilor Moldovei şi a Munteniei cătră Ruşi s'au infuriat cumplit asupra lor şi prin un fetwa al Muftiului au fost declaraţi de haini şi daţi in prada şi resbunarea oştilor musulmane.***)

---

*) *Arh. rom.* 152—159.

**) *Arh. rom.* p. 180.

***) Kaunitz c. Thugut 19 Ian. 1770 l. c. 66. Comp. *Bauer* Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie Leipzig 1778 p 27: ,,Ceux-ci (les Turcs) voyant qu'ils n'étaieut plus en état de s'y maintenir, l'ont

Această purtare nesocotită a Turcilor au aruncat şi mai mult pe Români in braţele Ruşilor, ca unii ce din partea Turcilor erau ameninţaţi cu jaf şi peire.

Şi totuşi nu trebue să credem că, şi acum ca şi pe timpul lui Petru cel Mare, Moldovenii şi Muntenii vedeau in Rusia scăparea şi măntuirea din nenorocirile lor.

Pe timpul lui Petru cel Mare atingerea intre Ruşi şi Români fusese mai mult ideală; ei ĕi vedeau numai căt prin prisma cea incăntătoare a speranţei şi lovirea chiar trupească fusese inlăturată, prin nenorocirea lui Petru la Prut, care impedecase pe Ruşi a pătrunde mai adănc in ţerile noastre. Dar chiar in resboiul din 1736 am vĕzut cum purtarea lui Münnich nemulţămeşte pe boeri şi cum intăiele desamăgiri asupra Ruşilor pătrund in inima Românilor. Pe timpul Caterinei, in resboiul ce ne ocupă, Ruşii pun măna pe ambele principate, vin in atingere chiar materială cu Românii şi era cu neputinţă ca aceasta să nu producă o notă discordantă in căntarea cea armonioasă ce părea că se inalţă din pepturile tuturor Românilor pentru slăvirea prea puternicei impărătese. Nemulţămirea locuitorilor isbucni in curănd

presque entièrement devastée, en l'abandonnant aux vainqueurs." Vezi şi o carte a ţerii către deputaţii trimişi la Petersburg in care se plăng de pustiirile Tatarilor. *Arh. rom.* pag. 220 precum şi *Hammer III* pag. 601.

din o causă prea uşoară de inţeles: aprovisionarea oştilor ruseşti; şi este de luat aminte că tocmai in acest punct ţerile române trebueau să fie mai simţitoare; căci ele voeau să scape de sub domnirea Turcilor mai cu samă din pricina abusurilor ce se făceau cu cererile pentru oşti, care loveau cu deosebire in averea locuitorilor. Şi tocmai in această privire, in loc ca Românii să se vadă uşuraţi prin dominarea rusască, ei erau apăsaţi tot atăta, dacă nu şi mai greu de armatele impărăteşti, incăt a trebuit să se nască in mintea multora ideea că ei nu au dobăndit altă ceva decăt o schimbare de stăpăn, fără ca soarta lor să se imbunătăţască. Intr'o tănguire către feldmareşalul Romanzow se spune intre altele: „Osebit incredinţăm pe slăvirea ta cumcă noi ca nişte robi prea plecaţi ai impărăteştii măriri, după credinţa noastră cea cu jurăměnt, suntem supuşi impěrăteştilor porunci pănă la cea de pe urmă picătură a sângelui şi prea gata spre a da din cele ce sunt prin putinţa noastră pentru trebuinta oştii impărăteşti, *insă cu ştiinţă şi cu oareş care cuviincioasă rănduealǎ, pentrucă o samă de oameni ce sunt trecători prin Moldova ieu fără nici o rănduealǎ cele ce intimpină pe cale, atăt dobitoace căt şi altele, mai mult decăt le este trebuinţa şi spre risipă; şi mai ales volintirii fac multe supărări şi jafuri saracilor creştini şi earăşi ĕi risipesc prin lo-*

curi pustii și prin păduri. *) De o minunată naivitate este in această privință „cartea ce au scris către impărăteasa o samă de jupănese văduve“ **) in care ele cer ca prin un milostiv și inalt hrisov să fie apărate și incunjurate de *supărările și orânduelile cele ce se vor obicinui de acum inainte a fi in pământul nostru.*“ Cu aceași naivitate cu care isi exprimă părerea lor asupra soartei viitoare a ţerii, urmează cucoanele a cere scutire de la toate greutăţile ce le impunea intreţinerea armatei, crezênd că vor fi ascultate, când impărăteasa Caterina se ingrijea tocmai prin un manifest către Moldoveni să-i facă a inţelege nespusul bine ce le-au făcut scoţindu-i din robia Turcilor, cerêndu-le ca resplată pentru această inaltă milostivire ca „de la mic până la mare, toţi impreună deobște și fiște-carele osebit, să se inferbênteze și să fie cu silinţă in spre a se arêta vrednici unei faceri de bine atâta de mare, plinind cu deadinsul și din bună inimă desăvirșit acea datorie a legii și a creștinescului jurămênt prin care ei s'au indatorit către noi.“ Impărăteasa făgăduia „că dupămêsura credinţei voastre și a rêvnii ce veţi avêta pentru slujba noastră, ce este așa strins unită impreună cu slujba bisericei lui Christos, voim și noi

*) *Arh. rom.* p. 168. Vezi tot acolo o expunere mai lămurită a relelor făcute de oștirile rusești ţerii p. 208.
**) *Arh. rom.* p. 176.

ca să impărtăşim către voi a noastră milă şi a noastră bunăvoinţă.“ *) Şi dacă inţelesul acestor vorbe putea să infăţişeze oare-care greutăţi in manifestul Ecaterinei, el devine foarte limpede şi lămurit in tălcuirea lui de către Mitropolit, care se insărcinează a spune lucrurile mai pe faţă de cum putea să le spună impărăteasa tuturor Rusiilor : „al doile să vĕ veseliţi de bună-voe şi cu intrecere la slujba cea impărătească, fie care după starea şi puterea sa şi mai vĕrtos pentru *proviantul* impărăteştilor oşti ce au venit spre apărarea noastră.“ **)

Apoi locuitorii ţerilor se aşteptau poate ca pe timpurile lui Petru ca ţara să fie cu totul scutită de dări şi afară de vămi şi de ocne „să nu plătească ţara nici un ban.“, ***) In loc de aceasta vedem pe Romanzow scriind după ce deputaţii români plecase către Petersburg : „drept aceia siliţi-vĕ căt veţi putea, a ajuta cu un ceas mai inainte la trebuinţele zaharelei oştilor, care vă păzesc. Aşişderea să crească veniturile visteriei fără ingreuerea norodului ; căci păgănii ce vĕ stăpănea nu avea nici o durere intru nimic pentru folosul vostru, ci incă vĕ asuprea cu grele biruri şi cu alte multe feluri de supĕrări. Deci acum fie-care să dee putinţa lui

*) *Arh rom.* p. 189.
**) *Arh. rom.* p. 192.
***) Vezi jalba dată de neguţitorii Iaşeni *Arh. rom.* p. 148.

spre folosul obştesc şi nimene să nu fie scutit a nu da din toate neguţitoriile alişverişului *ci toţi se dee după obiceiul vostru cel vechiu*; la care eu vě poruncesc, *aşa intocmai să se stringă acele venituri, după cum mai inainte s'au dat*; cum şi *goştina* pentru oi, de care după socotinţă nu poate să fie ingreuet norodul căt de puţin; căci dintr'aceste fie care are venit şi chivernisală. Inşi-vě din bună socotinţă puteţi să cunoaşteţi că nu este cu putinţă pămĕntul acesta a fi fără cheltueală; pentru care se cade să se stringă *veniturile obicinuite*, nu pentru alt ceva, ci pentru trebuinţa ţerii şi pentru plata oştirilor." *)

Dupăcum s'a putut vedea din citatele imprumutate documentele contimpurane faptelor ce le descriem, Ruşii puneau necontenit inainte idea lui Dumnezeu şi a religiei creştine pentru a da un caracter căt se poate de neinteresat cucerirei ţerilor române. Pentru a măntui biserica creştină din Polonia se expusese Rusia la resboiul cu Turcii; pentru a măntui biserica creştină din ţerile române se băteau oştirile sale şi se vĕrsă singele supuşilor sei; insfirşit tot pentru măntuirea credinţei cereau Ruşii ca Moldovenii şi Muntenii să deschidă punga lor şi să intreţină oştirile moscovite. Felul politicei ruseşti cerea ca ea să se indrepte către clasa societăţii care infăţişa biserica, in numele

*) *Arh. rom.* p. 195.

căreia ea venea, așteptănd cu drept cuvênt de la aceasta o ascultare mai deplină și mai oarbă. Și clerul nostru se grăbește a respunde cu prisosință la această inaltă luare in samă prin amestecarea sa in toate trebile, prin redactarea tuturor adreselor către autoritățile rusești, prin usurparea chiar a puterii politice, publicănd și interpretănd manifesturile impărătești, insfirșit prin supunerea sa sub autoritatea sinodului rusesc, prin care el cel d'intăi dă pilda purtării pe care trebuea s'o păzească țara față cu Rusia. *)

II.

Organisarea cerută de boeri.

După ce Rusia pune astfel deplină stăpănire pe țerile române, trebuia să iee măsuri pentru organisarea lor și am vězut mai sus cum baronul de Elmpt spre a se putea apuca de această treabă in deplină cunoștință, cere de la țară deosebite lămuriri. Impărăteasa Caterina în respunsul ce-l dă deputațiunilor române spune că „amundoue knejiile Moldovonească și Muntenească intru toate să fie după a lor judecăți și orăndueli,“ **) prin urmare le făgăduește o deplină autonomie in ocărmuirea lor lăuntrică. Pănă intru căt erau să fie ținute făgăduințele impărătesei. se va vedea din următoarele.

*) *Arh. rom.* p. 168.
**) *Arh. rom.* p. 201

Deputaţii Moldovei şi ai Munteniei infăţişează curţii ruseşti nişte cereri in privinţa organisării viitoare a ţerii, care insă desigur sunt inspirate din isvor rusesc, căci nu numai că sunt improtiva intereselor ţerii, dară chiar improtiva intereselor boerilor, care dacă li s'ar fi lăsat deplina libertate şi-ar fi păstrat o mult mai mare putere reală şi neatĕrnată in ocărmuirea ţerii. Totuşi este de observat că Rusia, dorind să pună măna pe ţerile române, in aparenţă cu propria lor invoire, şi clasa cea mai insemnată fiind pe atuncea boerii, se inţelege de la sine că ea le incuviinţâ mai multe cereri; căci ea ţinea mult ca să nu-i nemulţămească, pentru a nu fi nevoită să intrebuinţeze mijloace silnice in contra lor. Altmintrele s'ar fi şters resboiului ce-l susţinea improtiva Otomanilor caracterul de resboiu sfănt, acăruia scop era măntuirea creştinilor de sub jugul Musulmanilor şi i s'ar fi intipărit acel de un resboiu de cucerire, care ar compromite cu totul pe Ruşi in ochii creştinilor din peninsula Balcanului.

Cererile deputaţilor moldoveni sunt următoarele;

1) „La ocărmuirea ţerii să fie aristocraţie, adică să se aleagă 12 boeri mari din starea āntĕi, care să fie cu aceeaşi cinste şi nume de boerie precum şi mai inainte, incepĕnd de la vel Logofĕt.

2) „Dintr'aceşti boeri, 6 să cerceteze şi să

hotărească numai judecăţile, ear 6 să adune dăjdiile ţerii şi să caute alte pricini, căte vor fi, şi aceşti 12 boeri să fie şezětori in Iaşi.

3) „La toate ţinuturile să se rănduească ispravnici căte 2, unde vor fi mici ţinuturile, unul judecător, unul stringător dăjdiilor şi purtător de grijă altor pricini. Ear unde vor fi mari ţinuturile căte 4, earăşi cu asemine rănduealǎ, şi aceştia să fie aleşi din starea cea de a doua a boerilor.

4) „Boeriile curţii cele de al doile şi al treile ce se socotesc a fi vechi a ţerii (osebit de cele ce se cuvin Domniei) şi zapcii cei d'intěi şi a doile şi a treile să fie după rănduealа cea de mai nainte; insă din feciori de boeri să se aleagă zapcii, ca printr'aceasta să se silească a deprinde rănduealа curţii şi a ocărmuirii, şi căte puţin să se inalţe la cinstea boerilor, căţi vor fi vrednici. Ear căţi din feciorii de boeri vor remănea intru obiceiuri rele, şi nu se vor sili ca să deprinză invěţătura bunei ocărmuiri, nici decum să nu se inalţe la treptele beerilor, ca să nu se strice buna ocărmuire. Dar earăş să nu remăe in starea şi rănduealа ţărănească, ci să trăiască fără supěrare, hrănindu-se din veniturile moşiilor lor, şi dintr'alte osteneli ce vor face.

5) „Toţi boerii ce vor fi aleşi la ocărmuirea ţerii, atăt acei 12 căt şi cei de al doile şi zapcii, şi ispravnicii ţinuturilor, cănd vor

vra să intre la slujbe, intăi să facă jurămĕnt, cumcă vor sluji cu dreptate, fără vicleşug, atăt impărăţiei căt şi patriei şi cum că vor păzi credinţa şi cătră impărăţie şi cătră patrie.

6) „Ocărmuirea şi slujba numiţilor boeri, tuturor de obşte, să fie hotărită numai intr'un an, sau in trei ani, incepĕnd de la anul nou, zi intăi a lui Ghenare. Ear la implinirea hotăritei vremi să-şi dee samă pentru slujba ce au făcut şi să o părasească, după care earăşi prin alegere să primească alţi boeri ocărmuirea, cu asemene rănduealā, socotindu se a intra la cinstea boerilor şi la ocărmuirea ţerii toată partea boerească pe rănd; insă cei vrednici de ocărmuire, măcar de vor fi şi neamuri scăpătate.

7) „Aleşii ocărmuirii la sama ce vor da, după implinirea vremii, de se vor vădi cu incredinţare cum că au făcut vicleşug, sau jafuri intru a lor ocărmuire, prin ştiinţă, unii ca aceia să cază cu totul din cinstea dregătoriilor, şi niciodată să nu fie primiţi la nici o dregătorie, nici la ocărmuire nici la altă slujbă căt de mică, ci să trăească după rănduealā feciorilor de boeri ce vor fi nevrednici precum s'au arĕtat la al 4-le pont.

8) „Intre judecătorii ce vor fi atăt la Iaşi căt şi la alte tĕrguri şi ţinuturi, să fie şi căte un pravilar sau din partea politicească sau din partea bisericească, om cu ştiinţă din destul la hotărirea pravililor, ca toate jude-

căţile să se hotărească după dreptate pe pravili.

9) „Fiind că până acum din nestatornicia ocărmuitorilor, erau şi judecăţile nestatornice şi in multe chipuri se făceau hotăririle, uneori răzămându-se la obiceiuri a pământului, alte ori la pravili, şi aceste earăşi prefăcêndu se după voinţa fie-căruia, din care pricină nu era nici odată statornică hotărirea judecăţilor, ci celor mai mulţi pricinuitoare de mari pagube şi stingeri cu cheltuelile cele necontenite; drept aceea atât obiceiurile pământului câte nu se impotrivesc pravilelor, cât şi pravilele cele ce sunt incredinţate de mulţi impăraţi şi legiuitori. să se alătureze cu obiceiurile pământului şi cu această ocârmuire de aice, să se alcătuească toate in scris; şi să se iscălească de către toţi, intărindu-se şi de către prea puternica impărătească

10) „Judecăţile ce s'au hotărit in trecutele vremi, câte vor fi drepte după rânduaeala judecăţilor celor mai inainte, să rămâe statornice; ear cele nedrepte să se judece a doua oară, după rânduealá ce se va face de acum inainte.

11) „Sa se iee un general cu o sumă de oaste, cât va fi din destul pentru paza marginilor ţerii, carele să fie şezêtor in Iaşi şi de aici să rânduească oastea pe la margini.

12) „Slujba cea d'intêi a generalului să

fie ocărmuirea oştilor, ce vor fi de paza ţerii, atăt de străini căt şi din locuitori. A doua, *prin mijlocirea lui să se trimită la visteria impărătească dăjdiile ţerii.*

13) „Pe boerii ce vor fi aleşi la ocărmuire fie care cu hotărit nume de boerie *generalul să-i imbrace cu caftan.*

14) „Mademurile ce se vor afla in pămĕntul acesta să fie in sama generalului şi generalul să rănduească la slujba lor pe care va socotì vrednic, sau din străini sau din pămĕnteni.

15) „Toate pricinile ţerii ce vor vra să se arĕte cu anaforale la prea puternica impărătească să se trimită prin mijlocirea generalului.

16) „Din feciorii de boeri sau şi din alţi pămĕnteni, căţi vor voi să intre la oşteasca rănduealа, să nu fie opriţi aflăndu-se vrednici.“ *)

Prin acest proiect de organisare nouă a Moldovei se incredinţa boerilor un rol precumpenitor. Lor li se dădea in măni administraţia, hotărirea judecăţilor, stringerea dărilor, cu un cuvĕnt toată puterea politică. Apoi ei se ingrijeau ca să vină cu toţii pe rănd la ocărmuirea ţĕrii, pentru ca dreptul de a despoia pe popor, in care pe atuncea se cuprindea administraţia, să fie egal impărţit

*) *Arh. rom.* p. 202.

intre dânşii, neuitând nici pe cei scapataţi dintre ei, pentru a-şi putea indrepta averile in caz de nenorocire Boerii erau atât de siguri pe protecţiunea Rusiei incât nu se sfiesc a pune in fruntea cererilor lor cuvêntul de aristocraţie. Dar cu ce preţ câştigase ei aceste inchipuite drepturi? cu jertfirea totală a neatârnării ţerii, care se vede mai ales din dispoziţiunea de a se trimite dăjdiile ţerii la visteria impărătească, in care se cuprinde totala suprimare a neatârnărei economice a ţerii, de care este in totdeauna strins legată neatârnarea politică. Apoi in acele „ponturi" se vorbeşte adesa de alegerea ocârmuitorilor, dar nu se spune de cine să se aleagă. Ori cine poate ceti printre rânduri că autoritatea ce-i alege, adecă ĕi numeşte, este generalul rusesc, care avea şi dreptul de a-i imbrăca cu caftan! Intr'un cuvênt generalul, care era să fie şi comandantul unei oştiri in mare parte străine, adică ruseşti, şi mai ales in elementele ei superioare, nu era decât un domnitor al Moldovei, sub care aşa numita aristocraţie a ţerii trebuea să plece capul, dacă nu voea să vadă resunând pe spetele sale cnutul rusesc şi să resimtă in măduva ei frigurile Siberiei.

Organisarea Munteniei dă mult mai lămurit pe faţă scopurile Ruşilor in privinţa ţerilor noastre. Sau că boerii de aici s'au arĕtat mai blajini, sau că Rusia avea un mai mare in-

teres de a-şi asigura stăpânirea in Valachia, ca acea ce era mai aproape de Turci, un lucru este positiv: boerii de aici *cer* de la impărăteasă totala incorporare a ţerii in Rusia. Eată cererile lor:

1) „Ţara noastră să se facă *tot una cu eparhiile ce stăpâneşte prea puternica impărăţie a Rusiei* şi la vremea păcii ce se va face, nici ca cum să nu se lese să cază earăş la tirăneasca cea d'intĕi a Agarinenilor.

2) „De vreme ce locul nostru, din nestatornicia Turcilor, au căzut sub desăvirşită neorânduealǎ, ne rugăm *ca să se aşeze in ţara noastră legile şi rânduelile Rusiei pe deplin.*

3) „Să se rânduească in ţara noastră ca să se facă oaste de ţară 20,000 de osteni, insă 15,000 pedestrime şi 5,000 călărime şi să se ţie din veniturile ţerii; ear artileria ce ar trebui cu cele trebuincioase ale ei ne rugăm ca să ni se dea de la impărăteasca milă, cum şi la vreme de resboiu să trimită impărăţia ajutor ce ar trebuì spre apărarea ţerii. Ear hrana oştii să se dea din ţară, şi să poată intra in boeriile oştii şi Munteni mari şi mici, ca să se deprindă cu ale resboiului.

4) „După ce vor veni in ţara noastră ofiţeri impărăteşti, să se facă sfat şi socotiri, şi să se facă cetăţi la părţile ce ar trebui, din veniturile ţerii.

5) „Veniturile ţerii . . . . să se indrepteze

acum *după rănduеala Rusiei,* cum şi pentru vamă să se facă un isvod nou *după rănduеala Rusiei.*

6) „Partea mirenească şi bisericească să fie *sub indreptarca Sf. Sinod după obiceiurile Sf. biserici din Rusia*; şi să aibă stăpănire mănăstirile asupra ţiganilor şi a moşiilor, după afiorosirile creştinilor şi după hrisoavele domneşti, care să se şi mai intărească.

7) „Din veniturile ţerii să se facă academii de epistimii, meşteşuguri şi limbi.

8) „Fii şi casele boerilor celor mari şi al doile să căştige privilegiile lor şi să se impărtăşească şi din mila impărătească.

9) „Judecătorii care se vor rădui pe la ţinuturi şi oraşe, *să fie jumĕtate Munteni.*

10) „Boerii cum şi alţii ce vor cere voe să meargă la Rusia, să fie slobozi, să nu se oprească de către guvernul locului.

11) „Să fie volnici cei din ţară ca să neguţitorească pe la alte impărăţii, pe la care solii impărăteşti ce vor fi pe la acele locuri *să-i apere ca pe nişte Moscali*; şi cei străini aducănd lucruri de altă ţară şi cumpărănd de acele de loc, ce or fi cu poslovenie, să se vămuească ca şi la impărăţia Rusiei şi să nu se amestece nici la chivernisala locuitorilor ce s'ar face prin neguţitorii, afară de cei ce sunt insuraţi aici in ţară.

12) „(conţine o cerere de uşurare in plata

datoriilor). Se hotăreşte apoi ca in Muntenia 4 boeri să fie in fruntea trebilor, şi volnicie să se dee la aceşti 4 boeri ca să judece, să hotărească, cărţile lor să aibă putere, ispravnicii ţinuturilor să se supună acestora cum şi toată ţara la ori ce poronci. Ear *generalul să poată poruncí acestor 4 boeri la ori ce ar vra, avĕnd volnicie ca să-i şi oprească.**)

Asemene orănduiri nu mai au nevoe de nici un comentar; mai ales acea prin care boerii cer voe ca cel puţin jumĕtate dintre judecătorii ţerii să fie Munteni. De unde se inţelege că cealaltă jumĕtate era să fie Ruşi şi aceştia erau să aplice legile lor, pe care boerii se roagă să fie introduse in Muntenia. Că aceasta nu o putea face decăt in limba lor, se inţelege earăş de sine, incăt rusificarea Munteniei era pe deplin plănuită.

Astfel ajunsese Rusia a aduee la implinire tratatul lui Petru cu Cantemir, ba să-lu şi intreacă; căci Petru cel Mare tot lăsa Moldovei o umbră măcar de neatărnare, prin domnul ei naţional, pe când prin orănduelele Caterinei ţerile romăne perdeau cu desăvîrşire ori ce neatĕrnare şi erau menite a fi rusificate in cel mai scurt timp.

Pentru a da o idee despre modul cum inţelegeau Ruşii să ocărmuească aceste ţeri şi

*) *Arh. rom.* p. 211—214.

spre a vedea astfel ce soiu de ingrijire aveau să aibă ei pentru nouele provincii adause impărăției lor, ne vom sluji cu doue documente, in lipsă de altele, care insă aruncă o lumină foarte vie asupra sistemului rusesc. Unul este acel ce priveşte la organizarea şcoalelor principatului Moldovei in care comitele Romanzow respunde la cererile Mitropolitului in această imprejurare: „că toate cele privitoare la şcoli *le las intru buna socotință a Preasfinției tale* şi a celorlalți ce sunt parte bisericească şi impreună şi a boerilor ce sunt judecători in Divanul knejiei Moldovei. Ear cât ... pentru limba cea grecească, *eu neintrând in cercetare* etc. *) —incât resultatul stăruințelor Mitropolitului care se ruga de feldmareşalul ca „să-i dee un ajutor spre mai bună indreptare" **) este că acesta nu vra să se amestece in asemene lucruri. Celalalt document se ocupă cu poliția, şi aice vedem din potrivă o ingrijire prea deamăruntă şi o pricepere minunată pentru a se introduce un sistem inquisitorial: „şi de-acum inainte, ori-cine va veni de afară, şi va găzdui la vre-o casă, gazda să fie dator să inştiințeze pe starostele seu indată pentru acel oaspe, cine şi de unde este, şi cu ce treabă au venit şi starostele să facă ştire dumisale Agăi, şi de-lu va primi gazda şi-lu va lua in

*) *Arh. rom* p. 234
**) *Arh. rom.* p. 233.

chizăşia lui, Aga să inştiinţeze pe d-nialui polcovnicul şi Preasfinţia Sa Mitropolitul. *)

Poliţie aspră şi neingrijire de cultură, eată inceputurile protecţiunii ruseşti asupra Românilor; şi aceste doue elemente sunt esenţiale in sistemul rusesc, căci ele sunt sprijinul cel firesc al despotismului.

III.

Anglia şi Austria ajută pe Rusia.

Cu toate aceste nici acuma nu trebuea ca Rusia să implinească una din dorinţele sale cele mai vii, punerea stăpănirei pe ţerile române. Pentru a lămuri cum s'a putut face aceasta, trebue să ne intoarcem la istoria generală a resboiului.

Pe când in Europa armatele ruseşti cucereau Moldova şi Valachia, in Asia ele nu erau mai puţin norocite, cucerind Armenia, Circasia şi alte ţeri supuse imperiului otoman. Tot odată insă Ruşii voeau să lovească puterea turcească şi pe mare, pentru a o infrănge cu totul, şi impărăteasa Caterina incepe mari pregătiri in Marea-Baltică pentru construirea unei flote, chiemănd marinari iscusiţi din Anglia, Holanda şi Danemarka. Scopul acestei flote era mai ales resculareа Grecilor şi a celorlalte popoare maritime ale imperiului otoman, care s'ar vedea incurajate in mişcarea lor prin puternicul ajutorul a

*) *Arh. Rom.* p. 137.

unei flote rusești, dănd astfel o implinire făgăduințelor făcute acestor popoare încă din 1765, și realisănd astfel in totul politica lui Petru cel Mare. Flota rusască, bine pregătită pornește din Marea-Baltică, trece prin oceanul Atlantic și intră prin strimtoarea de Gibraltar in Marea-Mediterană. Spre a putea ințelege cum de flota rusască a putut să incunjure Europa fără a fi supĕrată de nimene, să arncăm o ochire asupra politicei engleze față cu Rusia din acest timp.

In resboaele expuse mai sus am avut prilejul a atinge in mai multe rănduri linia de purtare ce Englejii o păzeau față cu Rusia in raporturile acesteia cu Turcia, și am vĕzut că in totdeauna până acuma fusese sprijinirea Turciei in contra atacurilor Rusiei. Acuma deodată vedem că lucrurile se schimbă, că Englejii nu numai invoesc flotei rusești a intra in Marea-Mediterană prin o strimtoare ce era in mănile lor; dar amirali engleji (Elphinstone) comandează flota rusască și ei arată curților din Versailles și Madrid că vor privi ca un act de dușmănie față cu Anglia ori ce incercare de a se opune flotei rusești in Mediterana. Prin ce minune oare se schimbase politica tradițională a Englejilor?

Anglia este o țară comercială și politica ei atĕrnă in totdeauna de interesele negoțului ei; deaceea nu trebue să ne miram a o vedea schimbându-și indreptarea indată ce se va fi

schimbat indreptarea intereselor ei comerciale. Ori cine ințelege ușor că dacă Anglia până acuma sprijinise causa Turciei, aceasta o făcuse nu din iubire către inchinătorii semilunei, ci din interesul de a ocroti foloasele ce le tragea ea din comerțul ce-l făcea cu popoarele din Turcia. In timpul veacului al XVIII-le comerțul Angliei in Orient incepù a decădea cu o repejune neasemĕnată fiind intocuit cu acel francez. La această schimbare contribuise mai multe imprejurări: Mai intâi activitatea și silințele lui Colbert de a insufleți comerțul oriental al Franției, premiurile date de guvernul francez exportatorilor de mărfuri, bunătatea, gustul cel potrivit obiceiurilor orientale și eftinătatea productelor franceze, insfirșit foloasele insemnate câștigate de la Poartă prin tratatul comercial incheet in 1740; toate aceste deschisese piețele Orientului mărfurilor franceze. Dincontra Englejii avĕnd comerțul lor in mânile companiei orientale care ca o mare casă de negoț, căutà numai câștig și nu voea să jertfească nimic pentru viitorul desvoltării comerțului, scumpetea cea prea mare a mărfurilor engleze, insfirșit pregătirea acestora care nu era de loc in gustul orientalilor, toate aceste fac ca mărfurile engleze să fie părăsite din ce in ce. Astfel pe când Francejii ajunsese să impoarte in Constantinopole 12,000 bucăți de țeseturi in anul 1729, En-

glejii in acelaş an irămăn cu 5,000 bucăţi nevĕndute in Aleppo, 4,000 in Constantinopole şi 3,000 in Smirna. In urma acestei scăderi a exportului, scade şi importul din orient in Anglia incăt comerţul englez, pe la jumĕtatea secolului al XVIII, mai că dispăruse din părţile orientale.

Vĕzĕndu se Englejii ameninţaţi atăt de grav in interesele lor cele mai vitale şi aceasta mai ales din causa duşmăneştii politici a Porţii faţă cu ei; văzĕnd că Poarta refusa de ale incuviinţa uşurinţele date Francejilor prin tratatul din 1740, refus ce provinea mai cu samă din sgărcenia companiei orientale, care nu voia să cheltuească banii sei, pentru cumpĕrarea dregătorilor Turci, precum făcuse Francejii, se hotăresc a părăsi pe Turci şi a căuta prin alte părţi o reinviere a comerţului lor oriental,

Calea cea nouă prin care ei credeau a putea face aceasta era Rusia. In secolul trecut Rusia era departe de a opune mărfurilor străine acel sistem prohibitiv care regulează astăzi relaţiile ei comerciale cu celelalte ţeri. *) Din contra urmănd politicei inaugurate de Petru cel Mare, ea favora foarte mult pe străini şi mai ales Englejii ştiuse să se folosească de

---

*) Sistemul prohibitiv s'a introdus in Rusia in 1822. Vezi *Carey*. Lehrburch der Volkswirthschaft Deutche Ausgabe von Karl Adler. Wien 1870 pag. 273. *Beer* Geschichte des Welthandels Wien 1861. III p. 93.

aceste bune plecări ale Rusiei cătră străini, pentru a-şi intinde comerţul lor in Rusia intr'un mod cu totul insemnat. Astfel ei aveau contuare şi case mari de comerţ nu numai çăt in porturile Marea-Baltice: St. Petersburg, Riga, Reval, Narwa; dar până şi in lăuntrul Rusiei, la Moscva, Kasan şi Astrahan. Le veni acum in minte ideea de a-şi reimprospĕta comerţul cu Persia prin Rusia, anume prin Marea-Caspică şi ei dobăndesc de la Caterina II un ukaz care le permite comerţul cătră Persia peste acea mare, sperănd astfel să căştige in Persia ceea ce perdeau in Turcia. Pentru aceasta insă era necesar ca relaţiile lor cu Rusia să fie din cele mai prietinoase şi numai căt aceasta ne esplică iubirea cea năprasnică ce-i apucă deodată pentru Ruşi. *)

Cu ajutorul Englejilor Rusii bat şi nimicesc flota turcească la *Tschesmè* lăngă insula Chio pe coastele Asiei. Toate insulele Arhipelagului se supun impărătesei şi lumea aştepta să vadă flota rusască intrănd in Dardanele şi ameninţănd chiar capitala imperiului otoman. Pe cănd Ruşii dobăndesc isbănzi atăt de strălucite pe un element cu totul străin până atuncea lor, pe uscat victoriile urmează una după alta de şi aceste nu erau căştigate atăt prin bravura generalilor ruşi,

*) Vezi in genere *Zinkeisen* l. c. V. p. 871—880.

cât prin nedestoinicia Turcilor, ceea ce face pe Frideric cel Mare se asemăneze acest resboiu cu o luptă intre chiori și orbi in care cei d'intăi tot sfirșesc prin a invinge pe cei de al doile. Astfel Rușii bat pe Turci la *Cahul* ieu Ismailul și Chilia, apoi Benderul, Brăila și Cetatea Albă ear Tatarii dintre Dunăre și Nistru se supun de bună-voe impărătesei.

Vĕzĕnd puterile europeene Turcia atât de ingenunchiată, intervin cu toatele pentru incheerea păcii, și mai cu osebire Austria și Prusia. Turcia primește cu mare mulțămire propunerea intervențiunei Austriei și promite acestia că „dacă Rușii vor fi alungați din Turcia, va atĕrna cu totul de plăcerea curții imperiale sau de a pune pe tron un rege după placul seu sau de a impărțì Polonia cu Poarta;" *) incât vedem cum din nenorocirile Turciei se naște prima idee a impărțirii Poloniei, care se realisâ in urmă, insă nu și in folosul Porții precum ĕi plăcea ei să o pună la cale prin propunerile citate mai sus. Tot din această cauză va provenì cum vom vedea mai la vale și cedarea Bucovinei Austriei. Fiind insă că Rusia avea interes ca inaintea inceperei negoțiărilor pentru pace să pună măna pe Crimea apoi ea pune niște condițiuni care nu puteau fi primite de Poartă, intre altele: libertatea Tatarilor și a Cri-

*) *Hammer* l. c. III p. 610.

meei și așezarea unui principe neatĕrnat in Moldova și Valachia, care ar dispune de trupe și de cetăți. *) Vĕzĕnd Austriacii pe Turci in atăta nevoe, le propun un tratat secret in care Turcii se indatoresc a da Austriei 10,000,000 lei, „pentru cheltueli de pregătiri de resboiu“ din care o parte (3 milioane) s'o plătească indată, ear remășița până in termin de 8 luni, indatorindu-se Poarta că la caz când ar mai fi nevoe de vre o 2—3000 de pungi de bani „pentru reușita unor scopuri secrete“, să le dee și pe aceste. Poarta „spre a arĕta recunoștința ei pentru purtarea generoasă“ a Austriei ĕi făgăduește Oltenia, dacă va reusi fie prin negoțiări, fie prin arme, a face pe Rusia să părăsască toate cuceririle făcute pe pămĕnt turcesc și se va silì să inchee o pace intre ambele imperii pe baza celei de Belgrad. **)

Acest tratat provoacă in Europa intreagă o indignare ne mai pomenită. Austria care până acuma se luptase in totdeauna impotriva Turciei, se alia acuma cu dĕnsa; părăsea causa creștinătății pentru a ajuta pe inchinătorii lui Mohamed! Lucrul era neauzit și neașteptat. Și totuș să nu credem că acest tratat ar documenta o schimbare in sistemul politic austriac, că impărăția Habsburgică convingându-se despre primejdia ce

*) *Hammer* l. c. III p. 612,
**) Documentele *Hurm.* VII p. 86.

o aştepta din partea Rusiei, s'ar fi hotărit a se da in acea a Turciei.*) Nu! Şi atunci ca şi totdeauna politica Austriei a fost dictată de interesul momentului; vedea pe Turci in o grea cumpĕnă şi, folosindu-se de buimăceala in care se aflau, punea măna pe căte-va milioane, ceea ce nu-i impedecă mai tărziu a uita cu totul condiţiunile tratatului, a nu mai stăruì pentru Turci pe lăngă Rusia, ba chiar apoi in timp de pace, fără nici un soiu de pretext macar ceva indreptăţit, a despoea pe fostul seu aliat de o bucată de pămĕnt ce se considera ca al seu, de Bucovina, răşluind prin aceasta partea cea mai frumoasă, grădina Moldovei.

Vĕzĕndu-se Rusia ameninţată prin acest tratat secret, care ajunge la cunoştinţa sa prin ambasadorul englez din Constantinopole, Murray, inchee şi ea un tratat cu Prusia in care promite acesteia o bucată din teritorul Poloniei, cu condiţie ca Frideric II să ajute pe Ruşi in caz cănd Austria le-ar declara resboiu. Totuşi deşi se asigură in acest mod, este nevoită să mai cedeze din pretenţiile ei faţă cu Poarta. Cel d'intĕiu pas făcut intr'-acolo de Caterina fù primirea mijlocirii Austriei pentru incheerea păcii. Turcii cereau numai atăta de la Austria, ca dînsa să caute ale mănţinea stăpănirea asupra Tata-

*) Vezi resboiul următor.

rilor, a Moldovei şi a Valahiei, renunţănd pentru aceasta atăt la cele trei milioane ce dăduse Austriei in puterea tratatului de subsidii, ce nu mai putea fi esecutat, căt şi la ori ce soiu de protecţiune a Poloniei care remase cu totul părăsită in prada răpitorilor ei. In urma ecestora se deschide un congres la Focşani in care Ruşii. uităndu-şi făgăduinţele, resping intervenţiunea Austriei şi cer de la Turci ca condiţie principală libertatea Tatarilor. Plenipotenţiarii Turci, care se pregătise pentru a se impotrivì mai cu tărie pretenţiilor ruseşti, prin cetirea noului testament, resping cu energie o atare propunere. Desfăcăndu-se din această causă congresul fără resultat, se intruneşte un altul la Bucureşti in care Rusia cere, după multe negoţiări, prin un ultimatum de la Poartă următoarele puncte: 1) cedarea Kertschului şi a Ienikalei ca garanţă a neatĕrnării Tatarilor; 2) libertatea navigării vaselor de resboiu şi de negoţ in Marea-Neagră şi Arhipelag; 3) inapoerea cetăţilor din Crimea Tatarilor; 4) aşezarea lui Grigorie Ghica, ca Domn ereditar in principatul Valahiei sub condiţia unui tribut de plătit la fie-care trei ani; 5) cedarea Kinburnului Rusiei şi destrugerea cetăţii Oczakow; 6) dreptul de a protegui pe inchinătorii religiei grece in imperiul otoman.*)

---

*) *Hammer* l. c. p. 625.

Poarta neputĕnd primi nici aceste condiţiuni, negoţiările se rup in 22 Martie 1773 şi resboiul reincepe.

In 24 Decembre 1773 moare Mustafa IV şi ĕi urmează Abdul Hamid sub care resboiul mai ţine ăncă vre-o jumĕtate an şi, fiind tot in folosul Ruşilor, Turcii se hotăresc să primească pacea cu ori ce condiţii. Representantul Rusiei aşteaptă zioa de 21 Iulie (1774) aniversarea tratatului de la Prut a lui Petru cel mare, pentru a sterge prin gloria căştigată acuma ruşinea de altă dată, şi astfel se inchee vestitul tratat de la *Kuciuc-Kainargi* in 28 de articole, din care cele mai insemnate sunt următoarele:

Art. III. *Eliberarea tuturor Tatarilor de sub suprematia Porţii,* Rusia dobăndind din cetăţile tătăreşti Kertsch, Ienicale şi Oczakow.

Art. VII. Sublima Poartă făgădueşte a protegui intr'un mod statornic religiunea creştină şi bisericile acesteia: ea dă voe *apoi ministrilor curţei imperiale a Rusiei de a face in toate ocasiunile representaţiuni atăt in favoarea nouei biserici din Constantinopole* de care se va vorbi la Art. XIV, căt şi pentru acei ce o servesc, făgăduind a le lua in băgare de samă.

Art. VIII Libera pelerinare a Ruşilor la Ierusalim.

Art. XI Voe a comerţului rusesc in toate oraşele turceşti pe uscat şi pe Dunărea.

Punerea pe picior egal al Rușilor cu Francejii și Englejii.

Art. XVIII. Cedarea Kinburului Rusiei.

Art. XIX. Reservarea dreptului de a putea trata despre cedarea Cabardei.

Art. XVI *privitor la țerile române*: Imperiul rusesc inapoește Sublimei Porți toată Besarabia cu orașele Ackerman, Kilia, Ismail cu orașele și satele și cu tot ce conține această provincie; mai inapoește de asemene și cetatea Benderului. Tot așa inapoește Sublimei Porți cele doue principate a Valachiei și a Moldovei, cu toate cetățile, orașele, orășelele și satele și tot ce conțin. și Sublima Poartă le primește cu condițiunile următoare, făgăduind in mod solemn păzirea lor cu sfințenie: 1) De a observa față cu toți locuitorii acestor principate, de ori ce demnitate, rang, stare, chemare sau neam ar fi ei, fără cea mai mică escepțiune, amnistia absolută și vecinica uitare stipulate in art. I al tratatului in favoarea tuturor acelora care ar fi comis intr'adevĕr vre-o crimă sau ar fi fost presupuși a avea scopul de a jignì interesele Sublimei Porți, restabilindu-i in primele lor demnități, ranguri și posesiuni, și inapoindu-le averile de care s'au bucurat inaintea resboiului de față. 2) De a nu impedeca in nici un chip libera inchinare a religiunii creștine și de a nu pune nici o pedecă la ridicarea de noue biserici și la repararea celor

vechi, precum a fost şi mai inainte. 3) De a inapoì mănăstirilor şi celorlalţi particulari pămĕnturile şi posesiunile ce le-au avut mai inainte şi care le-au fost luate improtiva ori cărei dreptăţi, aşezate imprejurul Brăilei, Hotinului, a Benderului etc., numiţi astăzi raele. 4) De a avea pentru eclesiastici stima particulară cerută de starea lor. 5) De a incuviința familiilor care vor dori a părăsì patria lor pentru a se aşeza aiurea o liberă eşire cu toate averile lor; şi pentru ca aceste familii să reguleze intr'un chip cuviincios afacerile lor, se fixează terminul de un an pentru această eşire liberă din ţara lor, incepĕnd din zioa in care tratatul de faţă va fi schimbat. 6) De a nu cere nici a pretinde vre un soiu de plată pentru socotele vechi de ori ce natură ar fi. 7) De a nu cere de la aceste popoare nici o contribuţiune sau plată pentru tot timpul căt au ţinut resboiul; şi chiar din pricina devăstărilor cărora au fost expuse a-i scuti de ori ce bir pentru doi ani incepĕnd din zioa schimbării tratatului de faţă. 8) La implinirea terminului insemnat, Poarta făgădueşte a fi cu omenie şi generositate in birurile ce va pune asupra lor in bani, şi de a le primi prin mijlocirea unor deputaţi care-i vor fi trimişi la fie-care doi ani; la terminul plăţii acestor biruri, nici paşii, nici guvernatorii, nici ori ce altă persoană nu va putea să le ingreue, nici a cere

de la dinsele alte plăţi sau biruri sub ori ce numire sau sub ori ce pretext ar fi, ci ele trebue să se bucure de toate acele foloase de care s'au bucurat in timpul domniei fostului Sultan. 9) Poarta dă voe suveranilor acestor doue state (sovrani de due principati) a avea lăngă dinsa fie-care căte un insărcinat, luaţi intre creştinii bisericei greceşti, care vor ingriji de afacerile ziselor principate, vor fi trataţi cu bunătate de către Poartă şi, vor fi priviţi chiar in slăbăciunea lor (anche nelle debollezze loro) ca persoane ce se bucură de dreptul ginţilor, adică vor fi apăraţi de ori ce silnicie. 10) Poarta consimte de asemene ca după cum vor cere-o imprejurările acestor doue principate, *miniştrii curţii imperiale ai Rusiei residenţi lăngă dinsa să poată vorbi in favoarea lor*, şi făgădueşte a i asculta cu considerarea ce se cuvine unei puteri prietene şi respectate." *)

Prin acest tratat, dobăndit nu atăt prin isbănzile armatelor moscovite căt prin corupţia celor insărcinaţi din partea Turciei pentru incheerea lui, impărăţia otomană primea o lovitură din care nu se mai putù ridica. Prin libertatea Tatarilor Turcii perdeau măna lor dreaptă in resboaele cu Ruşii, şi

*) *Ch. de Martens et Frd. de Cussy.* Recueil manuel et pratique de traités, conventions et autres actes diplomatiques. Leipzig 1846 I p. 111—123. Traducerea franceză controlată cu originalul italian infăţoşază oarecare neexactităţi pe care le-am insemnat in text.

Tatarii, fiind chiar incuĕnd supuşi de Ruşi, intinseră foarte mult stăpânirea acestora şi adauseră puterile lor. Prin porturile şi libertatea comerţului dobândite pe Marea-Neagră se dădea Ruşilor putinţa de a avea o flotă care in puţine oare putea să transpoarte o armată rusască sub zidurile Constantinopolei. Dreptul de intervenţie al Rusiei in afacerile bisericei celei noue din Constantinopole şi a principatelor române punea pe invingători in atingere mai directă cu creştinii din peninsula Balcanului şi le dădea prilejul de a se amesteca in fie ce moment in afacerile lăuntrice a le Porţii. Turcii insă de-ocamdată nu se ingrijiră atâta de pericolul din urmă care era mai ascuns şi trebuea să se desvolte intr'un viitor mai indepărtat. cât de cele mai vĕzute precum era neatĕrnarea Tătarilor şi posesiunea porturilor Mării-Negre. Pentru a inlătura aceste din urmă condiţiuni, ei propun Ruşilor, cu toată lipsa de bani in care sa aflau, 35,000.000 de lei şi işi pun toate silinţele spre a induplеca pe Friderik II de Prusia, care dobândise o influenţă insemnată in trebile orientului; ca să stăruească pe lângă cabinetul de Petersburg pentru indulcirea condiţiunilor de pace.

Pe cât insă restriştea era mare la Constantinopole, pe atâta veselia era nemĕsurată in Petersburg. Impărăteasa Caterina in zioa când află despre incheerea păcii era ată de

voioasă incăt nu voea să vadă decăt figuri vesele in imprejurimea sa. Rusia dobăndise intr'adevĕr nişte foloase la care nici nu se aşteptase. mai ales că era in ajunul de a nu putea conduce resboiul mai departe; deaceea era şi hotărită de a le păstra cu ori ce preţ. Şi pe căt Turcii se strădănueau a imblănzi condiţiunile ce le erau atăt de defavorabile, pe atăta Ruşii se indărătniceau a le măntinea in toată asprimea lor.

In nişte asemene imprejurări intervenţiunea lui Frideric II in favoarea Porţii cu greu putea să aibă un resultat fericit pentru dînsa, cu atăt mai mult că Prusia fiind tocmai pe atunci in strinse legături cu Rusia din pricina impărţirii Poloniei (1772) era mai curĕnd să sprijine interesele aliatei sale, decăt pe acele ale Porţii. La tănguirile Porţii asupra nedreptăţii cererilor Rusiei, cabinetul de Petersburg respunde prin nişte argumente sofistice că stipulaţiunile tratatului ar fi mai mult in interesul Porţii şi cere numai decăt de la aceasta ratificarea păcii, ceea ce Poarta, vĕzĕnd că nu mai poate inlătura nici intr'un chip, se hotăreşte a face in 2 Fevruarie 1775 prin un ambasador extraordinar trimis la Petersburg.

Totuşi nici cu această ratificare nu se sfirşiră neinţelegerile intre Rusia şi Poartă. Aceasta incuviinţă tratatul numai pe hărtie şi se opuse apoi din toate puterile la executarea

lui, incât lipsa de bună credință in aplicarea păcii de la Kuciuc-Kainargi, este unul din motivele resboiului din 1787.

IV.

Răpirea Bucovinei, politica generală.

Care au fost urmările resboiului din 1768 —1774 asupra ţerilor române?

Prin tratatul de la Kuciuc-Kainargi Rusia dobândea dreptul de protecţiune asupra ţerilor noastre, dreptul de „a vorbi in favoarea lor“ cum se exprima insuş tratatul. Ce era să insemneze acest drept, de o cam dată nu se putea şti, şi remânea ascuns in gândul născocitor a cabinetului de Petersburg inţelesul pe care era să-l dee acestei conditiuni a păcii.

Totuş este sigur că dacă Rusia părăsì ideea la inceput atât de pronunţată, de a anexa principatele şi se mulţămi cu atât de puţin, aceasta a făcut-o nu din o bună-voinţă către Poartă, pe care din protivă voea s'o ingenuncheze cât se putea mai mult, ci pentru a nu nemulţămì pe Austria, care se arătă foarte ingrijită când vĕzù pe Ruşi că ocupă ţerile române. De aceea Austria şi incheese acel faimos tratat de subsidii, indatorindu-se până a declara resboiu Rusiei la caz de nevoe. Că acest tratat nu era de loc serios din partea Austriei, ne o dovedeşte prea bine resul-

tatul la care au ajuns; dar pentru Rusia, căreia toate puterile nu erau de loc de prisos pentru a susţinea lupta incepută, acest tratat nu inceta de a fi foarte ameninţător şi era mult mai cuminte pentru dinsa a se retrage. Austria insă se arătă ingrijită numai cât in privirea ţerilor române, lăsând Rusiei deplină libertate in celelalte punturi. Find că Ruşii aveau deocamdată interesul cel mai mare de a deveni stăpâni a casă la dinşii, lucru la care nu puteau ajunge fără ca Poarta să recunoască neatĕrnarea Tatarilor şi să cedeze Rusiei porturile de pe Marea-Neagră, apoi inpărăteasa Caterina II se induplecă uşor de a cumpĕra prietenia sau cel puţin de a inlătura duşmănia Austriei, mulţămindu-se cu ceva mai puţin in privirea ţerilor române.*)

Este foarte probabil că Austria voea să-şi păstreze putinţa de a pune dinsa măna pe ţerile române, politică ce urmase in totdeauna. Astfel prin tratatul de la Passarowitz (1718) Austria dobândise intre altele şi Oltenia pe care o perde apoi prin tratatul de Belgrad (1739) şi aceaşi parte din Muntenia o sti-

---

*) „Besonders seitdem ihn dasz von Ihrer Ruszisch-Kaiserl. Majestät zu geben beliebte Versprechen wegen Entsagung der vorigen Absichten auf die Moldau und Wallachey, in Ansehung des unmittelbaren Interesse seiner Staaten, beruhiget hatte...Herr Graf v. Orlow erwiederte hierauf dasz seine Kaiserinn ihr einmal gegegebenes Wort wegen der Wallachey und Moldau nicht weiters abändern würde“ etc. Thugut cătră Kaunitz 5 Sept. 1772 in doc. *Hurmuzaki* VII p. 97.

pulează ea prin tratatul de subsidii in cazul când ar reuşì in mediaţiunea ei către Rusia.*) In această părere ne intăresc nişte cuvinte misterioase din o depeşă a baronului de Thugut către ministrul austriac, principele de Kaunitz, in care Thugut referă: că fiind la Focşani cu prilejul congresului dintre Ruşi şi Turci a venit la el doi boeri să-l roage ca curtea de Viena să stăruească pentru dobândirea neatěrnării principatelor de Poarta otomană, pe care boeri el i-a ingăimat cu vorbe frumoase, intru cât nu putea „iniţia pe aceşti domni in secretul intenţiunilor inaltei Curţi imperiale asupra viitoarei stări a principatelor.**) Aceaşi idee reesă mult mai lămurit din alte apreţuiri ale baronului de Thugut asupra păcii de la Kuciuc-Kainargi in care, arătând cum Turcia este cu totul perdută şi urmează incurĕnd a fi inlocuită prin un imperiu ruso-oriental,

*) Art. II: La sublime Porte, pour témoigner sa gratitude et reconnaissance parfaite des procédés généreux qui ont été manifestés de la part de Leurs Majestés Impériale et Impériale Royale Apostolique, leur remettra de plein gré et leur cédera en don toute la partie des dépendances de la Province de Valachie, qui se trouve bornée d'un côté par les frontières de la Transilvanie et du Banat de Temeswar, d'une autre par la Danube et de l'autre côté par la rivière Olte, et la Cour impériale exercera de plus la superiorité sur la rivière Olte. Doc *Hurm.* VII p. 86.

**) „Da diese Herren in das Geheimnisz der Gesinnungen des Allerhöchsten Hofes über den künftigen Zustand der beiden Fürtenthümer zu ziehen nicht thunlich war" Thugut către Kaunitz in doc. *Hurm.* VII p, 93.

observă că din această causă Rusia nu voeşte să mai intindă posesiunile sale la Nistru şi la Dunăre si că la curĕnda cădere a Porţii ţerile mărginaşe de la nord precum Bosnia, Serbia, Moldova, Valachia chiar din acea causă vor trebui să cadă la Austria, fiindcă nişte asemene ţeri n'ar avea nici o valoare pentru imperiul ruso-oriental.*)

Austria deci, avĕnd vederi anumite asupra principatelor noastre, inţelegem prea bine cum de nu invoea Ruşilor să se aşeze in ele ; căci faţă cu repeţitele lovituri ce Ruşii dădeau Turciei, şi mai ales acuma, faţă cu disolvirea împeriului otoman, care se aştepta din toate părţile, trebuea ca şi Austria să-şi asigure o parte din moştenire, şi de sigur că cea mai bună intre toate erau ţerile române.

Tocmai din pricina acestei politici a Austriei faţă cu Turcia, isvori urmarea cea mai insemnată a resboiului asupra ţerilor noastre, urmare indirectă, dar care lovi mai greu in ele decăt chiar cele directe, căci conduse la răpirea unei părţi din ţară, la o desmembrare a Moldovei, precedent fatal, care in curĕnd fiind pus in aplicare de către insuşi proteguitorii noştri reduse intinderea ţerii la mai puţin de jumĕtate, ĕi răpi toată puterea sa de viaţă şi-i arătâ cu groază abisul in care pate era menită a dispărea in in-

*) Thugut către Kaunitz depeşă din 3 Septemvrie 1774 in *Zinkeisen* Geschichte des osm. Reichs. Vol. V. p. 84.

tregimea ei. Vorbim de răpirea Bucovinei care se intâmplâ in anul imediat următor păcii de la Kuciuc-Kainargi, 1775.

Dacă Austria putea să impedece pe Ruşi de a pune măna pe principate, nu era tot atăt de uşor pentru dĕnsa a se substitui Rusiei, tocmai in prevederea unei opuneri la realisarea acestui plan. Aşa vedem că Austria se temea ca renunţarea Rusiei la ocuparea ţerilor noastre să nu fie numai căt nominală, că „deşi nu ar contrazice in mod public făgăduinţele date Curţii prea inalte, totuş Rusia şi-ar asigura pentru totdeauna supunerea şi atărnarea principilor Moldovei şi ai Valachiei precum şi acea a locuitorilor acestor ţeri, prin dobăndirea de la Poartă a unor foloase in favorul lor, consfinţite prin tratatele sale“; *) şi aceasta mai ales cănd vedea că textul tratatului se ţinea atăt timp ascuns de dĕnsa. Se temea deci Austria ca prin acel tratat să nu se stipuleze ca principatele să stee „numai ca Ragusa sub protecţiunea inaltei Porţi bucurăndu-se altfel de o deplină neatărnare“, să nu fie scutite de dări şi de alte necazuri din partea Turcilor, cănd atunci aceste ţeri foarte roditoare „ar provoca o emigraţiune foarte imsemnată din Austria“; să nu fie earăşi dată alegerea domnului poporului şi altele de aceste. **)

*) Thugut către Kaunitz 5 Sept. 1772. doc. *Hurm.* VII p. 97.
**) Kaunitz c. Thugut Sept. 1774 doc. *Hurm.* VII p. 104, 105.

Austria deci se aştepta din partea Rusiei la o inriurire covărşitoare asupra Românilor, care deşi nu ar fi in formă sub stăpânirea ei, totuş in faptă s'ar purta ca nişte supuşi credincioşi, ar implini in toate dorinţele ţarului, intr'un cuvênt ar suferì in loc de suzeranitatea Porţii acea mult mai serioasă şi mai reală a Rusiei. Acesta era punctul de vedere ipredomnitor in politica Austriei faţă cu Rusia.

In privirea Turciei lucrurile stăteau cu totul altfel şi prin urmare şi politica trebuea să se conforme lor. Turcia arătase o slăbăciune atât de mare in incheerea pácii de la Kuciuc-Kainargi, incât Austria se convinsese că cu puţină indrăzneală poţi dobândi de la Poartă multe. Fusese destul că Austria să făgăduească numai cât Porţii amestecul seu in resboiul cu Rusia, fără a-i da vre-o garanţie despre seriositatea făgăduinţelor sale, pentru a face pe Poartă să-i numere mai multe mii de pungi de bani. Intr'un cuvênt Turcii perduseră cumpêtul, şi faţă cu ruina imperiului otoman, care se aştepta pe fie ce zi, era bine să apuci a lua ceva inainte, precum fac creditorii unui neguţitor ce este in ajunul de a da faliment. Că atare era principiul conducător in politica austriacă faţă cu Poarta, ne-o dovedeşte o in-trucţiune a ministrului Kaunitz către representantul Austriei la Constantinopole, baronul de Thu-

gut: „Starea de faţă a Porţii este cu totul deosebită de acea ce era mai inainte. Toate lucrurile şi planurile omeneşti sunt intr'adevěr supuse la nişte intămplări atăt de neaşteptate, incăt este peste putinţă de a prevedea cu destulă siguranţă modul implinirii lor. Totuş un ochiu politic poate cu toată probabilitatea preveda că, dacă Rusia, precum nu poate fi nici o indoială, va şti să se folosească cum trebue de avantajele căştigate prin pacea din urmă, eară Poarta, precum nu ne putem decăt aştepta de la corupţia constituţiunii sale fundamentale va stărui in letargia şi nelucrarea ei de pănă acuma, — atunci este cu neputinţă ca să nu se intămple in orientul Europei mai curěnd sau mai tărziu o revoluţiune capitală. Singură această perspectivă este mai mult decăt de ajuns spre a indepărta de la ori ce tratări şi legături generale cu Poarta *care ar fi indreptate asupra vremilor viitoare fără a aduce vre un folos actual*, căci in viitor lucrurile pot să se schimbe cu totul, şi o atare schimbare poate să necesiteze nişte měsuri cu totul contrare de cele ce s'ar fi luat." *)

Către Rusia deci teamă ca aceasta să nu dobăndească prea mare influenţă in principate, către Turcia o politică de desbracare, eată ce au hotărit pe Austria a pune măna

*) Kaunitz c. Thugut 6 Ianuarie 1775 Doc. *Hurm.* VII p 118, 119.

cel puţin pe o parte din pămĕntul ţerilor române. Că Austria s'a mulţămit numai cu Bucovina şi n'au luat mai mult, se datoreşte de o parte temerei de Rusia, de alta naturei pretextului in puterea căruia au ocupat Bucovina şi insfirşit desvoltării ulterioare acestei triste imprejurări, cu toate că intenţiunea nu i a lipsit in această privire.

Austria avea cu atăt mai mult temeiu de a se teme de influenţa rusască in principate şi cu deosebire in Moldova, cu căt la domnia acestei ţeri fusese numit, după stăruinţele Rusiei şi a Prusiei, care şi pe atunci mergea alăturea cu Rusia, fostul domn al Munteniei Grigorie Ghica (Oct. 1774). Acest domn se arĕtâ dispus a slujì interesele Ruşilor când ocupară ţerile române, cea ce făcù ca să fie foarte bine tratat de Ruşi, luat impreună cu Mitropolitul şi dus cu toate onorurile la Petersburg.*) Aice Ruşii voiră al intrebuinţa pentru inceperea negoţierilor lor cu Poarta, şi după ce-i dăruesc o sumă de bani şi o preţioasă tabachere in brilanturi şi primesc pe fiul sĕu in corpul cadeţilor, il trimit la armată cu instrucţiuni pentru indrumarea păcii,**) după cum am arătat mai sus.

Din contra principele Ghica fusese in totdeauna rĕu vĕzut de Austriaci, şi causele a-

*) Kaunitz c. Thugut Mart 1770. Doc. H*urm* VII p. 74.
**) Kaunitz c. Thugut 21 August 1770. Doc. H*urm*. VII pag. 80.

cestei disgrații ni le spune baronul de Thugut in una din depeșele sale: „Numirea lui Ghica in un principat vecin cu țerile prea inaltei Curți nu poate fi din mai multe punte de vedere conformă cu interesele acesteia; mai intâi fiindcă in timpul domniei sale anterioare comandantul C. C. de la graniță n'au avut a se lăuda de purtarea lui; apoi sprijinul actual al Rusiei și Prusiei este datorit numai cât de-o parte ințelegerii sale culpabile cu Rusia la isbucnirea resboiului, de alta serviciilor pe care le-au făcut ca dragoman al Porții la tratările cu emisarul prusian Rexin in sprijinirea lui și spre dauna curții imperiale.“ *)

Și tocmai acest principe este chemat de Ruși la domnia Moldovei. Poarta incuviințase numirea lui din prietenie către Prusia, și Austria se temea de a se opune fățiș, pentru ca nu cumva Ghica, devenind domn incontra voinței ei, să și facă din el un dușman, in niște impregiurări, unde bunele raporturi cu domnul Moldovei trebuea să ușureze foarte mult realizarea scopurilor ei asupra Bucovinei. De acea după ce ambasadorul austriac stărueste pe ascuns in contra numirei lui Ghica, vĕzĕnd că nu poate isbuti la nimica, schimbă tactica, se preface el insuș a stăruì pentru numirea lui, și se poartă mai

*) Thugut c. Kaunitz 17 August 1774 Doc. *Hurm.* VII p. 103.

ales foarte bine voitor către familia lui Ghica, cu atăt mai mult că socrul acestuia, Iacovaki, se arătase plecat a slujì interesele Austriei şi că Thugut nu voea să şi-l instrăineze. *)

Că Rusia insufla la inceput Austriei o teamă foarte mare, nu remăne nici o indoială. Aşa Austria nu voeşte să intreprindă negoţiările pentru luarea Bucovinei căt timp Feldmareşalul Romanzow nu eşise din Moldova **) Ba chiar pentru a grăbì eşirea acestuia şi a căştiga invoirea sa tăcută la ocuparea Bucovinei, Austria il corupe cu 5000 de galbeni şi cu o tabachere de aur impodobită cu brilante. ***)

„Dacă nu am pus măna pe acest district in timpul resboiului, zice Kaunitz către Thugut, aceasta provine de acolo, că Rusia ocupase prin arme şi jure belli Moldova şi Valachia, şi deci ar fi trebuit intrat cu această Curte in tratări formale; că apoi Curtea

*) Thugut c. Kaunitz ibid: „so suchte ich auf der andern Seite die Gikaische Familie mittlerweile mit guten Worten bey der Meinung einer für den Gica nicht ungeneigten Willfährigkeit zu unterhalten; wobey ich diesen Wege um so eher einschlagen zu müssen erachtet habe, als besonders der Schwiegervater des Gica Iakobaki Riso, sonst für den allerhöchsten Dienst. . .-vergnügliche Ergebenheit zn bezeigen beflissen ist und &. . .“ Comp. p. 105.

**) Thugut c. Kaunitz 3 Dec. 1774 Doc. *Hurm.* VII p. 109

***) „eine Verehrung von 5000 ducaten und einer goldenen mit Brillianten besetzten Tabatier gemacht.' und hierauf überzeugende Proben von des Herrn Feldmarschalles guten Gesinnung erhalten haben.“ Kaunitz c. Thugut 7 Fevr. 1775 Doc. *Hurm.* VII p. 133.

noastră din cauze cunoscute d-voastre nu voea nici intr'un chip să aibă aerul de a lua parte la duşmăniile contra Porţii, precum earăşi nu voea să amestece numitul district in impărţirea Poloniei şi in certele cu regele Prusiei pentru equivalentul părţilor luate." *) Dar numai căt greutatea unor negoţiări nu ar fi *spăriet pe Austria, dacă nu s'ar fi temut ea ca Turcii, vĕzĕndu-se astfel despoiaţi fără nici un motiv de Austria, să nu alerge la foştii lor duşmani, să le cedeze asupra punctelor capitale ale tratatului, cerĕndu-le intervenţiunea in favoarea lor. Deacea Thugut se grăbeşte a sfătui pe cabinetul din Viena ca să se găndească bine la mijloacele de intrebuinţat pentru a face ca această imprejurare să nu prea bată la ochi, şi o aseme ocupaţiune să nu fie luată drept proba unei inţelegeri prea strinse cu Rusia şi prin urmare ca o ruptură reală şi generală, prin care s'ar uşura lui Muhzun Oglu (marele vizir) realizarea intenţiunilor sale primejdioase pe lăngă noul Sultan şi prin o pace neprecugetată s'ar arunca totul in mănile Rusiei." **)

Dar atăta nu era de ajuns. Trebuea inşelată Poarta prin nişte făgăduinţi ghibace pentru viitoarea intercesiune a Austriei in favoarea ei in daraverele ce le avea cu Ru-

*) Kaunitz c. Thugut 20 Sept. 1774 Doc. *Hurm.* p. 106.
**) Thugut c. Kaunitz 3 Fevr. 1773 Doc. *Hurm.* p. 101.

sia şi a-i arĕta, că ea trebue să cedeze acea bucăţică de pămĕnt in schimbul unei prietenii atăt de folositoare. I aminteau mai ales şi făgăduinţele fostului Sultan făcute prin tratatul de subsidii in privirea Olteniei, ca şi cănd Austria ar fi implinit din partea ei indatoririle ce le luase asupră-i prin acel tratat. Pentru a incredinţa pe Poartă şi mai mult despre curăţenia intenţiunilor sale, Austria o sfătueşte ca să se intărească dinspre mare, din cotro pot acuma să-i vină cele mai mari pericole; dar aceste sfătuiri Austria le face in cel mai mare secret, temĕndu-se că dacă Rusia ar afla de dinsele, să nu se opună apoi de ciudă din toate puterile la realisarea planurilor sale.*)

Pe de altă parte insă Austria nu uita de a atrage şi pe Rusia in favoarea sa, arĕtăndu-i că prin luarea Bucovinei s'ar exercita asupra Turciei o presiune foarte favorabilă intereselor Rusiei, prin care s'ar grăbì incheerea păcii după dorinţele sale.**)

Astfel ţesea Austria iţele complicate ale politicei sale pe care chiar diplomaţii de atunci, destul de liberali in chestiuni de moralitate, nu se sfieau a o numi şireată (artificieuse). plină de şmicherii (duplicité) şi de lăcomie (avidité).***)

*) Kaunitz c. Thugut 6 Ian. 1775 Doc. *Hurm.* VII p. 119.
**) Depeşa contelui de Solms ambasadorul Prusiei la Petersburg către Friderik II din 27 Dec. 1774 raportată de *Zinkeisen* Gesch. des osm. Reiches VI p. 111.
***) *Zinkeisen* l. c. VI p. 107 şi 113.

Rusia păzi in tot decursul acestei afaceri o neutralitate care nu se poate esplica altfel decăt prin incurcala in care se găsea faţă cu Austria din pricina impărţirii Poloniei. *) Pentru a putea insă infrănge măcar intru cătva ambiţia nemĕsurată a Austriei care, după părerea Rusiei, „dorea să guverneze Europa intr'un mod despotic prin resoluţiunile luate in cabinetul seu",**) ea caută a stărnì pe Poartă improtiva Austriei, arătăndu-i intre altele (in unire cu Prusia) că Europa intreagă este uimită vĕzĕnd cum Turcia, care n'au perdut mai nimica intr'un resboiu atăt de crăncen cu Rusia, să peardă in timp de pace la Austria o porţiune atăt de insemnată de pămĕnt. Dar afară de asemene uneltiri ascunse, Rusia nu vra nici intr'un mod să ice parte făţişă in această afacere. Atăt Rusia căt şi Prusia erau de părere că atare imprejurare nu merită ca ele să se arunce intr'un resboiu, dară dacă Turcii ar voì să alunge pe Austrieci din Bucovina, ele nu ar avea nimic de impotrivit.***) Divanul insuş a Moldovei impreună cu principele Ghica cer ocrotirea Rusiei impotriva acestei trunchieri; dar Rusia le respunde că „de când această ţară a fost inapoită Porţii, ea nu mai are nici un drept a se amesteca in trebile ei."†)

*) *Zinkeisen* l. c. VI p. 107.
**) *Zinkeisen* l. c. VI p. 108.
***) *Zinkeisen* l. c. VI p. 108.
†) *Zinkeisen* l. c. VI p. 111 Comp. Kaunitz c. Thugut 21 Fevr. 1775 Doc. *Hurm.* p. 140.

Ce devenise pretecţiunea rusască? Unde remăsese dreptul ei de intervenţiune in favoarea principatelor? Dacă aceste aveau vre-odată nevoe de intervenţiunea cuiva, apoi de sigur că era in imprejurările de atunci; dar Rusia intoarce spetele, când Moldova ingenunchiată intinde mânile spre dênsa. Pentru ce? Pentru că dreptul de intervenţiune fusese stipulat nu in interesul ţerilor române, ci in acel al Rusiei, care era să-l intrebuinţeze atunci când i-ar fi venit la socoteală, atunci când din o asemene intervenţiune era să rezulte un profit pentru dinsa, şi nu acuma când dacă, nu eşia vre-o pagubă, desigur că nu resărea pentru dênsa nici un folos! Atât de adevěrat este că in politică nu incap alte consideraţiuni decât acele ale interesului, şi că o naţiune care face politică sentimentală dovedeşte că nu este coaptă pentru viaţa publică.

Dintre celelalte puteri, numai Anglia şi Franţia puteau să joace un rol mai insemnat in afacerea cedării Bucovinei, dar din imprejurări politice anterioare ele fură impedecate de la aceasta. Anglia perduse ori ce influenţă in Divan prin sprijinul dat Rusiei, incât glasul ei nici nu era luat in băgare de samă; Franţia de asemene prin tratatul din 1758 cu Austria pe care Poarta il interpreta că ar putea fi indreptat la vreme de nevoe şi in contra sa, perduse cu totul

simpatiile Porții, și rolul ei in afacerea Bucovinei rĕmase foarte restrins, și pe de altă parte este și indoelnic, intru căt doue aprețuiri a diplomaților celor mai insemnați de atunci se contrazic in această privință Așa Kaunitz spune că s'au informat că ambasadorul francez au vorbit Porții in afacerea Bucovinei in sensul imtereselor austriace și Comitele de Solms ambasadorul prusian la Petersburg spune tocmai contrarul. In ori ce caz inriurirea acestor doue curți a fost foarte mică și acele ce au determinat resultatul final au fost tot arbitrii cei mai apropieți ai orientului, Rusia, Austria și pănă la un punct și Prusia.*)

V.

Răpirea Bucovinei, politica specială.

Pretextele pe care Austria le punea inainte pentru a indreptățì luarea Bucovinei erau următoarele:

Mai intăi ea pretindea că in totdeauna intre Austria și Turcia fusese certe din pricina delimitării granițelor; că nici odată Turcia nu se induplecase a trimite o comisiune care in ințelegere cu Austria să pună odată capĕt acestei stări de lucruri; că in timpurile din

*) Kaunitz c. Thugut 5 Ian. 1775 Doc. H*urm.* VII pag. 117 și depeșele comitelui de Solms din 18 Mai 1775 Raportate de *Zinkeisen* l c. VI p. 114.

urmă, Austria fiind nevoită să tragă un cordon din causa ivirei ciumei in Turcia, pentru a nu da insăşi ea armele in mânile acestia, trăgând cordonul in dosul posesiunilor pe care ea le reclama, a fost nevoită să le cuprindă in cordon şi prin aceasta au cuprins şi Bucovina.*)

Al doile motiv era că Austria prin impărţirea Poloniei venise in stăpânirea Pocuţiei. Pocuţia insă in timpurile vechi ar fi posedat intr'un mod neindoelnic Bucovina, şi deci Austria ca representantă a drepturilor Pocuţiei putea să le valorifice, mai ales când documente autentice atestau vechea stăpânire a Pocuţiei asupra Buçovinei şi Poarta usurpase acest district intr'un mod abusiv.

Pe lângă aceste doue motive care constituesc oare cum dreptul Austriei asupra acelei bucăţi de pămĕnt, ea mai invoca şi altele curat utilitare şi de care nu ne vom ocupa, fiindcă de altfel pe motive de utilitate am putea in totdeauna despoia pe ori cine de cele mai sfinte drepturi. Intre aceste erau: oprirea deserţiunilor armatei imperiale şi stabilirea unei comunicaţiuni mai directe între Galiţia şi Transilvania.

In privirea punctului d'intâi este de observat că intr'adevĕr Austria protestase de

*) Nota Austriei cătră Rusia din 1774 raportată de *Zinkeisen* l. c. VI p. 109.

mai multe ori improtiva incălcărilor graniţelor ei de către locuitorii principatelor;*) dar aceasta se intămplase in totdeauna pentru graniţele Transilvaniei şi nu inţelegem cum se amesteca acuma chestiunea incălcării graniţelor cu drepturile Pocuţiei asupra Bucovinei. Sau Pocuţia posedase Bucovina şi avea un drept la stăpănirea ei, şi atunci a se invoca o calcare de graniţe era de prisos: sau nu-l avea, şi atunci nu putea fi inlocuit prin o pretenţie de calcare de graniţe. Această contrazicere este privită incă de Friederic II ca partea cea slabă a memoriului Austriei către Rusia in chestiunea Bucovinei. El observă cu foarte mare dreptate că certele pentru graniţi, care derivau tocmai din pacea de Belgrad, sunt necontenit amestecate cu drepturile ce posesiunea Pocuţiei le-ar da asupra Bucovinei. „Aceste drepturi ar putea fi apoi in genere numai cât o urmare a acelora pe care Curtea de Viena le-au dobăndit in privinţa *acelei părţi* a Pocuţiei ce i s'au dat prin tratatul de Petersburg asupra impărţirei Poloniei." **) Prin urmare chiar dacă Austria voea să invoace drepturile Pocuţiei, nu putea să le invoace pentru intreg, ci numai pentru partea ce primise ea, căci cealaltă parte o luase Rusia.

*) Doc. *Hurm.* VII p. 30, 32, 47, 77.
**) Scrisoarea lui Frideric II către contele de Solms 7 Ian. 1775 in *Zinkeisen* l. c. VI p. 110.

Ce documente va fi avut Austria pentru sprijinirea cererei sale nu cunoaştem, căci niciodată ele n'au fost date la lumină. Atâta ştim că Pocuţia insăşi a fost ades obiect de ceartă intre domnii noştri şi regii Poloniei, dar că niciodată Pocuţia n'au domnit asupra Bucovinei, aşa precum in acestă parte se aflau chiar scaunul de reşedinţá a Moldovei, Suceava, Rădăuţii scaunul unui episcop infiinţat incă de Alexandru cel Bun, monastirile Putna, locaşul de imormĕntare a domnilor moldoveni, Suceviţa, Voroneţul, Dragomirna şi de sigur că nişte asemene aşezări nu s'ar fi făcut in o parte de ţară stăpànită de străini.

Dar noi am arĕtat adevĕratul motiv ce au făcut pe Austria să ocupe Bucovina, anume acela de a se folosì şi ea din despoerea Porţii şi fiindcă acest motiv nu putea fi màrturisit, ori care altul, fie cât de rĕu, vinea mult mai la indămână. In puterea acestor aşa numite drepturi, Austria, fără a mai aştepta resultatul unor negoţiări, pune măna pe Bucovina. sigură fiind că „ o intrare in posesiune actuală ar fi mult mai uşor de păstrat de căt de a dobăndì o cesiune de la Poartă, şi că prin urmare ar fi bine ca la cea d'intăi ocasiune favorabilă să se pună măna pe bucata de pămĕnt in chestie fără a sta mai mult la indoială.*)“

*) „eine wirkliche Possessionsergreifung weit leichter zu

Totodată pentru a intimida pe Poartă Austria concentrează nişte trupe la hotar spre a arĕta prin aceste pregătiri resboinice că este hotărită a păstra cu ori ce preţ districtul ocupat; nu mai puţin se foloseşte Austria şi de neştiinţa geografică a Porţii pentru a susţinea că porţiunea din Moldova pe care o cere, este de o intindere cu totul neinsemnată şi că nu ar merita de loc importanţa ce caută să i se dee, mai ales in cumpĕnă cu prietenia Curţii impĕrăteşti. *)

Vĕzĕnd Moldovenii acest pericol ce ameninţa moşia lor, trimiseră, prin organul domnului lor Grigorie Ghica, la Poartă un protest făcut de intregul divan al ţerii in care se arĕta: „că procedarea Austriei nu se impacă de loc cu asigurările de prietenie ce atăta de des le-au dat Porţii; că districtul luat de Austria este o aşa parte din Moldova incăt intrece toată remăşiţa acesteia in rodire şi valoare lăuntrică; că toţi locuitorii prin-

behaupten, als eine Cession von der Pforte zu bewirken sein dörfte, dasz folglich vielleicht bey erster guter Gelegenheit, ohne sonderlichen Anstand, zur wirklichen Besitzergreifung... zu schreiten sein dörfte." Thugut c. Kaunitz 3 Fevr. 1773 Doc. *Hurm.* VII p. 101.

*) „vor allen dingen in zuverlässiger Erfahrung zu bringen, ob die Pforte die Sache für sehr wichtig und grosz ansehe... oder aber, ob sie den geringen Werth des Anstandes, und dagegen die Nutzbarkeit unserer fortdauernden Freundshaft in billiger Erwägung ziehe." Kaunitz c. Thugut 20 Sept. 1774 Doc. *Hurm.* VII p. 106.

cipatului cer ajutorul efectiv al Porţii in contra unei incălcări atăt de simţitoare.*)

Acest protest insă pentru nenorocirea ţerii nu se mulţumea numai căt cu aceste arĕtări, ci ca si cănd s'ar fi făcut in repeţite rănduri cereri către Poartă, care n'ar fi fost ascultate, ie tonul amenințării spunĕnd mai departe că: „dacă Sultanul, in contra tuturor aşteptărilor nu ar da luarea aminte cuvenită interesului celui mai de căpitenie a unei provincii supuse lui, Moldovenii s'ar afla in o mare nedumerire ce mijloace să intrebuinţeze pentru scăparea lor; dacă ar trebui ei singuri să-şi caute măntuirea in puterile lor sau dacă la sfirşit desperarea şi lipsa protecţiunii suzeranului legiuit i-ar impinge chiar intr'acolo ca să-şi caute ajutorul la bunătatea unei puteri străine." **) La sfirşit pro-

*) „wie wenig die occupation des Bucoviner Districtes mit den, der Pforte so oft gegebenen, Versicherungen der allerhöchsten Freundschaft, ubereinstimme,... dasz die in besitz genommene Gegend, ein solcher Theil der Moldau wäre, so den ganzen überrest an Fruchtbarkeit und innerlichen Wert überträfe, dasz die sämmtlichen Einwohner der Moldau, den werkthätigen Schutz der Pforte gegen eine so empfindliche Beinträchtigung zuruften." Thugut c. Kaunitz 4 Ian. 1775 Doc. *Hurm.* VII p. 112.

**) „Dasz, worfen der Grossherr, wider alles Vermuthen, das wesentliche interesse einer in Seiner Bothmässigkeit gehörigen Provinz, nicht mit der erforderlichen Aufmerksamkeit beherzigen sollte, die Moldauer sich in groszer Verlegenheit befinden würden, was sie zu ihrer Rettung für Mittel anzuwenden, und ob sie selbst, nach ihrer etwaigen kräften, fur ihr Heil zu sorgen hätten? oder aber ob letzlich die Verzweiflung

testul arĕta că trupele austriace intrate in ţară sunt intr'un numĕr foarte mic (600 oameni) şi că ar fi foarte uşor a le respinge.

Acest protest pe care Ghica il lucrase impreună cu boerii la mareşalul Romanzow,*) dovedeşte prea bine inriurirea rusască in tendinţa de a spărie pe Turci cu protecţiunea rusască, fără a lua in băgare de samă că prin o asemene ameninţare se compromitea mai mult cau a Bucovineì de cum se sprijinea. Dar Rusia, care avea interes a spărie pe Turci pentru a-i sili la esecutarea tratatului, improtiva căruia se opuneau încă cele mai mari greutăţi, nu se uita de loc la interesul Moldovei, ci cătănd numai căt la al seu, se servì de această imprejurare pentru a-l apăra, compromiţĕnd ţară şi domnitor in ochii Turcilor.

Thugut din punctul de vedere austriac, apreciază in modul următor acest document: „din causa relei conceperi a protestului, dreapta simţibilitate pentru neruşinata resfaţare a lui Ghica, au imprăştiet cu totul luarea aminte a Porţii de la obiectul insuş al afacerei şi au făcut pe Reis-Effendi să se exprime numai căt cu cea mai mare amărăciune asudra indrăsneţei ameninţări că adică

und der Abgang des Schutzes ihres rechtmässigen Oberherrn sie gar etwa dahin verleiten könnten, bei der Güte einer fremden Macht, ihre Zuflucht zu suchen?". Thugut c. Kaunitz ibid.

*) Thugut c. Kaunitz 4 Ian. 1775 Doc. H*urm.* VII p. 11,

Moldovenii s'ar putea adresa la o protecțiune străină."*)

Astfel Austria căștiga un punct foarte in semnat, compromiterea ţerii şi a domnitorului, apărătorului ei firesc, in ochii Porţii şi Thugut nu lasă de loc in părăsire această imprejurare; ponegrind din toate puterile pe Ghica, el acentua mai ales legăturile sale cu Ruşii şi aducea ca dovadă imprejurarea că mai multe din hărtiile lui Ghica către Poartă fusese aduse de curieri ruseşti, ceea ce dovedea o inţelegere evidentă intre Ghica şi Ruşi, de vreme ce nu era cu putinţă ca Ghica să nu cunoască obiceiul rusesc de a deschide scrisorile.*)

Nu pentru intăia oară in lume norocul făvoriza o cauză nedreaptă şi Austriacii, vrednici imitateri ai Ruşilor in talentul de a se folosi de imprejurări, dobăndiră din această intămplare incurajarea cea mai puternică pentru a urma inainte planul lor de a des-

*) „zum Glücke, bey der unschicklichen Einrichtung des Berichtes, die billige Empfindlichkeit über den unverschämhten Ubermuth des Gika, die Aufmerksamkeit der Pforte über den Gegenstand der Frage selbst, gar sehr zerstreut hat, indem der Reis Effendi fast allein von der so vermessenen Dreustigkeit der Drohung, als ob nämlich die Moldauer, wohl gar fremden Schutz zu suchen, sich genöthigt sehen könnten, mit aller Heftigkeit einer, durch die Unvermögenheit der Rache gereizten, Verbitterung gesprochen hat." Thugut c Kaunitz ibid. p. 118.

**) Thugut c. Kaunitz 18 Ian. 1775 Doc. H*urm.* VII p. 125; vezi şi p. 124.

poia un stat mic şi căzut, lipsit de ori ce ajutor. Şi vedem că au reuşit, dovadă că in politică dreptul este un nume şi cine se bazază pe el cade intotdeauna jertfă, căci isbănda o are numai forţa şi acel ce dispune de dinsa. Şi pare că aşa trebue să fie; căci dreptul nu poate fi aplicat intre oameni decet de o putere superioară; intre popoare aceasta lipseşte şi trebue inlocuită cu o alta, care nu poate fi decăt puterea brutală a fiecăruia. Astfel s'ar aplica şi pentru popoare legea fatală a luptei pentru existenţa in care numai cei mari şi tari au dreptul de a trăi, eară cei mici pot cel mult să năzuească a sluji celor mari de pradă şi de ospăţ!

Dar să ne intoarcem la istorie:

Ghica avea incă un duşman care ĕi făcu cel mai mare rĕu. Acesta era Alexandru Ipsilante domnul Munteniei. Ajuns la domnie prin stăruinţele Austriei care dorea in totdeauna să aibă in principate domnitori supuşi voinţei sale şi fiind mai bine informat de toate pasurile lui Ghica, il părea necontenit la ambasadorul Austriei din Constantinopole, punĕnd pe acesta in posiţiune de a şti toate mişcările principelui moldovan şi de a le combate cu cea mai deplină isbăndă. Aşa principele Munteniei inştiinţază pe baronul de Thugut despre protestul lui Ghica către Poartă şi despre cuprinderea acestuia. Tot de la dĕnsul mai află internunţiul că Ghica

ar fi scris acest protest in lagărul rusesc. Corespondenţa lui Thugut cu Ipsilante era atăt de importantă incăt ambasadorul cere de la ministrul seu o chee cifrată pentru a putea comunica cu principele Munteniei in toată siguranţa. *)

Incunjurat astfel de trădători din toate părţile şi avĕnd a se lupta pe de-o parte cu intrigile atăt de bine combinate ale cabinetului din Viena, pe de alta cu sistemul de corupţiune **) intrebuinţat de acelaş cabinet ca un vrednic ajutor al intrigilor sale, ar fi fost greu ori cărui om, chiar celui mai puternic şi mai neatărnat de a lupta improtivă. Cu atăta mai mult lui Ghika pe care-l vedem in tot decursul acestei afaceri, şovăind intre Austria şi Rusia, neurmănd o politică statornică şi căutănd a-şi apăra posiţia sa de domn cum se va putea mai bine. Aşa il vedem pe din dos uneltind cu Rusia pentru combaterea planurilor austriace, pe din faţă

*) Thugut c. Kaunitz 4 Ian. 1775 Doc. H*urm* VII pag. 111.

**) Kaunitz c. Thugut 6 Ian. 1775: „Die von Eurer etc vorgeschlagenen Mittel bestehen in der Furcht, in der Bestechung und in der sonstigen Ueberzeugung" Doc. H*urm*. VII p. 119. Şi aceste principii au fost pe deplin puse in aplicaţie, mai ales cel de al doile. Asa Thugut cumpără pe dragomanul Porţii Const. Moruzi (doc. H*urm*. VII pag. 130), pe Iacovaki Rizu (ibid. p. 142) şi chiar pe Ghica era de mai multe ori vorba a-l corumpe (ibid. p. 134, 142); despre Feldm. Romanzow s'a vorbit mai sus. Pentru nişte dregători turci vezi mai jos.

curtenind pe ambasadorul austriac şi voind să-l convingă că „fiind ingrijit ca nu cumva raporturile făcute de boerii moldoveni să ajungă la Poartă şi pe altă cale, nu se poate opri de a le aduce la cunoştinţa Porţii; dar că el insărcinează pe Iacovaki Rizu ca să spună internunţiului in secret despre toate pasurile lui, pentru ca acesta să poată lua mĕsurile necesare.*) Prin o scrisoare adresată lui Thugut in 29 Maiu el ĕi spune: „aflu cu plăcere incheerea tocmirii prieteneşti dintre cele doue imperii, privitoare la graniţele de către acest principat: sperez că mulţămirea pe care am resimţit-o in această imprejurare vĕ este cunoscută. şi cu toate că trebue să fie o perdere foarte simţitoare pentru Moldova, pot să vĕ asigur, domnule, că am făcut tot ce au putut atĕrna de mine, contribuind in modul care mi-au fost prin putinţă, la indeplinirea acestei lucrări, după cum veţi fi mai pe larg incunoştintaţi din gura d-nului Iacovaki Rizu socrul meu, şi că mĕ voiu folosi de toate prilejurile spre a putea arĕta deacum inainte interesul ce-l port

*) Thugut c. Kaunitz 18 Ian. 1775. Doc. *Hurm.* VII p 122: „in der Beysorge, dasz die, von den Moldauischen Boyaren an ihn erstatteten Berichte, vielleicht auch durch andere Wege hier kund werden könnten, sich zwar nicht zu entschütten vermöchte, auch seinerseits davon gegen die Pforte Erwähnung zu machen; dasz er aber ihn Iakobaki Riso. ausdrücklich angewiesen hätte, mir zum voraus alles vertraulich mitzutheilen, um mich allenfalls in Stande zu setzen etc."

pentru isbânda Măriilor lor C. C., fiind bine incredinţat, că Mărinimia Lor nu va intârzia de a face ca să simtă atât ţara cât şi eu, desdăunarea acestei perderi prin semnele ne indoelnice şi generoase ale Bunăvoinţei Lor.“ *) In alte scrisori către Thugut Ghica adauge: „că el cu toate pasurile pe care imprejurările au putut să-l silească a le face. totuş in lăuntrul seu in tot deauna au fost cu o adevěrată plecare către 'prea inalta slujbă, şi pe cât au putut pe sub mână au favorizat intreprinderea.“ **) Şi este de observat că cu cât Ghica vedea că Austria câştigă şi că u-

---

*) „Je ne puis qu'apprendre avec plaisir la conclusiou de l'arrangement amical entre les deux empires, relativement aux frontières du côté de cette Principauté: j'espère que la satisfaction, que j'ai éprouvée en cette occasion, ne vous soit pas inconnue, et quoique ce ne peut être qu'une peite bien considérable pour la Moldavie, je puis vous assurer, Monsieur, que j'ai fait ce qui a pu dépendre de moi, en contribuant de la manière qui m'a été possible, à l'accomplissement de cette (sic) ouvrage, ainsi que vous serez amplement informé par la bouche de Mr. Iacovaki, mon beau-père, et que je saisirai de même toutes les occasions de pouvoir témoigner par la suite la part que je prens pour le bien des intérêts de L. M. I. et. R. bien assuré que Leur Magnanimité ne laissera pas de faire sentir au pais aussi bien qu'à moi, le dédommagement de cette perte par les effets généreux et les marques efficaces de Leur bienveillance.“ Doc. *Hurm.* VII p. 170.

**) Thugut e. Kaunitz 3 Aug. 1775. „dasz er, Gika, ungeachtet der Schritte, so ihm etwa die Umstände abgezwungen haben dörften, dennoch innerlich, jederzeit mit einer wahren Ergebenheit, gegen den allerhöchsten Dienst belebt sey, auch so viel von ihm abgehangen, unter der Hände, zur Beförderung der. &.“ Doc. *Hurm.* VII p. 194.

neltirile secrete ale Rusiei nu es la nici un capăt, cu atăta el se apleca către răpitoarea Moldovei căutănd să dobăndească tot mai mult bunele ei graţii, căci el se temea că aceasta, care dobăndise de la Poartă un lucru atăt de mare, să nu isbutească mult mai uşor a-l mazili pe dĕnsul, in cazul cănd ar stărui până la sfirşit in improtivirea sa. Astfel tot Thugut ne spune că „ şi Voevodul Ghica, mai ales decănd au vĕzut nesiguranţa ajutorului rusesc, pare a se convinge de necesitatea de a căuta să se facă vrednic in viitor de bunavoinţa cea prea inaltă.*)

Ghica fusese intr'adevĕr inşelat de Ruşi. Aceştia căutase să-l intrebuinţeze numai căt ca un instrument al lor, şi vĕzĕnd că nu pot dobăndi nimica prin el, il părăsesc voei intămplării. Aşa ei căutaseră a dobăndi prin Ghica dărămarea cetăţii Hotinului, cea ce principele Moldovei are buna credinţă a cere de la Thugut. Internunţiul insă presimţind in această cerere o uneltire rusască, făcută cu scopul sau de a dobăndi ceva impreună cu Austria sau de a strica şi Austriei treaba ce o urmărea, se fereşte de a face o ase-

*) Thugut c. Kaunitz 16 Maiu 1776: „sovie dann auch der Woyewod Gika, besonders seitdem er die unzuverlässigkeit des Russischen Schutzes bereits in mehrerem Anbetrachte zu fühlen anfängt, die Nothwendigkeit etwas näher einzusehen scheinet, künftighin sich des Allerhöchsten Wohlwollens würdig machen zu suchen." Doc. *Hurm.* VII p. 283.

mene cerere Porții, care mai bine decăt ar fi incuviințat-o, era hotărită să facă resboiu.

Ce rol deci jucase domnul Moldovei? Unul foarte trist și injositor. Unealtă oarbă in mănile Rușilor, el servi interesele lor, crezĕnd că servește ale sale proprii și se opuse Austriei la cedarea Bucovinei; căci după cum s'a spus, Rusia nu se putea opune fățiș Austriei din pricina impărțirii Poloniei; dar ea nu putea vedea cu ochiu bun intinderea Austriei in Moldova. Trebuea deci curții moscovite un paravan in dosul căruia să lucreze fără a fi vĕzută. Acest paravan i-l oferi Ghica.

După toate cele arĕtate până aici și mai ales față cu cedarea la urmă a lui Ghica si plecarea sa către Austria, cu greu se poate susținea că acest principe sa fi luptat contra Austriei impins de iubirea de țară. O asemene când există nu știe să facă nici o concesiune; ea stărueşte cu tărie de la inceput până la sfirșit căci are toate caracterele sentimentului, care este unul și neschimbător. La Ghica nu era decăt productul unui calcul care să-i păstreze domnia neatinsă, și trebuea deci să se schimbe după șansele mai mari sau mai mici ce i le oferea una sau alta din cele doue alianțe.

Pentru a ne da părerea noastră definitivă asupra lui Ghica, credem că acest principe se ingrijea de Bucovina numai intru căt era o parte din țară supusă domniei sale și avea

deci interes a o mănţinea sub stăpănirea sa. Fiindcă el de mai nainte se pusese bine cu Ruşii, el alergă şi in această imprejurare la protecţia lor; Ruşii se folosiră de această intĕmplare pentru a căuta să realiseze prin Ghica unele din planurile lor, uneltind im preună cu Ghica in contra răpirii Bucovinei, care nu le convinea nici lor. Când vĕzură insă că nu pot isbăndi in nici unul din scopurile lor, părăsiră pe Ghica, care atunci se intoarce către Austriaci, către care căutase in ţotdeauna să şi păstreze o portiţă deschisă, pentru a păstra domnia ţerei măcar aşa ciuntită. In toată această purtare a sa nu putem vedea decăt interes şi motive egoistice şi de loc acea puternică şi iresistibilă imboldire lăuntrică care te impinge orbeşte inainte, adesa spre propria-ţi peire. şi care este patriotismul.

Actele asupra lui Ghica nu sunt insă inchise. Pentru a ne putea pronunţa cu siguranţă asupra caracterului seu şi a motivelor ce l'au făcut să se opună răpirii Bucovinei ar trebui să putem pătrunde şi in secretele arhivelor ruseşti, precum acele austriace ne-au destăinuit pe deplin uricioasele uneltiri prin care Bucovina au fost răpită de la sinul Moldovei.

Austria simţind că Moldova este aşa de slab apărată, nu părăsea nici un mijloc pentru a determina pe Poartă la cedarea Bucovinei. In rândul d'intăi punea prietenia sa

cea curată, documentată atăt de bine mai ales in resboiul ce se sfirşise prin o deplină neutralitate din parte-i; apoi arăta că dacă până astăzi n'au pus in lucrare indatorirea luată asupră-i prin tratatul de subsidii de a declara resboiu Rusiei, aceasta fusese numai căt din causa că-i lipsise până acuma un drum indemănatic pentru mersul trupelor sale care insă s'ar dobăndi prin cedarea Bucovinei *); in fine mai inegrea in ochii Porţii Moldova, arătánd că această ţară, după ce căţi-va ani nu va procura Porţii nici un folos, fiind scutită de tribut, apoi şi fără de acea nu i-ar aduce vre un mare venit; că este locuită de coreligionari de-ai Rusiei, care erau să se dee cu totul in partea acestia şi că Poarta nu poate găsi o precumpenire fiirească a acestor imprejurări decăt in prietenia austriacă. **)

Bazaţi pe slăbăciunea Portii, cu căt aceasta ceda, cu atăta Austriacii inaintau mai adănc in inima Moldovei şi intindeau marginile ocupaţiunii lor, incăt nişte trupe austriace ajunsese pe la Roman şi Botoşani, până când

*) Fiindcă aceasta chiar pentru Turci poate părea prea grosolan apoi reproducem cuvintele: „wenn wir uns in der Moldau recht festsetzen, alsdann erst der uns während dem letzten Krieg ermangelte Weg offen stehe, uns mit ergiebigem Nachdruck für die Pforte zu verwenden.“ Kaunitz c. Thugut 21 Martie 1775 Doc. H*urm*. VII p. 149.

**) Kaunitz c. Thugut 7 Aprilie 1775 Doc. H*urm*. VII. p. 152.

insfirşit internunţiul singur e nevoit să observe că intru cât au dat acuma Porţii un memoriu şi o cartă (17 Fevr. 1775) s'ar compromite el singur şi toată causa cerĕnd mai mult: „eu cred, zice el in o depeşă din 4 Martie 1775, că intru cât inaintarea trupelor . . . ar fi numai cât un mijloc de presiune in contra Porţii, acesta ar avea cel mai bun efect pentru conducerea negoţiărilor ; . . dacă insă ar trebui să stăruesc pentru cedarea pàrţilor ocupate in urmă, atunci cu toată supunerea trebue să arăt că după ce cedarea de bună voe a districtului bucovinean, in intinderea liniei de la inceput, este in sine aşa de grea, . . . eu nu pot avea nici o speranţă că aş putea determina pe Poartă la o cesiune după intinderea cea nouă şi că o asemene cerere ar putea uşor atrage după sine compromiterea intregei afaceri.“ *)

Fiind deci astfel nevoită a mărgini incălcarea sa la porţiunea de pămĕnt arătată prin carta lui Thugut, impărăteasa ĕi trimite in 21 Fevruarie 1775 imputernicirea pentru a trata in afacerea bucovineană, fiind incredinţată din depeşele lui că deslegarea va fi favorabilă Austriei. După ce in 4 Martie Poarta respunde că consimte in principiu la cedarea Bucovinei, mai urmează incă oare-care discuţiuni asupra redactării definitive a actu-

*) Thugut c. Kaunitz Doc. *Hurm.* VII p. 143.

lui de cesiune, care se alcătueşte insfirşit in forma unui tratat cuprinzĕtor de 4 articule in 7 Mai 1775.

Prin art. I se cedează pentru totdeauna Austriei „pămĕnturile conţinute de-o parte intre Nistru, marginile Pocuţiei, Ungariei şi a Transilvaniei, de altă parte prin limitele... incepănd de la hotarele Transilvaniei la părĕul numit Teşna imputită şi cuprinzĕnd succesiv satele Kăndreni, Stulpicani, Capul Codrului, Suceava, Siret şi Cernăuţi şi dincolo de Prut trecĕnd pe dinaintea Cernaucăi, loc din ţinutul Cernăuţului, şi care va remănea in confiniile imperiale, până la teritorul Hotinului, pentru a da o probă neindoelnică de prietenia, afecţiunea şi buna vecinătate ce există intre Poartă şi Curtea imperială."

In art. II se stipulează că Austria să nu poată zidi cetăţi in partea cedată ei.

In art. III se regulează alte graniţi din Transilvania.

In art. IV se lasă Orşova, care fusese şi ea reclamată de Austria, tot in stăpânirea Porţii. *)

Prin această convenţiune crima se implinise şi nu ştim căruia din autorii ei să atribuim vinovăţia cea mai mare: Austriei ce au stăruit sau Turciei ce au cedat. Dacă vom privi insă la posiţia părţilor, la starea des-

---

*) Doc. *Hurm* VII p. 157.

perată in care se afla Turcia in urma unui resboiu care ĕi secase puterile; dacă luăm in băgare de samă politica cu totul perfidă a Austriei care punea inainte scumpa sa prietenie pentru cesiunea Bucovinei, intr'un moment in care Turcia avea atăta nevoe de dinsa; dacă ne găndim in sfirşit că provocătorul este in totdeauna mai vinovat decăt cel ce execută — atunci de sigur că o să aruncăm toată greutatea acestei fapte in sarcina Austriei. In fund insă, jucănd un rol mai mult pasiv stătea Rusia, privind cu nepăsare la desmembrarea Moldovei cănd un singur cuvĕnt era de ajuns din parte-i pentru a o impedeca, şi acest cuvĕnt era datoare să-l spună de cănd luase asupra sa apărarea ţerilor române, datoare nu e vorbă după drept şi morală şi nu după interes!

Era vorba acuma de a face să treacă in practică cea ce se convenise, de a trage pe pămĕnt liniile proiectate pe hărtie. Aceasta, precum prea bine a simţit-o Austria, nu era uşor, mai ales faţă cu stăruinţele lui Ghica care se silea din toate puterile, indemnat nu ştim de cine, de boeri sau de Ruşi, ca să fie numit măcar comisar turcesc la delimitare spre a impedeca astfel abusurile care din nenorocire se comiseră şi cu acest prilej. Austria căută insă prin toate mijloacele de a inlătura amestecul lui Ghica la delimitare, temăndu-se ca nu cum-va prin aceasta domnul

Moldovei să capete in mănile sale conducerea intregei afaceri.*)

Austria insă voind ca prin corupţie să răşluească de la Moldova o parte cu mult mai mare de pămĕnt decăt acea cedată in realitate de Turci, stărueşte foarte mult ca Poarta să trimită un singur comisar pentru al putea cumpĕra mai uşor.**) Auzind Thugut că se va numi comisar pe unul Tahir Aga i face un present de vro mie galbeni pentru a l dispune in favoarea Austriei şi-l pregăteşte bine in contra stăruinţelor lui Ghica.***) Aceasta insă nu era destul: se numise supraveghetor a intregei afaceri paşa din Hotin, care de asemene trebuea căştigat şi fiindcă acesta era mai indărătnic, tesaurul austriac dispusese in favoarea lui de suma insemnată de 30,000 fiorini. Totodată pentru a fi sigur că Iacovaki Rizu va urma inainte a arĕta internunţiului toate hărtiile ce veneau din Moldova, Thugut cere şi dobăndeste de la Curtea imperială un bacşiş de 1000 galbeni pentru acest om.*) Insfirşit pentru a indepărta de Tahir Aga ori ce aparenţă că acesta ar

*) Thugut c. Kaunitz 18 Ian. 1775 Doc. *Hurm.* II pag. 124

**) Kaunitz c. Thugut 20 Iunie 1775; „nur ein einzigsr. Türkischer Commisarius abgesendet werde weil deiser allemal leichter als mehrere zugleich zu behandeln und mit Geschenken zu gewinnen seyn wird.“ Doc *Hurm.* VII p. 187.

***) Thugut c. Kaunitz 3 Iunie 1774 Doc. *Hurm.* VII p. 173

lucra in interesele Austriei, Thugut se preface că e foarte nemulţămit cu purtarea acestuia şi protestează intr'una la Poartă in contra lucrărilor sale, intreţinĕnd astfel pe aceasta in părerea greşită că Tahir Aga ar ingriji foarte bine de interesele ei.**)

Ghica pe de altă parte întețit de Ruşi se opunea din toate puterile incălcărilor austriace. Aşa il vedem protestând la paşa de Hotin contra lui Tahir Aga care nu s'ar ţinea de loc de convenţiunea iucheetă, in lucrările de delimitare;***) inştiinţază pe Poartă cum mai mulţi ofiţeri austriaci au venit in Moldova inaintea lui Tahir Aga incărcaţi cu presenturi pentru al corupe †); işi dă cele mai mari silinţi pentru ca impreună cu Ruşii şi Pruşii, care pe ascuns combăteau planurile Austriei, să facă a se strica convenţiunea incheetă, mai ales in urma neinţelegerilor foarte grave ivite intre comisarul turc şi cei austriaci la delimitarea in districtul Hotinului.††) Vĕzĕnd insă că toate incercările lui sunt za-

---

*) Thugut c. Kaunitz 3 Aug. 1774 Doc. *Hurm.* VII p. 197. Comp. p. 201.

**) Thugut c. Kaunitz 3 Aug 1775: „dasz meine hiesigen klagen ein schickliches Mittel seyen, um die Pforte von dem Argwohne seines guten Einverständniszes mit uns, desto besser abzubringen." Doc. *Hurm.* VII. p. 206.

***) Barco c. Thugut 5 Noemv. 1775 Doc. *Hurm* VII p. 211

†) Thugut c. Kaunitz 18 Sept. 1775 Doc. *Hurm.* VII p. 202.

††) Baroc c. Thugut 5 Noemv. 1775 Docum. *Hurm* VII p. p. 209

darnice face o ultimă silinţă şi voeşte să scape din prada răpitorilor măcar Suceava vechia capitală a Moldovei, dar nici aceasta nu i-a fost dat ca să implinească,*) şi astfel se face şi delimitarea aceasta nenorocită prin care Moldova mai perde ăncă 46 sate peste linia ce fusese hotărită prin convenţiune.**)

VI.

Soarta lui Grigorie Ghica

Eată care au fost soarta Moldovei. Să vedem acuma pe acea a domnitorului ei, ce avuse in toate aceste daraveruri un rol precumpenitor.

Ghica fusese numit in domnie prin stăruinţele Ruşilor; prin urmare el nici odată nu s'au bucurat de o incredere deosebită la Turci. Uneltirile lui Thugut, căruia Ghica ĕi opunea toate piedicile cu putinţă in afacerea Bucovinei, ăncă nu puţin au contribuit a inegri pe acest domnitor in ochii Porţii, mai ales că el se slujea de ajutorul Ruşilor şi a Pruşilor pentru a combate planurile Austriei: aşa s'au arĕtat mai sus că Ghica trimitea adesa hărtiile sale la Constantinopole prin curieri ruseşti. Intrigile cele mai multe ale lui Zegelin ambasadorul prusian la Poartă

*) Kaunitz c. Thugut 8 Iunie 1775 Doc. H*urm*. VII p. 173.
**) Ienachi Medelnicerul către Ghika 6 Noemvrie 1775 Doc H*urm*. VII pag. 215.

erau motivate prin stăruinţele lui Ghica, şi Turcii nu putuse vedea cu liniştire această unire strănsă a domnitorului Moldovei cu duşmanul lor de moarte. Deacea Thugut se temea aşa de tare de venirea principelui Repnin. ambasador extraordinar rusesc in Constantinopole, care mai ales avĕnd a trece prin Iaşi era să se inţăleagă cu Ghica in afacerea Bucovinei şi să arunce nouă pedici in calea Austriei. De asemene si de Gaffron ambasadorul Prusiei era să treacă tot prin Iaşi pentru a se duce la postul seu şi această atingere a domnului Moldovei cu duşmanii ei cei ascunşi nu putea nici intr'un mod conveni Austriei.*) Afacerea Bucovinei in care Ghica, apărănduşi positia lui, fusese nevoit să s'apropie de duşmanii Porţii, singurii care-l puteau sprijini in această imprejurare, făcù din Ghica un agent rusesc, il discredită in ochii Porţii, arătăndu-l ca pe un instrument al Ruşilor, care la cel d'intăi prilej era să se dee in partea acestora, părăsind pe suzeranul seu. Cine ştie ce preţ pun Turcii pe vieţele oamenilor putea să prevestească lui Ghica, numai căt din această imprejurare, un tragic sfirşit.

Turcii căutau deci numai decăt să se desfacă de Ghica, şi mazilirea nu era de ajuns pentru aceasta; căci Ghica, scos numai căt

*) Thugut c. Kaunitz 3 Iulie 1775 Doc. H*urm.* VII p. 184 comp. p. 215.

din domnie, s'ar fi putut duce la Ruşi, unde să fie o causă de vecinici intrigi şi uneltiri improtiva Porţii. Trebuea deci cu totul inlăturat, trebuea dat morţii, pentru ca astfel dispărĕnd proteguitul Ruşilor de pe scena lumei şi punĕndu-se un domnitor credincios Turcilor, să poată recăpĕta influenţa lor precumpenitoare in Moldova şi astfel dobăndi un adevĕrat spion la graniţa imperiului moscovit.

Turcii insă se deprinsese de mult timp a se juca cu soarta şi cu viaţa domnitorilor români. Cănd unul din ei nu le plăcea, prea fericit era acela, dacă Sultanul se mulţămea a-i pune pe umăr peticul negru şi dacă nu ordona să i se aducă capul la Constantinopole. Şi aceasta adese pentru causele cele mai neinsemnate; dar acuma când era vorba de a stărpi un mijloc de uneltire a duşmanului celui mai cumplit al imperiului otoman?

Pretextele pentru uciderea lui Ghica fură prea lesne de găsit. Ordonănd Poarta domnitorilor români a trimite deindată la Galaţi şi Brăila o cătime de păne, de care Turcii aveau nevoe, aşteptăndu-se un nou resboiu cu Ruşii, Ghica arĕtă prin socrul seu Iacovaki Rizu ce tare au suferit ţara de lăcuste si de revărsări şi că-i este peste putinţă a procura pănea cerută. Totodată el stărui pe lăngă Poartă pentru a fi scutit de a trimite cherestea la Isaccea, fiindcă 19 corăbii in-

cărcate cu asemenea se inecase, şi era prea greu ţerii a inlocui cheresteaua perdută. Poarta insă, care prin tratatul de la Kainargi era lipsită de tributul ţerilor române pentru doi ani, vĕzĕnd că principele Moldovei refuză acuma şi aceste slujbe, respunse că nu va invoi nici o dată cererile lui Ghica şi că neimplinirea ordinelor sale va atrage după sine cea mai grea respundere,*) spunăndu i totodată că dacă ţara n'are păne să cumpere din Polonia.

Se pare că Ghica au refuzat de a se supune acestor cereri a Porţii, căci intre invinuirile ce i se aduce pentru indreptăţirea uciderei sale se pune şi aceasta că el n'au cumpĕrat grău din Polonia, pretextănd a fi impedecat de Ruşi. Celelalte invinuiri sunt că el ar sta in corespondenţă secretă cu Rusia şi că ar fi adunat din asupririle poporului o mulţime de averi cu care avea de gănd să fugă in altă ţară. Totuşi aceste acusări sunt aduse numai căt ca pricinile scoaterii lui din domnie; acele ale uciderei sale sunt că el s'ar fi rostit faţă cu trimisul Porţii in nişte termini atăt de enormi şi de nepotriviţi cu demnitatea strălucitei Porţi incăt acela s'a găsit nevoit a-l pedepsi pentru necuviinţa sa, **)

---

*) Tassara c. Kaunitz 4 August 1775 Doc. H*urm.* VII p. 293.

**) „ed avendo avuto la presunzione e temerità di esprimessi anche un eccedento ed enormi termini, repugnanti alla dignità e decoro della fulgida Porta, e ca-

Moartea sa a fost insă prin tradare şi nu prin judecată.

Intr'o zi din Octombre 1777 veni la casa numită Conacul din Beilic in Iaşi un trimis turcesc Kara Highiorsades Ahmed-Bey, şi pentru a atrage pe domn in cursă, se prefăcù că este bolnav, poftind pe Ghica la dinsul, pentru a-i comunica nişte afaceri foarte importante. Ghica urmâ invitării şi merse sara la trimisul turc. Aici il aşteptau patruzeci de ieniceri, care, indată ce domnul intrâ in odae, se aruncară asupra lui, infingĕnd hamgerele in trupul seu.

Prin tradare perduse Moldova partea ei cea mai frumoasă; prin tradare cădea domnitorul ei, una sub cuţitul Austriei, altul sub acel al Turciei, o paralelă vrednică de politica acestor doue state şi care se poate caracteriza pentru Turcia prin nechibzuinţă, pentru Austria prin o mărşavă lăcomie.

Care au fost acuma rolul acesteia la peirea lui Ghica? Este mai presus de ori ce indoeală că Thugut, care ca ambasador austriac la Constantinopole, işi punea toate silinţele pentru a scoate la un capĕt fericit afacerea Bucovinei, nutrea ura cea mai inverşunată improtiva lui Ghica, care combătea planurile sale cu atăta stăruinţă. In toate depeşele sale,

gionanti la di lui annihilazione, hà fatto duopo la di lui morte" Sentinţa prin care se osindeşte Ghica Doc. Hurm. VII p. 310.

el se plănge de Ghica numindu-l „grec fără credință“ și taxănd lucrările sale de „uneltiri inveninate.“ Dacă ar fi fost in putința lui Thugut, l'ar fi ucis pe Ghica fără cea mai mică remușcare și că aceasta era chiar scopul lui, in casul cănd Ghica ar urma inainte a combate planurile sale, se vede din vr'o doue depeși adresate lui Kaunitz in care el spune: „cu toate că Ghica fără indoială ar merita mult mai curănd cea mai serioasă pedeapsă, decăt cel mai mic semn al Mărinimiei celei prea inalte, totuș nu pot in starea de față a lucrurilor de căt să vĕ repet părerea mea. că poate ar fi de folos ca insărcinații cu delimitarea din partea inaltei Curți să-l intreţină cu vorbe frumoase și cu făgădueli, care n'ar lega intru nimica, pentru a nu irita și mai mult reaua sa voință in afacerea delimitărei. După timpuri și imprejurări s'ar putea intrebuința in contra lui și un ton mai pronunțat precum si amenințările cele mai serioase, cu atăta mai ușor cu căt ar atărna in totul de la plăcerea Curții prea inalte a pedepsi chiar *personal, prin măsuri de fapt* pe acest grec falș și fără credință, fără ca pentru aceasta să se nască cu Poarta oare care neințelegeri.*)

*) Thugut c. Kaunitz 3 Iulie 1775 „pur von dem allerhöchsten Gutbefinden abhängen würde, diesen falschen untreuen Griechen, *durh thätige persönliche Züchtigung,* die Ungnade ihrer Majestäten empfiden zu machen“ Doc. H*urm.* VII p. 185 comp. p. 174.

Dar Thugut nu rămase la postul seu din Constantinopole până la moartea lui Gkica, ci el pare a fi părăsit capitala imperiului otoman indată după terminarea afacerii bucovinene (Iulie-August 1776), fiind inlocuit cu Emanuel Tassara, care este departe de a avea improtiva lui Ghica nişte motive de ură tot aşa de pronunţate. Din contra, aflănd el despre uciderea lui Ghica, numeşte acest act „un pas tot aşa de uricios pe căt de violent şi de improtiva tratatelor.“ *) Că cabinetul din Viena au ştiut tot atăta de puţin de uciderea lui Ghica, se dovedeşte din intreaga corespondenţă a acelui timp, in care nici prin un cuvènt nu se face o alusiune măcar la această imprejurare; dincontra din toată acea corespondenţă se vede că Kaunitz şi cu Tassara vorbeau de această intèmplare ca de o afacere străină care nu-i atingea mai mult. Şi intr'adevěr dacă Austria ar fi avut nevoe să ucidă pe Ghica ar fi făcut-o atunci cănd era in joc interesul ei, cănd acesta lupta improtivă-i pentru Bucovina, dar nu acuma cănd afacerea se sfirşise şi anume in folosul Austriei şi cănd o resbunare nu mai avea nici un scop, căci in politică interesul determină toate faptele. Austriacii deci chiar deacea n'au contribuit la ucide-

*) „einen so verhassten als gewaltsamen und tractatwidrigen Schritt.“ Tassara c. Kaunitz 4 Noemv. 1777 Doc. *Hurm.* VI p. 306.

rea lui Ghica fiind că n'aveau nici un interes a o face.

Astfel se petrecù aceasta pentru Moldova prea nenorocită intêmplare. Bucovina fù perdută din pricina lui Ghica care fiind devotat Rușilor, făcea pe Poartă să asculte mult mai curênd de insinuările Austriei și de arătările ei de prietenie, decât de glasul adevĕrului ce eșia din o gură compromisă. Ghica peri din causa Bucovinei, căci in mare parte pentru a păstra intregimea pămêntului pe care era chemat a domni, el se apropiè tot mai mult de Ruși, devenì uricios Porții care-l jertfi temerilor sale. Astfel, chiar dacă Ghica n'au perit, lovit de măna aceea ce au luat Bucovina, totuși perderea „*cheei Moldovei*"* este strâns legată in amintirea poporului de sângele lui Ghica și ori ce am face, ori ce am spus va fi greu de desfăcut, cea ce legenda au consfințit și au trecut in credințele poporului.

---

*) Kaunitz c. Thugut 7 Fevr. 1775. Doc. *Hurm.* VII p 133.

Resboiul terminat prin pacea de la Iaşi. 1792.

I.

Rusia pune măna pe Crimca

Resboiul din 1787 nu a foşt decăt o urmare a celui din 1768. Neinţelegerile rămase in urma păcii de la Kuciuc-Kainargi, exploatate de Ruşi pentru a'şi intinde necontenit dominaţia lor pe socoteala Turcilor, precum şi alte incurcături ce veniră in urma lor, conduseră din nou la ruperea păcii incheete şi la vărsarea săngelui intre cele doue impărăţii.

Pedica cea mai de căpitenie la o inţelegere intre Ruşi şi Turci erau raporturile Tatarilor. Turcia prin pacea din 1774 dăduse Tatarilor deplina libertate politică, dar işi păstrase autoritatea religioasă asupra lor şi acuma vroia să'şi facă din aceasta o unealtă pentru a esercita asupra Tatarilor mai multe drepturi politice. Rusia la răndul ei, care numai căt deacea stipulase neatărnarea Tatarilor, pentru a-i putea supune stăpănirei sale, incepe a se amesteca mai intăi pe sub mănă, apoi chiar făţiş in daraverile lor. Aşa ea face să se aleagă de către partida devotată ei pe Shahin Gerai de Khan al acelei naţiuni, pe cănd partida turcească alege pe Dewlet-Gerai. Apoi incepe a insista la Poartă

pentru recunoaşterea proteguitului ei, cea ce Turcii nu voesc să incuviinţeze nici intr'un chip, pretinzĕnd că el nu a fost ales prin libera hotărire a naţiunei tatare.

Către sfirşitul anului 1777, după uciderea lui Ghica, neinţelegerile intre Ruşi şi Turci ajunsese atăt de departe incăt mai că era să isbucnească un nou resboiu intre aceste doue impărăţii. Austria, pentru a putea pĕscui in apă tulbure, cum spunea Friderik cel mare, inteţeşte pe de o parte pe Turci la resboiu, pe de alta le făgădueşte că, la caz cănd Rusia ar fi invingătoare, să intervină in favoarea lor rămănĕnd apoi ca „pentru o slujbă atăt de insemnată şi atăt de propiu a scăpa imperiul otoman de perderea sa totală“ să se deşpăgubească cu cea ce ar crede de cuviinţă pe socoteala Porţii, luănd pentru sine nu numai Oltenia, dar şi Serbia, Bosnia şi Dalmaţia *). In contra acestei tendinţi a Austriei se opune ăntĕiu Franţia, apoi şi Rusia care cu deosebire se temea de o intindere a puterei austriace. Ele propuneau pentru a combate planurile casei de Habsburg, garantarea colectivă a posesiunilor europene ale Sultanului, vroind tot o dată prin o asemene propunere să slujască şi interesele Rusiei, prin acea că ar face pe Turci să cedeze mai curĕnd rivalilor lor, in schimb pentru un aşa de insemnat folos.

*) *Zinkeisen* Gesch des osm. Reiches in Europa VI p. 153.

Intre aceste incurcăturile din pricina Tatarilor sporiseră in loc de a se micşura. Isbucnind in Crimea o revoltă in contra proteguitului Ruşilor, Shahin-Gerai, aceştia trimit o armată care o inăduşă şi apoi ocupă Perekopul, pretextănd Ruşii că şi Turci ar avea o armată in Taman, şi că necontenit uneltesc in contra libertăţei Tatarilor prin susţinerea lui Dewlet-Gerai. Turcii trimit atunci un ultimatum Rusiei in care cer se părăsască pe Shahin-Gerai, să retragă trupele din Crimea şi să lese pe naţiunea tatară a procede la alegerea unui nou Khan, şi, pentru a sprijinì mai puternic cererile lor, trimit o flotă in Marea-Neagră. Din nenorocire insă ivindu-se o ciumă cumplită in flota turcească echipajul este redus la o treime din efectivul seu şi partida păcei din divan incepe earăşi a căpăta preponderenţa, aşa că in 4 Martie 1779 se inchee convenţiunea làmuritoare de la Ainali-Kawak: Poarta recunoaşte prin această convenţiune pe Shahin-Gerai de Khan al Tatarilor şi i dă binecuvĕntarea religioasă. Se permite Ruşilor navigarea pe Marea-Neagră in corăbii de aceiaşi mărime cu acelea le naţiunilor celor mai favorizate. In privirea principatelor române se stipulează ca tributul ce ele au se plătească la fie-care doi ani să fie impus cu „moderaţiune şi omenie“ şi să nu se mai ceară nimic alta pe deasupra; ţerile române să aibă la Constantinopole căte

un „chargé d'affaires“ de religiunea greco-răsăriteană care să fie sub scutul dreptului ginților și să fie tratat cu respectul cuvenit. Din partea ei Rusia se indatorește „de a nu intrebuința dreptul seu de intercesiune in favoarea principatelor decăt numai pentru păstrarea nestrămutată a condițiunilor stipulate prin acest articol. *)

Impărăteasa Caterina II incepuse a inbătrini și, pe cănd fantasia in alte lucruri e mai producătoare la tinereţe se pare că in politică, ea iși intinde aripele mai ales cătră bătrineță, atunci cănd puterea de combinație dispărĕnd, ideile politice domineazǎ pe individ in loc de a fi dominate de dinsul. Venise in minte impărătesei găndul de a alunga cu totul pe Turci din Europa și de a inființa in Constantinopole scaunul unui nou imperiu grecesc de răsărit sub un nepot al ei, căruia i dădù inadins din botez numele de Constantin (născut in 1779). Pentru a crește pe principe se aduc din insulele Arhipelagului șese mance grece spre a introduce astfel sănge grecesc in inima copilului; apoi el este crescut impreună cu copii greci și se credea a se observa in viitorul impărat al răsăritului o predisposiție firească pentru limba grecească. In onoarea lui se și bate o medalie pe care

*) *Martens et Ferd. de Cussy* Recueil manuel et pratique de traités & I p. 166.

fulgerul lovea in o moschee cu legenda „propugnatrix fidei“ şi alte copilării de aceste.

Copilăriile insă in mintea impăraţilor pot avea urmări foarte insemnate, tot aşa de insemnate ca şi ideile cele mai sănătoase, intru căt şi ele pot deveni mobilul unor fapte, şi aceasta mai ales când impăratul este Ţarul absolut al Ruşilor. Pentru a'şi putea indeplini scopul, Rusia caută a se apropia de Austria. singurul stat ce putea să aibă un interes mai direct la nimicirea imperiului otoman, şi impărăteasa Caterina să intâlneşte cu Iosef II la Mohilev pentru a se inţelege in persoană asupra planului de urmat in această imprejurare. Prusia se ingriji foarte mult de această alianţă intre cele doue curţi imperiale, temăndu-se cu drept cuvênt să nu fie indreptată in protiva ei şi incepù a insufla curaj Porţii pentru a se opune pretenţiilor Austriei privitoare la Orşova, şi la negoţul oriental.

In urma acestora impărăteasa Caterina adună trupe numeroase la marginile imperiului turcesc, dar de şi asemenea pregătiri erau făcute pentru realisarea planului celui cu totul ideal, de a restabili imperiul bizantin, ele işi găsiră o intrebuinţare mult mai practică in deslegarea incurcăturilor Crimeei, şi anume prin tăerea nodului gordian, adică reducănd pe Tatari in stăpânirea rusască.

Perfidia politicei ruseşti se arată foarte lămurit in această imprejurare. Pentru a pu-

tea dobăndì dreptul de a intra cu armată in Crimeea, ea singură stirneşte o rescoală in protiva insuşi a proteguitului ei Shahin-Gerai, anume pe fratele acestuia Behadir-Gerai, şi apoi dinsa ocupă Crimea milităreşte, hotărită a restabili pe Khanul resturnat. Ea cere apoi de la Turci ca să nu recunoască pe noul ales al Tatarilor, ci să privască de Khan tot pe Shahin Gerai, arătând că numai sub această condiţiune mai poate subsista armonia intre cele doue imperii; Ambele curţi imperiale trimit apoi o notă identică Porţii in care cer de la dinsa intre altele recunoaşterea fără nici o condiţiune a lui Shahin-Gerai şi regularea raporturilor ţerilor române după pacea de la Kuciuk-Kainargi, mai ales in cea ce privea statornicirea tributului odată pentru tot deauna.*)

Poarta sfătuită de Franţia şi de Prusia se supune cererilor ruseşti şi aduce prin o asemene purtare pe Ruşi in mare incurcătură, neştiind ce pretext să găsască pentru a cucerì Crimea şi a declara resboiu Turcilor.

Căci impărăteasa Caterina şi cu Iosef II hotărise acum impărţirea imperiului turcesc şi partea ce era să vină fie-căruia din moştenirea acestuia, şi pentru a realiza această impărţire trebuia declarat Porţei resboiu cu ori ce preţ.

Planul de impărţire a imperiului otoman

*) *Zinkeisen* l. c. VI p. 349.

era următorul: Rusia să iee Crimea, Austria Bosnia şi Serbia; rămăşiţa ţerilor otomane să alcătuească noul imperiu de răsărit, ear Moldova şi Valahia pe care nici una din cele doue curţi nu vroia se le cedeze celeilalte, să rămână intr'un soiu de neatărnare sub principele Potemkin, care pentru a fi mai aproape işi cumpărase chiar o proprietate la marginile Poloniei şi a Moldovei *)

Vĕzĕnd Rusia pe Poartă atăt de blajină se hotărĕşte ai da o mare lovitură, incorporănd Crimea. Pentru a indreptăţi acest pas de o gravitate atăt de mare, ea impărtăşeşte curţilor europene o notă in care arată că motivele ce au impins'o la anexarea Crimeei a fost că Turcia necontenit stărnia intrigi prin un paşă ce'l avea in Cuban, că ea au trimis oameni la Taman care au prins şi au tăet capul unui agent al lui Shahin-Gerai ce mersese acolo pentru a inăduşi rescoala; şi fiind că nişte asemene neorănduelі au costat pe impărăteasa nu numai căt sănge de al supuşilor sei, dar şi peste 12 milioane de ruble, apoi pentru a pune odată capăt unei asemine stări de lucruri, e nevoită să iee o măsură hotăritoare dar neapărată, supunĕnd Crimea, Cubanul şi Tamanul stăpănirei sale, cu atăt mai mult că Shahin-Gerai luase hotărirea de a abdica de la suveranitatea sa şi de a se arunca la piciorele impărătesei.**)

*) *Zinkeisen* l. c. VI p. 351.
**) *Zinkeisen* l. c. VI p. 179.

Dintre toate statele Europei numai Franţia se opuse acestei intinderi a puterei ruseşti pe socoteala Porţei, şi interesul ei era proteguirea insemnatului comerţ pe care'l făcea cu ţerile supuse imperiului otoman şi care in anul 1782 se suise la 48 milioane de livre, ear iu 1785 la 70 de milioane. Franţia deci caută intăi să se alieze cu Prusia in protiva Rusiei şi a Austriei, dar această incercare nu reuşi; ea atrage apoi in favoarea sa pe Sardinia şi in sfirşit propune şi Angliei acelaş lucru: Anglia insă a cărui comerţ oriental nu se rădicase incă din decăderea sa, pe cănd din protivă comerţul englez cu Rusia era din cele mai insemnate, ocupănd pe an pănă la 2000 corăbii, pe cănd cel francez cu această ţară era mai cu totul nul *), urma inainte politica din 1768 şi trimetea mereu ofiţeri engleji ca să inveţe pe Ruşi arta navigaţiei. Aşa in August 1783 vin 36 de marinari engleji in Petersburg şi alţi 100 erau aşteptaţi căt de curĕnd. Anglia promite chiar Rusiei ajutor efectiv in contra Porţii indată ce va mai redobăndi puterile sale slăbite prin resboiul american. Această opunere a Franţiei susţinută şi de o misiune militară trimisă de Prusia, face pe Caterina să se mulţămească de o camdată numai cu luarea Crimei şi se lese pentru timpuri mai indepărtate alungarea Turcilor din Europa.

*) *Zinkeisen* l. c. VI p. 554, 555.

Austria însă vĕzĕnd că numai Rusia s'au folosit din uneltirile in protiva Porței, stăruia numai decăt să se facă resboiu, pentru a putea căştiga şi ea ceva. Pentru a mulţămi pe Austria se înfăţoşa numai doue căi: sau să se invoiască Austriei ocuparea Moldovei şi a Valahiei, sau o despăgubire bănească. Mijlocul cel d'intăi displăcea Rusiei, fiind că se temea de a ceda Austriei fie şi numai căt suzeranitatea pe care o aveau Turcii asupra principatelor, căci cine i respundea că in viitor Austria nu va face cu ţerile române precum făcuse Rusia cu Crimeea, şi atunci Austria ar impedeca comunicarea Rusiei cu nou proiectatul imperiu grecesc.*) Austria însă mai la urmă fù împăcată de Rusia, făgăduindu-i că la viitorul resboiu i va ţinea in samă moderaţiunea ei. Turcia nefiind in stare să facă resboiu e nevoită să cedeze, şi consimte la ocuparea Crimeei de Ruşi prin tratatul din 4 Ianuarie 1786.

Astfel isbăndise Ruşii a face pasul cel mai insemnat in cotropirea răsăritului, supunĕnd Crimea autorităţii lor, şi această isbăndă nu era datorită decăt sistemului lor de a fi indrăsneţi chiar neruşinaţi faţă cu slăbăciunea Porţei. Nici odată nu fusese aplicate maximele lui Machiaveli cu mai mare credinţă: „Un domnitor inţelept nu poate şi nu trebue

*) 2 depeşi a lui Friderik cel Mare din 18 Noemv. şi 13 Decemv. 1783 in *Zinkeisen* l. c. VI p. 444.

să se ţină de cuvĕnt, când respectarea cuvĕntului ar eşi in nefolosul seu şi când au dispărut temeiurile pentru care el fusese dat, mai ales că niciodată nu vor lipsi unui principe motive legale pentru a indreptăţi călcarea vorbei sale".*) Rusia infrăngea necontenit tratatele şi totuş ea reclama in totdeauna drepturile sale incălcate de Poartă, arătându-se ca victima nevinovată a uneltirilor acestia.

Dacă planul de a reinfiinţa imperiul grecesc era lăsat pentru mái tărziu, el nu era insă cu totul părăsit şi in vederea acestuia, Rusia frămĕnta provinciile impărăţiei turceşti prin emisari, mai ales jesuiţi, care tindeau a le rescula in protiva dominaţiei otomane. Acost sistem de rescoale in protiva Porţii era sprijinit de un sistem de corupţie a dregătorilor Porţei pentru a-i face să inchidă ochii asupra uneltirilor ruseşti, care făcea pe Friderik cel Mare să zică că Turcii sunt in stăre să'şi vĕndă tată, mamă şi chiar pe marele profet. Totodată pentru a găsi un nou pretext de resboiu, Rusia incurajază pe Austria in pretenţiunile sale in protiva Porţii şi care constau in mai multe foloase neguţitoreşti apoi in cedarea Olteniei şi o rectificare a graniţilor Bosniei in sensul celei bucovinene. Rusia asemene declară Porţei că dacă nu va

---

*) *Machiavelli* Il Principe Cap. XVIII.

da un respuns mulţămitor cererei împăratului, ea s'ar vedea silită a privi interesele aliatului seu ca insuşi ale sale, ori căt i-ar părea de rĕu de a jigni armonia ce există acuma intre dinsa şi Poartă.*) Insuşi Rusia insă nu incetează de a face necontenite incălcări a drepturilor turceşti. Aşa ie in protecţiunea sa pe toţi locuitorii nemulţămiţi din principate şi, lucru mai grav, se amestecă in certele dintre Perşi şi in acele a le popoarelor Caucazului, prin care amestec tinde a face şi cu dinsele precum făcuse cu Tatarii. Turcii, care aveau sub supremaţie popoarele Caucazului, vedeau repetăndu-se sub ochii lor uneltirile acele prin care Ruşii ajunsese stăpăni pe naţiunea intinsă a Tatarilor şi in ori ce caz nu puteau rămănea nepăsători la această desbinare treptată a provinciilor împărăţiei, care mergeau să sporească intinderea şi puterea duşmanilor lor.

Un fanatic musulman Imam Mansur rescoală popoarele Caucazului in protiva Rusiei şi este ajutat in ascuns de Turci; ba aceştia la urmă declară ambasadorului francez că vor sprijini acele popoare nu numai cu bani, dar şi cu armată, intru căt ei au cel mai mare interes ca nimene să nu le supună. Ruşii cer atuncea de la Poartă pedepsirea paşilor ce ar ajuta pe popoarele din Caucaz, amenin-

*) *Zinkeisen* l. c. VI p. 504.

țend cu resbunare la caz de refuz. Turcii intimpină la aceasta că Rusia n'are nici un drept a se amesteca in afacerile supușilor sei; că dacă impărăteasa pretinde că aceste popoare au primit supremația ei, trebue să-i fie cunoscut că ele nu'și puteau schimba stăpânul fără invoirea lui.

Incordarea relațiunelor dintre Ruși și Turci aduce și pe aceștia a comite mai multe abusuri; așa uneltirile Grecilor, stărniți de Ruși, provoacă din partea Porții un firman prin care ori ce Grec se va fi amestecat in politică trebue pedepsit cu moarte și această pepeapsă este chiar aplicată unuia Petraki, care se amestecase in alegerea unui principe român și Turcii distrug după acea o biserică creștină, zidită de acesta in Constantinopole.

Imputările pe care Turcii le făceau Rușilor erau că: consulii rusești din principate ațița necontenit pe locuitori la rescoale; că neguțitorii turci erau tratați foarte rěu in Rusia, trebuind să plătească 25% vamă, pe când cei ruși in Turcia nu plăteau decât 3%; că au primit in refugiu pe domnul Moldovei Mavrocordato care fusese mazilit de Poartă și refusă a'l trada suzeranului seu; in sfirșit că au intrat cu trupe in niște țeri ce nu sunt a le sale și cu deosebire in Georgia.

La aceste Rusia respundea cum putea mai bine, și cu deosebire asupra cererei Turcilor

de a părăsi Georgia, intimpina că principele Heraclius s'ar fi pus sub protecţiunea ei şi că nimene n'are dreptul de a se amesteca in ţara acestuia de căt dinsa.

Vĕzĕnd Turcii indărătnicia Ruşilor, se hotăresc din nou a incerca soarta armelor şi intr'un mare divan din 13 August 1787 resboiul este declarat.

Turcia era să lupte earăşi in protiva celor doi duşmani seculari ai sei, Rusia şi Austria, şi de sigur că, in imprejurările in care se intreprindea această luptă, resultatul nu putea să'i fie favorabil. Dar putea ea face altfel? In formă Turcia declara resboiul; ea era acel ce ataca 'şi Rusia tot pastra rolul cel mult mai frumos de a fi in apărare In realitate insă cei ce pornise resboiul fusese Rusia şi Austria: căci aceste doue puteri se deprinsese acuma tot a cere de la Turci şi aceştia dăduse atăta de mult, incăt nu mai puteau da nimica, fără a ataca chiar măduva impărăţiei lor. Dăduse Austriei Bucovina şi acuma-i cerea Oltenia şi o parte din Bosnia; dăduse Rusiei Crimea şi acuma i cerea Caucazul. In protiva resboiului celui ascuns prin care Ruşii săpa pe Turci, aceştia opuneau resboiul cinstit şi pe faţă. Soarta armelor le fù defavorabilă; dar dreptul rămase in favoarea lor, şi cu toate că lumea reală dă adese ori dreptate vicleniei şi ambiţiei nesăţioase, cel puţin lumea ideală representată prin ju-

decata istoriei, să reprobe asemene fapte, dându-le locul ce li se cuvine, căci dacă este adevărat că istoria se raportă la politică ca trecutul către present, nu este mai puţin adevărat că, pe când politica nu se inchină decât isbânzei, istoria mai recunoaşte şi un Dumnezeu mai mare, care este cel puţin dreptul dacă nu morala.

II.

Pacea de la Sistow şi pacea de la Iaşi.

La inceput Turcia, care era mai bine pregătită decât Rusia pentru resboiu, părea că va putea dobândi oare-care avantaje. De acea impărăteasa caută să determine pe impăratul Austriei numai decât a declara şi el resboiu Porţei, făgăduindu-i pentru aceasta, intinderea imperiului seu in Bosnia până la riul Una şi in Valahia până la Olt.*) Impăratul insă, care urmând politica sa de mai nainte, vroia să se folosască din resboiul ruso-turc, fără a intra el insuşi in acţiune, caută să pună prin surprindere mâna pe Belgrad, pe când la Constantinopole internunţiul asigura pe Poartă despre prietenia Austriei şi despre intenţiunile sale cele binevoitoare. Totuş in 1788 impăratul Iosef II se hotăreşte a da urmare alianţei sale cu Rusia şi declară Turcilor res-

*) *Zinkeisen* l. c. VI p. 640.

boiu, motivându'l prin faptul că Poarta nu dăduse ascultare dreptelor cereri a le Rusiei și nu luase in bagare de samă cuvenită stăruințele Austriei pentru restatornicirea păcei; că prietenia și alianța ce o legau de Rusia o sileau să'și indeplinească indatoririle și să iee parte activă la resboiu. Cu drept cuvênt intimpina Poarta că de cinci zeci de ani de când exista pace intre dinsa și Austria. ea nici odată nu dăduse acestia vre un motiv de tânguire; ba chiar in diferite rânduri dăduse curței imperiale dovezi neindoelnice de prietenie, precum cu cedarea Bucovinei, proteguirea năilor austriace contra prădăciunilor Barbarescilor, ingăduirea comerțului liber pe Marea-Neagră, primirea de consuli in Moldova și Valahia și altele multe. Toate aceste insă erau in zădar. Nu mai mergea a despoie pe Poartă pe ascuns de posesiunile sale și trebuea deci alergat la putere. Ba impăratul chiar se prefăcea față cu lumea că intreprinde din nou resboiul sfânt, și că va curăți lumea de un neam de barbari ce de atâta timp o biciuise.

Politica Austriei de a „pěscui in apă tulbure“ era urmată acuma tocmai de acea putere care pe timpul lui Frideric cel Mare caracterizase cu atâta ironie acel sistem de a se mări și a se intinde, folosindu-se de incurcăturile altora. Ministrul Hertzberg al Prusiei nutrea un plan după dinsul cu totul si-

gur pentru a face ca patria sa să ajungă cea intăi putere din Europa prin resboiul ce s'incinsese. Anume acela de a sfătui pe Poartă să cedeze impăratului Moldova şi Valahia, ear Rusiei Crimea, Oczacowul şi Basarabia sub condiţie ca Franţia, Prusia şi alte puteri să garanteze imperiului otoman o existenţă asigurată dincolo de Dunărea. Cu preţul acesta s'ar putea indupleca pe Rusia ca să renunţe la supremaţia asupra Georgiei şi a Caucazului; ear Austria ar renunţa in favoarea Poloniei la Galiţia şi Lodomiria care şi ea la rändul ei ar ceda Prusiei Danzig, Thorn şi căteva districte mărginaşe. In privinţa ţerilor noastre adauge ministrul prusian in o depeşă către ambasadorul seu in Constantinopole: „căci ce folos trage Turcia din Moldova şi Valahia, care nu slujesc la altă ceva decăt de a imbogăţi căţi-va Greci păcătoşi şi serailiul Sultanului sau de a hrăni căte-va oarde de Tatari?“ *)

Acest plan insă era cu neputinţă de realizat faţă cu indărjirea Porţei care, vĕzĕnd mai ales că resboiul in protiva sa era condus cu atăta neghibăcie, nici n'ar fi primit să audă o asemene propunere; ba ea cerea chiar drept condiţie a păcei ca Rusia să renunţe la suzeranitatea asupra Tatarilor şi se redee libertatea Crimeei.

---

*) *Zinkeisen* l. c. VI p. 675 comp. p. 685.

Şi intr'adevĕr că resboiul era condus din partea aliaţilor nici se poate mai rĕu: In anul 1787 când incă Austria nu intrase in luptă, Rusia obţine oare care avantaje pe mare la Oczakow şi in Crimea; de altmintrele se ţine mai mult in apărare. Când intră şi Iosef in luptă, acesta in loc de a concentra trupele sale asupra unui singur punt şi a cădea cu toată greutatea asupra Turcilor, se pune şi el tot in apărare şi işi reschirează trupele sale pe o linie cu totul intinsă de pe la graniţele Bosniei până in Bucovina. Tocmai in luna lui Septemvrie 1788 un an după incăerarea resboiului isbândesc Austriacii a pune mâna pe Hotin; insă capitulaţiunea acestei cetăţi se face cu atâtea condiţiuni favorabile garnizoanei turceşti, incât ea părea luată mai curĕnd prin o invoială de cât prin soarta armelor. Aşa bună-oară nu numai că se permitea garnizoanei şi locuitorilor să părăsască cetatea cu steaguri şi muzica in frunte, luând cu dinşii toată averea lor, dar li se dădea un termin de 10 zile pentru a'şi pune afacerile in orânduealâ, li se asigura intreţinerea in timpul retragerei lor şi li se făgăduia incă şi 3000 de căruţi pentru transportul averilor lor. O asemene capitulaţiune era incă necunoscută in istoria militară şi adversarii Porţei perdură prin ea toată increderea ce o avea Europa in puterile lor. Apoi Turcii bat pe imperiali

la Mehadia şi-i aruncă peste Temeş. Impăratul venind in persoană in ajutorul generalului Wartensleben, după o incăerare nu prea fericită, se retrage in lagărul de la Lugoş unde o panică năprasnică pune in noaptea de 20—21 Septemvrie pe fugă toată armata lui, astfel că el singur scapă de pericol numai căt cu mare greutate. Poarta deci in asemene imprejurări n'avea nevoe să cedeze, şi cu atăta mai puţin de cănd şi Svedia aliănduse cu dinsa, declarase resboiu Rusiei (21 Iulie 1788),

Cătră sfărşitul anului 1788 aliaţii insă incep a repurta oare care avantaje in protiva Otomanilor. In 17 Decemvrie pe un frig de 23 de grade Ruşii reuşesc, de şi cu mare perderi, a lua Oczakowul, astfel că anul 1789 pare a se arăta de mai bun augur pentru aliaţi. Şi aceasta aprinde atăt de tare pe impăratul Iosef II incăt in mintea sa Turcii erau acum bătuţi şi alungaţi din Europa. In o scrisoare cătră principele de Nassau el spune cu o siguranţă intr'adevăr impărătească că : „in primăvară va fi pentru Ruşi o jucărie de a lua Benderul şi să se intindă pe malul sting al Dunărei; pe malul drept al acestui fluviu cuceresc eu Belgradul şi mĕ intind in Serbia. Luarea Nisei, a Vidinului, Serajevului şi in sus pe riul Sava a Berbirului, Banialukăi şi Costanovicei sunt intreprinderi care sunt terminate pănă in August.

Dacă Vizirul ar veni in contra mea sau a Rușilor la Dunărea, după ce va fi bătut 'lu voi alunga până sub tunurile Silistrei. In Octomvrie 1785 regulez eu un congres, după ce poporul lui Osman va ruga pe Ghiauri pentru pace ș. a. m. d."

Rușii aveau ce e drept in răndurile lor un general de intăiul ordin, pe vestitul Suvaroff, eroul Alpilor, și dacă armata ar fi fost sub comanda acestuia, fără indoială că resboiul ar fi luat pentru aliați un mers mai favorabil; dar el era numai căt un comandant de a doua mănă, pe când șeful suprem al armatei de operațiune era Potemkin, favoritul Caterinei, care insă, după căt se vede din acest resboiu, era mult mai destoinic a se purta prin buduare decăt pe cămpul de bătălie. Cu toate că Suvaroff bate in doue rănduri pe Turci la Focșani (31 Iuliu) și la Mărtinești (22 Sept.), Rușii și Austriacii, in loc de a urmări pe Turci, se așază pentru a petrece iarna cei d'intăi in Iași, cei din urmă in București,

Aceste doue victorii ale Rușilor intețesc și mai mult pe Prusia a urma politica ei față cu Poarta și a-i cere numai decăt ca să consimtă la planul propus de dinsa, și să jertfiască oare care provincii pentru a asigura remășița imperiului intr'un mod neindoelnic, plan pe care l'am vězut căt de puțin neinteresat era din partea Prusiei. Pentru a sili pe Turci la

primirea lui, ea le dă a inţelege că la caz când ei ar stărui in refuzul lor, Prusia se va alia cu duşmanii Porţii, când atunci peirea ei ar fi sigură, de vreme ce n'ar mai fi in Europa nici o putere care să fie in stare a o apăra. Proiectul de tratat cu Poarta este cuprins in 4 articole: 1) Apărarea pavilionului pruşian in contra Barbarescilor. 2) Primirea Prusiei, Angliei şi Olandei in pace şi orânduirea trebilor polone după cum ar cere-o interesele republicei şi acele a le Prusiei. 3) Sprijinirea Porţii de către Prusia cu toate puterile sale, indată ce Turcii ar fi respinşi peste Dunăre, şi anume până când ei ar remâne in liniştită stăpânire a tuturor ţerilor lor de dincolo de Dunăre; pentru care ei se indatoresc a face pe Austria să inapoiască Galiţia către republica Poloniei in schimb pentru Moldova şi Valahia pe care Poarta le-ar ceda Austriei. 4) După incheerea păcii garantare a tuturor posesiunilor turceşti de dincolo de Dunărea de către Prusia, Anglia, Olanda, Svedia, Polonia şi alte ţeri ce ar vroi să s'inţeleagă la aceasta şi alianţă defensivă a Prusiei cu Turcia pentru proteguirea mutuală a posesiunilor lor.

Poarta insă, de şi incepuse a se retrage inaintea duşmanilor sei, nu voeşte să primească acest tratat, de vreme ce prin el ea perdea de sigur şi nu câştiga decât problematic. Ministrul Prusiei, care ţinea cu ori ce

preţ să scoată la capĕt planul seu, propune atunci Porţii o aliantă ofensivă şi defensivă, i făgădueşte sprijinul cu toate puterile in primăvara viitoare şi-i deschide speranţa de a putea să i se lese şi provinciele române, crezĕnd că va putea indupleca pe impăratul să renunţe la ele, dacă i s'ar ajuta la supunerea provinţiilor belgice ce se resculase şi se făcuse mai cu totul neatărnate.*)

In urma acestor propuneri tratatul se şi inchee intre Prusia şi Turcia şi, din neingrijirea ambasadorului prusian, se trece in el o condiţie cu totul favorabilă Porţii, anume că Prusia se indatorea a declara resboiu Rusiei, a ajuta pe Poartă la recucerirea Crimeei şi a-i garanta stăpănirea ei. Prusia, care in toată politica sa faţă cu Poarta, tindea numai căt la mărirea sa pe socoteala Austriei şi se prefăcea a fi in contra Rusiei numai pentru a dobăndi increderea Porţii şi a o indupleca la primirea tratatului, se arătâ nu se poate mai nemulţămită cu inserţiunea acestei clausule, revocâ şi pedepsi pe ambasadorul ei, cu atăta mai mult cu căt ştirea despre acest tratat ămplù toată Europa de cea mai mare ingrijire.

Intre aceste insă Ioseph II murise (1790) şi-i urmase pe tronul Habsburgilor *Leopold*, care vĕzù in curĕnd ce riscată fusese politica

*) *Zinkeisen* l. c. VI p. 740.

predecesorului seu si se hotări să dreagă reul făcut. incheind căt se poate mai curĕnd pace cu Poarta. Fiind că ştiea pe Prusia aliată cu Turcii se adresă către dinsa, arătându-i că ar fi dispusă a inchee pacea şi cerănd pentru jertfele făcute condiţiile tratatului de la Passarowitz. Prusia susţinea planul ei; Anglia propune să se ice ca basă de pace status quo ante bellum. Austria care nu inţelegea să cedeze Prusiei bogatele ţeri a le Galiţiei pentru Bosnia şi Oltenia, se pleacă şi ea mai curĕnd la propunerea engleză şi astfel planurile Prusiei sunt cu totul inlăturate. Această putere ea insăş vĕzĕnd că nu poate căştiga nimic, se hotăreşte a lua rolul neinteresat de simplă mijlocitoare a păcei şi propune Austriei a inapoi Porţii toate cuceririle făcute fără a ceda ceva din ele Rusiei, a se indatori să nu mai sprijine pe Rusia in nici un mod, ci din contra să o induplece a inchee şi dinsa pace cu Poarta pe baza celui mai strict status quo. După multe discuţiuni se inchee insfărşit in 27 Iuli 1790 convenţiunea de la Reichenbach in următoarea cuprindere: Regele de Ungaria şi Bohemia se indatoreşte a inchee cu Poarta şi cu consimţimĕntul acesteia un armistiţiu, căruia să-i urmeze pacea pe basa celui mai strict status quo ante bellum. Nişte modificaţiuni in scopul de a asigura graniţile, nu pot fi intreprinse decăt cu libera invoire a Porţei şi prin mijlocirea regelui de

Prusia și a aliaților sei. Dacă din o asemene ar rezulta pentru impăratul vre o sporire de teritoriu, atunci se va incuviința și regelui de Prusia un equivalent corespunzetor. 2) Regele de Ungaria și Bohemia se oprește de acuma inainte de la ori ce participare directă sau indirectă la resboiul dintre Rusia și Poartă și stabilirea păcei intre aceste doue puteri va fi privită ca o afacere cu totul a parte. 3) Regele de Prusia ie asupră'și, impreună cu puterile maritime, aliatele sale, garanția statului quo, și se va ingriji ca indată după incheerea armistițiului intre Austria și Poarta să se intrunească un congres in care să se reguleze pacea prin intervenirea Prusiei și a aliatelor sale. Această convențiune e ratificată puțin timp după incheerea ei, și trupele austriace incep de indată a se retrage de la granițele otomane.

Cu Rusia insă resboiul se urma inainte. Rușii cuprind una după alta cetățile Chilia, Tulcea, Isaccea și insfărșit Ismailul, luat peste așteptarea tuturor prin bravura, indrăsneala și curajul lui Suvaroff. Totodată ei repoartă avantaje in Cuban și la Marea-Neagră astfel in căt ei se aflau in o posițiune destul de favorabilă cănd cătră sfirșitul anului 1790 se adună congresul de la Sistov, ce fusese prevĕzut prin convenția de la Reichenbach.

Rusia nu voește cu nici un chip să iee parte la tratările pentru pace, ce se incep aice,

fiind mai ales puternic sprijinită de Anglia, in care opposițiunea, representată prin celebrii oratori Fox și Burke, silește pe ministrul Pitt să țină partea Rusiei. „Cum ar putea Anglia spunea Fox in parlament, să pretindă de la impărăteasa Rusiei ca, după un resboiu de patru ani, să inapoiască toate cuceririle făcute cu niște jertfe atăt de urieșe? Și ce drept ar avea Anglia a o sili la inapoirea Oczakowului și a incepe pentru aceasta un resboiu, in care s'ar pune in rizic toate avantajele pe care Anglia le trage din alianța sa cu Rusia, mai ales prin comerțul insemnat ce'l face cu dinsa.?“

Intre aceste Poarta se afla in posiția cea mai critică.

Intocmirea păcei mergea foarte greu și fiind nevoită de a mănținea armarea și in contra Austriei până la definitiva incheere a tratatului, ea nu putea intrebuința trupele in contra Rusiei, in căt de fapt Austria ajuta pe Ruși in modul cel mai efectiv și tratările de pace nu făceau de căt a incurca pe Turci in operațiunile lor.

Trebui vĕntul cel puternic al revoluției franceze, care amenința de a resturna toate monarhiile din Europa, pentru a impinge la liman vasul cel greoiu al păcei de la Sistov. Această pace se inchee definitiv in 4 August 1791 prin un tratat in 14 articole: Austria inapoește Porții toate cucerirele și anume:

Moldova şi Valahia, dobândind de la aceasta Orşova şi o indreptare de graniţă cătră Bosnia. Hotinul este reţinut de Austriaci ca garanţie până la incheerea păcei cu Rusia, iar aceştia se indatoresc a nu mai sprijini pe Ruşi in resboiul contra Porţei, nici direct nici indirect.*)

Pacea de la Sistov şi o nouă victorie a Ruşilor la Măcin (19 Iulie 1791) grăbesc incheerea păcei şi cu această putere. Turcii spărieţi, cer numai decât de la guvernul lor incheerea păcei cu Rusia. Aceasta, sprijinită de Anglia, dobândi de la Turci toate cererile sale şi astfel se inchee pacea de la *Iaşi* (Ianuarie 1792), prin care se intăreşte pacea de la Kuciuc-Kainargi, convenţiunea de la Ainali-Kawak, cesiunea Crimei şi a insulei Taman. Nistrul va fi deacum inainte marginea despărţitoare intre Rusia şi Turcia, dobândind Rusia Oczakowul in deplină stăpânire. Rusia inapoeşte Porţii Basarabia cu cetăţile Akerman, Chilia, Bender şi Ismail, precum şi Moldova, insă sub condiţiunea reinoită că Poarta să respecteze toate stipulaţiunile prevĕzute in tratatele anterioare in favoarea Moldovei şi a Valahiei şi anume să nu le supună in urmă la contribuţiuni, să le scutească pentru doi ani de bir şi să dee timp de 14 luni libertate locuitorilor de a se strămuta unde vor

*) *Zinkeisen* l. c. VI p 828.

voi. În Caucaz de asemene Rusia păstrează influența dobândită.

Rezultatul acestui resboiu nu era de loc acela ce se așteptase. La inceput se credea că s'au implinit veacul Turcilor, că peste putință ei vor mai putea resista indoitei lovituri a doue impărăţii mari şi puternice; şi cu toate aceste păcile incheete, le erau cât se poate de favorabile. Turcii scăpară şi de astă dată din pricina neghibăciei cu care resboiul fusese condus, mai ales din partea Austriei, incât se repetâ până la un punct ceea ce se petrecuse in resboiul din 1734, când tot din causa Austriei Rusia incheese cu Turcia o pace defavorabilă. Deosebirea era numai cât că avantajele Turcilor in contra Austriacilor fiind de astă dată mai mici, şi Ruşii eşiră cu nişte foloase mai mari din acest resboiu decât din acel de mai inainte. Intre aceste era intinderea granițelor lor până la Nistru şi dobândirea Oczakowului, Tot odată se sfirşiră prin acest resboiu certele in privirea Crimeei, care rămase de acum inainte in necontestata stăpânire a Ruşilor. In privința țerilor române Ruşii urmară politica de mai inainte de a se arăta apărătoarea intereselor lor pentru a câştiga simpatiele acestora, şi a'şi intări din nou influența asupră-le, reinoind stipulaţiunile acele privitoare la dreptul de intervenţiune a Ruşilor in favoarea lor.

Resboiul din 1806. Pacea de la București 1812.

I.

Napoleon cel Mare și Turcii.

In resboaele de până acuma, am cunoscut pe Franța ca cea mai curată prietină a Porței, prietenie nu e vorbă interesată ca toate prieteniile politice, căci ea provinea din negoțul cel cu totul insemnat ce, de pe timpul lui Colbert, Franța făcea in Orient. Relațiunile intre Poartă și Franța erau deci din cele mai bune, când deodată politica cea cu totul personală a lui Napoleon cel Mare vine să arunce turburarea in aceste relațiuni și să pună in dușmănie doue popoare care până atuncea trăiseră in cea mai bună ințelegere.

In anul 1798 Napoleon ca general al directoriului se hotărește a cuceri Egiptul. Scopul seu era de a inlocui prin posesiunea acestei țeri insemnate, mai multe colonii pe care Franța le perduse la Engleji și totodată a da Angliei o lovitură de moarte prin crearea unui imperiu maritim francez și atacarea coloniilor engleze din Indii. Fața cu Poarta adevaratul țel al expediției se ascunde sub pretextul că Francejii nu ar avea alt gând decât de a pune un capĕt dominărei Mamelucilor din Egipet și a readuce această provincie sub stăpânirea reală a Porței. Totuș

Napoleon ştiea prea bine că Poarta nu se va lăsa amăgită prin asemene cuvinte şi că expediţia sa in protiva Egiptului era un act de duşmănie neindoelnică faţă cu dinsa. Dar prietenia cu Turcii era numai căt rezultatul comerţului celui mare ce Franta 'lu făcea cu această ţară; intru căt insă prin planul lui Napoleon, comerţul cu Orientul nu putea de căt căştiga, inţelegem prea uşor cum de Napoleon nu se temea de loc a intra in rivalitate cu Poarta.

Acest atac in protiva Turciei se complica cu alte imprejurări pe care aceasta nu le putea privi decăt ca nişte acte de duşmănie in contra ei. Napoleon anume incheese in acelaş timp cu Austria, cu care fusese in luptă, pacea de la Campo-Formio, prin care Veneţia este cedată Austriei in schimb pentru Belgia şi insulele ionice care vin la Franţia (1797).

Trecuse acuma timpul cănd signoria veneţiană era duşmanul cel mai cumplit al Porţei şi cănd aceasta işi punea toate silinţele pentru a repune pe leul de la St. Marco. Slăbăciunea şi nenorocirile apropiese aceste doue state unul de altul, precum aceleaşi imprejurări apropiase pe Turci de Poloni şi Poarta nu vedea cu nepăsare ca teritoriul foastei sale rivale şi acuma tovarăşă in nenorocire să margă să sporească intinderea şi puterea casei de Austria.

Din toate punctele de videre politica Fran-

ției era dușmănească față cu Poarta și aceasta nu putea face altfel decât să respundă dușmăniei prin dușmănie, resboiului prin resboiu. Acesta fu declarat in 2 Septemvrie 1798.

O schimbare atât de neașteptată in politica orientală a Franției, aduse una nu mai puțin ciudată in politica celorlalte țeri europene față cu Poarta. Anglia indeosebi care se temea pentru expediția egipteană a lui Napoleon, se aliâ cu Turcia; dar mai straniu fu că și Rusia oferi de indată Porței alianța sa și cu deosebire sprijinul flotei sale din Marea-Neagră. Rusia anume avea nevoe de slăbăciunea Porței, pentru a putea realiza planurile sale in orient, și ea nu putea invoi ca Francejii, așezindu-se intr'insul, să iee in măna lor conducerea destinelor acestei părți a lumei; de acea ĭi vedem părăsind politica lor tradițională și dănd ajutor Porței, precum o făcură și mai tărziu ajutănd'o in contra lui Mehemet Ali, pașa de Egipet, care infățoșa aceleași pericule pentru planurile rusești. Meritul neindoeleic al politicei rusești este că știe să aștepte, că nici odată nu se grăbește, pripinduse și compromițind viitorul; ea știe la vreme de nevoe se susțină chiar pe dușmanul ei, pentru ca atunci cănd 'lu va lovì ea singură să se folosească din căderea lui.

Că acest tratat de alianță chiar era menit tot numai pentru a servi planurilor rușești, se vede din dispozițiunea acea că flota

rusască trebuia cu deosebire să alunge pe Franceji din insulile ionice, care declarate de neatărnate sub protecțiunea Rusiei, ar fi inceput a pune in practică planul imperiului grecesc, găndul favorit al reposatei impărătese.*) Căt despre adevăratele intențiuni a le Rusiei față cu Poarta, ne poate convinge purtarea ei in Georgia, unde reproducănduse intrigile prin care Tatarii fusese reduși sub stăpănirea rusască, se ajunge la acelaş rezultat și cu această țară. Anume murind vasalul rusesc, Heraclius, fiul seu Alexandru vroeşte se scape de Ruși cu ajutorul Lesghilor; Rușii atunci susțin in contra-i pe un pretendent George XIII, care, după ce bate pe Lesghi rămăne domn și, la moartea sa, lasă ca moştenire țara sa impăratului Paul 1801; astfel cade și Georgia sub stăpănirea rusască.

Tot aşa de interesat era și ajutorul dat de Anglia Turciei. După ce alungă pe Franceji din Egipet, ea vroește să se mănțină in stăpănirea acestei țeri, și numai căt loviturile puternice a le lui Napoleon prin sistemul continental și restabilirea relațiunilor prietinoase intre Franța și Poarta, determină in sfirşit pe cabinetul din Londra a parăsi planurile sale. Totuş Anglia caută macar a se opune la organizarea Egiptului, pe care Poarta vroia să'l scoată de sub domnia Mamelucilor.

*) *Zinkeisen* l. c. VII p. 47.

Expediţia lui Napoleon in Egipet să ştie ce rezultat au avut. Flota ce o adusese fiind sfarmată de Nelson la Abukir şi astfel comunicarea cu Franţa cu totul intreruptă, Napoleon vedea pe fie ce zi reducăndu-se numerul armatei sale şi cu toate isbănzile cele mai strălucite asupra Mamelucilor, neputănd lua St Iean d'Acre şi pe de altă parte stărninduse in protiva Franţiei coaliţia a II-a, Napoleon este nevoit să părăsască Egiptul şi impreună cu acesta toate planurile sale, pentru a alerga in ajutorul patriei sale, amenințată de un pericol mult mai mare. Kleber, rămas in Egipet, susţine incă cu multă energie onoarea armelor franceze, până ce cuţitul uuui fanatic pune un capĕt zilelor sale şi armata franceză, lipsită de un conducător inteligent, e nevoită să capituleze. Insulele ionice sunt liberate de sub dominaţiunea Francejilor şi alcătuesc o republică neatărnată sub protecţiunea Porţei şi a Rusiei şi, lucru curios, la organizarea acestui nou stat, ivinduse o ceartă intre aristocraţi si democraţi, Rusia susţine cauza democraţiei şi a libertăţii, fenomen ce'l vedem mai tărziu reproducănduse până la un punct in ţerile române când cu ocaziunea regulamentului organic şi pe care ne vom incerca să'l esplicăm la locul seu in armonie cu intreaga politică rusască.

Astfel se sfirşi această epizodă in politica

orientală a Franției, care nu intărzie a se convinge că tradiția avea dreptate și că era cu totul nepolitic a se lepăda de dinsa. De acea Franța se intoarce, curĕnd după pacea incheetă in 1802, earăși la prietenia cătră Poartă și caută a o atrage in alianța sa contra puterilor Europei ce se uniseră in protiva ei in coaliția a II-a. Rusia și Anglia, care aveau cel mai mare interes a combate această unire a Franției cu imperiul otoman, pun pe socoteala Franției diferite planuri dușmănești in contra Porței. Astfel ele stărnesc vorba că Franța ar vroi să ocupe Morea și că Napoleon ar avea un plan format pentru impărțirea imperiului otoman și anume să dee lui Ludovic XVIII Polonia, despăgubind pe Prusia pentru aceasta cu Hanovra, Austriei Bosnia și Serbia, Rusiei Moldova, Valachia și Bulgaria, eară Frantia s'ar mulțămi cu Grecia până la Salonichi *) Rusia și Anglia căutau prin asemene știri, ce deveniră un adevĕr numai căt mai tărziu, să combată inriurirea franceză in Orient și erau foarte bine slujite prin foasta rivalitate a Franției cu Poarta și prin rolul lor de aliați ai acestei puteri. Rusia insistă chiar și dobăndește in urma unor amenințări foarte serioase reinoirea tratatului de alianță cu Poarta in 1805. Tot sub pretextul de a apăra pe Turci con-

*) *Zinkeisen* l. c. VII p. 350.

tra viitoarelor atacuri presupuse a le Francezilor, Rușii declară Sevastopolul de port militar și intăresc trupele in insulele ionice, pe când Franța la rândul ei se silea de a arĕta lucrurile in adevarata lor lumină, anume ca niște viitoare pregătiri a dușmanilor Porței in contra acestia.

Poarta in mijlocul unor asemene stăruinți contrazicătoare nu știa ce să mai gândească. Ea avuse o singură prietină mai curată, Franția, și perduse increderea intr'insa prin resboiul pentru Egipet. Puterile ce o dușmănise până atunci in modul cel mai neimpăcat, i stătuse in ajutor in contra foastei sale prietine. Astfel aceste puteri și cu deosebire Rusia căștigase un folos nemăsurat, compromiterea Franției față cu Poarta și dreptul de a se amesteca ca aliată in afacerile Turcilor, de a impune Turcilor prietenia ei, care era insă mult mai primejdioasá decât o dușmănie, de vreme ce permitea puterei rusești de a se desvolta in liniște la umbra ei, și a se pregăti astfel pentru viitoare intămplări. Căt de sinceră insă era această prietenie a Rușilor se poate vedea din acea că ea era impusă cu armele și că tot resboiul, puterea venea in sprijinul atât a iubirei cât și a urei politicei moscovite. Intre condițiunile reinoirei tratatelor din 1805 erau prevăzute doue articole noue pe care Poarta le respinse insă cu cea mai mare e-

nergie. Aceste articole privesc cel intăiu la un amestec incă mai intins in trebile Moldovei şi a Valahiei, până chiar in regimul lor lăuntric atăt civil căt şi religios *) al doile la intinderea stăpănirei rusesti in Georgie.

II.

Paswan-Oglu.

Veacul al XIX-le se incepe pentru Turci cu cele mai rele semne. Mai toate provinciile impărăţiei lor se rescoală, parte din motive politice, parte stărnite de nişte bande de hoţi, in cea mai mare parte foşti militari in resboaele de mai nainte, care punĕndu-se sub conducerea unor şefii indrăsneţi, pradă şi pustiează ţerile impărăţiei, declarănd resboiu făţiş ordinei şi societăţei. Astfel sunt intre alţii Djezar paşa in Siria, Wahabiţii in Arabia, Ali paşa in Ianina şi cu deosebire Paswan Oglu in Bulgaria.

Din toate aceste ne interesează cu deosebire rescoala celui din urmă, ca una ce stă in legătură cu istoria ţerilor noastre şi cu obiectul cercetărilor de faţă.

Paswan-Oglu, fiu şi nepot de hoţi ce periseră in spănzurătoare, după ce işi căştigă prin participarea sa inimoasă in resboiul cu Austria ertarea Sultanului şi inapoirea a

---

*) *Zinkeisen* l. c. VII p. 392.

parte din averea părintelui seu, işi organizază din toţi vagabonzii şi reii impărăţiei un fel de armată cu care incepe a prăda atăt provinciile turceşti căt şi cu deosebire Valahia, care i stătea mai la indămănă şi era mai uşor de prădat, ca cea mai puţin apărată. Pentru a se putea mai bine impotrivi autorităţei Sultanului, el intăreşte Widinul, trăgănd la o indepărtare oare care un val puternic de pămĕnt şi, din această cetate, schimbată in un cuib de tălhari, el trimite ordiile sale să pustiească ţerile incunjurătoare, fără deosebire de ghiauri sau dreptcredincioşi, bătăndu-şi joc de ordinile Porţei pe căt şi de trupele acesteia. Alexandru Ypsilante ce domnea in Valahia fusese nevoit in mai multe rănduri să rescumpere jăfuirea ţerei prin sute de pungi de bani şi să dee lui Paswan-Oglu cătimi insemnate de grăne, vite şi altă zaharea, ceea ce compromiţindu'l cu totul in ochii Porţei, fu mazilit şi inlocuit cu Hangerliu 1798. Acesta, pentru a plăcea lui Capudan-paşa ce stăruise a'l pune in domnie, şi care fusese trimis cu o puternică armată contra lui Pasvan-Oglu, „nesmintit ingrijea intimpinarea trebuincioaselor pe la ordii, mai vertos a zaharelei." *) Armata condusă de paşi „plini de barbă şi goi de minte," se infrăţeşte cu bandele lui Paswan Oglu şi se uneşte cu

*) Hronica inedită a lui *Zilot* Românul, comunicată nouă de D. Hasdeu. Cap. domnia lui Alex. Ypsilante.

ele pentru a prada mai ales nenorocita Valahie. S'înţelege de la sine că expediţia nu reuşeşte intru nimica in protiva resvrătitorului şi indrăsneala acestuia sporeşte incă şi mai mult, prin insemnătatea ce le o căştigă in ochii poporaţiunilor. Capudan-paşa pentru a indreptăţi neisbănda sa contra lui Paswan-Oglu invinueşte pe Hangerliu că ar fi stat in corespondenţă cu revoltătul şi l'ar fi ajutat in ascuns, din care pricină şi Hangerliu este mazilit şi inlocuit cu Alexandru Moruzi 1799. Cu acest domn Paswan-Oglu se impacă ca să i plătească pe fie care lună căte 75 de pungi de bani.*) De la un timp Moruzi insă se plănge la Poartă pentru acest bir impus ţerei de Paswan-Oglu şi cere un ajutor in contra lui paşilor de la Dunăre care i'l şi dau, insă cu ce preţ! „Săracii creştini, se duceau cu carele pe la ordii, ori cu zaharea, sau să posluşască, şi de aveau la case căte zece cai sau patru şi şese boi, de multă greutate a ernei şi zorul ce li se făcea la posluşanie, ori şi care şi dobitoace prăpădeau, şi scăpau abia cu trupurile, sau de putea cu din dobitoace scăpa, işi luau capul la mănă şi fugeau; alţii ticăloşi pereau şi ei impreună cu dobitoacele lor şi le remăneau soţiile văduve şi copii săraci, iar alţii se intorceau care cu picioarele care cu

*) Hronica cit. A doua domnie a lui Alex. vodă Moruzi.

mănile sau alte părţi a le trupului degerate şi alte multe rele sufereau care cine le poate povesti?“ *) Cu atăta mai mult suferea ţara că şi acuma ca şi mai inainte „pasnicii turci, adecă cei impărăteşti, nu numai că nu făceau vr'o impedecare Paswangiilor ci incă pe alocurea unii din ei se si intovărăşeau cu dinşii la prăzi şi la jafuri. **) Cu colorile cele cele mai vii descrie hronica contimpurană prădarea şi jăfuirea Craiovei de Turci: „Auzindu-se din Craiova un chiloman de puşti şi de strigări s'au uitat din orăşeni, cănd ce să vadă? O negură de Paswangii ca nişte here turbate venea răcnind şi aruncănd focul. O ticălos şi amărăt norod! Poate socoti fiişte care groaza, frica şi mai vèrtos perderea de cumpăt care tot omul o are la nişte primejdii ca aceste. Au inceput a plănge fără măngăere şi a să olăcăi toţi; unii din tărgoveţi au năpustit tot şi au fugit incotro au putut de şi-au scăpat viaţa; alţii au dat navală pe la case şi prăvălii a'şi siguripsi averea şi mărfurile. neştiind ce fac săracii, pentru că ce sigurătate era să'şi facă in vreme ce hoţii de Paswangii i cuprinseseră şi ca intr'o clipă au dat foc oraşului din toate părţile: apoi s'au făcut trupuri, trupuri şi unii au tras drept la metohul episcopiei, in socoteala să prindă pe căimăcamul, alţii au năvălit a-

*) Hronica cit. idem.
**) Hronica cit. idem.

supra tărgului după jafuri, alţii earăşi pe la casile boereşti şi care pe unde ajungea cea d'intăi treabă li era să dee foc. Spunea unii din cei ce s'au aflat prin prejur şi au fost văzători prăpădeniei Craiovei ca aşa indată o au aprins in căt socotea cineva că nu oameni o au fost aprins ci foc din cer au căzut peste dinsa."

Aceste prădăciuni cumplite ale ţerei nu puteau intări in inima Românilor simpatiile lor pentru Turci, şi de acea nu trebue să ne mirăm dacă ei recurg la impăratul rusesc pentru a fi apăraţi de asemene obijduiri, cu atăta mai mult că acuma Românii ştieau că Ruşii luaseră asupră-le indatorirea de ai apăra de asupririle Turcilor. Ei ştieau că prin tratatul de la Kuciuc-Kainargi şi mai ales prin convenţia lămuritoare de la Ainali-Kavak, Turcii se indatoriseră faţă cu Ruşii a nu mai supăra ţerile române nici intr'un mod şi a se mulţămi numai căt cu un tribut in bani, plătitor la doi ani, şi acuma, in loc de a se ţinea de condiţiile tratatelor, ei incalcau şi jăfueau ţara in chipul cel mai neomenos, atăt prin bandele lui Paswan-Oglu căt şi prin armatele trimise spre a o apăra. Intămplăndu-se ca boerii din Moldova să se plăngă la Curtea proteguitoare pentru mazilirea lui Constantin Ypsilante, ce pare a fi făcut intru căt-va excepţii la domnii fanarioţi (despre care foarte nimerit spune cronica „că ei cănd

erau mazili grijau pentru domnie şi când erau domni grijau pentru mazilie), Rusia se foloseşte de această imprejurare pentru a intrebuinţa dreptul seu de intervenţie in favoarea principatelor, cerând numirea lui Constantin Ypsilante in domnia Munteniei. Prin o notă dinsa arată că „boerii munteni după mai multe tănguiri asupra nenorocitei stări a ţerei lor, ar fi rostit intr'un glas dorinţa ca ocărmuirea ei să fie incredinţată principelui Constantin Ypsilante, că acest principe ar putea deveni instrumentul principal al alianţei intime ce uneşte intr'un mod atât de fericit ambele imperii şi a menţinerei exacte a relaţiunilor de bună vecinătate, că numirea lui ar satisface tot atât de mult pe impăratul, pe câtă neplăcere i-au pricinuit destituirea lui nemotivată şi improtivitoare tratatelor" şi altele de aceste. *)

Prusia, căreia Ypsilante făcuse foarte mari indatoriri in timpul cât fusese dragoman la Constantinopole, sprijini şi ea candidatura acestui principe şi Poarta, nevoind să jignească bunele relaţiuni ce pe atunci exista atât cu Prusia, cât şi cu Rusia incuviinţază această numire. Ruşii, vĕzĕnd pe Turci atât de bine dispuşi in favoarea lor, nu voesc să scape ocasia din mâni şi prin o adoua notă cer de la Poartă lămurirea unor disposiţiuni privi-

*) *Zinkeisen* l. c. VII. p. 243.

toare la principate care sau n'au fost bine precizate sau n'au fost pe deplin aplicate, şi aceasta mai ales pe baza tănguirilor boerilor Moldovei. Poarta, care apucase a ceda in punctul cel mai insemnat, se arată plecată până la sfârşit şi prin un respuns adresat generalului Tamara, ambasadorul rusesc la Constantinopole, consimte la modificările ce i se propuneau. Prin un Hati-humaium din 1803 se hotăreşte ca de acum inainte domnii români să fie aleşi pe 7 ani şi că aceştia să nu poată fi scoşi decât pentru vr'o greşală „care să se facă cunoscută de către impărația mea la Elciul impărăției Rusiei şi când după aceasta se va dovedi şi se va mărturisi, atunci numai este slobod al schimba".*)

Constantin Ypsilante şi Alexandru Moruzi sunt orănduiți la domnie in principate, cel intăiu in Valahia şi al doile in Moldova, pe basa acestui Hati-humaium, in toamna anului 1802. Numirea acestor principi, proteguiți ai Ruşilor, este de cea mai mare insemnătate pentru istoria resboiului ce ne ocupă. De indată ce ei luară in mână ocărmuirea țerilor, incepură a face politică rusască, uneltind in ascuns in contra suzeranului lor. Pe acest timp Serbii se sculaseră sub Cerni Gheorghe şi Ruşii, folosindu-se de această rescoală, care

*) Adunare de tractaturile ce au urmat etc. de Constantin *Radovici* din Goleşti mare logofăt de țara de jos al prințipatului Valahiei. Buda p. 52.

putea să slujască atât de bine planurile lor, „insuflă intr'un mod ghibaciu Serbilor gândul de a recurge la dinsa, pentru ca ea să intervină la Poartă in favoarea lor. Serbii primesc această propunere*) și in anul 1804 trimit o deputație compusă din trei persoane Prota Nenadovici, Ioan Protici și Petru Ceardaclia la Petersburg pentru a cere de la impăratul Moscoviților proteguirea poporului serb. Toate ajutoarele le fură in curênd făgăduite și deputații serbi se intorc in primăvara anului 1805, voioși de asigurările marelui impărat, in patria lor. Pentru a sprijini pe noii lor proteguiți, Rușii vorbeau chiar să trimită o armată in Moldova, cea ce ajută mult pe Serbi la dobândirea autonomiei administrative, pe care Turcii o recunoscură statului lor.

In 1804 Napoleon este proclamat de impărat al Francejilor și Rusia, basată pe tratatul ei de alianță cu Poarta stăruește foarte mult pe lăngă dinsa ca aceasta să nu recunoască noul titlu al dușmanului ei. Pe de altă parte Napoleon iși pune toate silințele ca să atragă pe Poartă in favoarea sa in lupta ce s'incinsese acum intre el și Rusia. Era cu neputință pentru Turcia de-a păstra neu-

*) *Cunibert.* Esai historique sur les revolutions et l'indépendance de la Serbie dequis 1804 jusqu' à 1850 Leipzig 1855. I p. 34, Cronica inedită a lui *Zilot* Cap. Intăia domnie a lui Alex. vodă Suțu.

tralitatea in ciocnirea celor doue colosuri. Fiind că rolul ce Turcia putea să'l joace in acest resboiu nu inceta de a fi insemnat, de acea fiecare din cele doue puteri duşmane căuta să o determine in favoarea sa. Neputĕnd remănea neutrală, era firesc lucru ca Turcia să se dee in partea celui mai fericit şi de acea după strălucita victorie a lui Napoleon la Austerlitz (2 Decemvrie 1805), Poarta se pleacă la cerinţele politicei franceze. Titlul lui Napoleon e recunoscut şi in curĕnd sub stăruinţele cele energice ale lui Sebastiani, ambasadorul francez in Constantinopole, Poarta se hotăreşte chiar la o politică mai pronunţată in favoarea Franţiei.

Această putere fusese de la inceput in contra numirei lui Ypsilante şi Moruzi in principate. ca unii ce i ştia că sunt devotaţi Ruşilor şi avea in protiva lui Ypsilante chiar motive speciale de nemulţămire, incă de când fusese dragoman in Constantinopole. Vĕzĕnd acuma că aceşti principi ajută pe ascuns, după stăruinţele Ruşilor, rescoala Serbilor, Francejii i ponegresc la Poartă in toate modurile şi 'şi pun toate puterile ca ei să fie maziliţi. Poarta, orbită mai ales din pricina uneltirilor cu Serbii, uită ultima convenţie incheetă cu Rusia şi Hati humaiumul dat in puterea acesteia. prin care domnitorii nu puteau fi scoşi inainte de terminul de 7 ani decât cu invoirea curţei proteguitoare, şi con-

simte la destituirea principilor cu trei ani inainte de terminul legiuit, numind in locul lor pe Suţu şi Calimah, partizani devotaţi ai Francejilor (Septemvrie 1806). Ambasadorii Angliei şi Rusiei, când aud despre triumful lui Sebastiani, ameninţă de a dreptul pe Poartă cu bombardarea Constantinopolei de către o flotă engleză, dacă Poarta nu va primi inapoi pe Ypsilante şi Moruzi in domniile principatelor. Când se aude in Petersburg despre o incălcare atât de vederată a tratatelor, se dă de indată ordin generalului Michelson a intra in principate (16 Octomvrie). Opt zile după aceasta, impăratul află că hospodarii destituiţi au fost reintegraţi in scaunele lor. Totuşi el nu crede de cuviinţă a retrage trupele sale din principate, pretextând acuma că neorânduelele lui Paswan-Oglu cer numai decât intervenţia Rusiei in favoarea nenorocitei Valahii, cu atât mai mult că Turcii nu s'ar ţinea de loc de Hati-humaiumul lor, impunĕnd ţerilor romÂne contribuţii in natură pentru nişte preţuri numai cât nominale. De acea şi Rusia se preface că nu ar fi de loc interesată pentru restituirea lui Moruzi şi Ypsilante; cea ce ea pretinde este restatornicirea drepturilor şi a privilegiilor Moldovei şi a Valahiei in toată puterea şi intregimea lor; liberarea lor de resvrătitorii lui Paswan-Oglu sau prin puterile Porţei, sau prin trupe ruseşti şi deplină siguranţă pentru odihna şi

buna lor stare prin organizarea unei puteri naţionale, care se fie in stare a le apăra in contra vecinilor.*)

Tratatul de la Kucinc-Kainargi incepuse a purta roadele sale. Până acuma aceste fusese cultivate, pregătite şi acuma Rusia incepea a trage folos din ostenelele sale. Resboiul acesta fusese inceput din cauza principatelor; pentru a le apăra de incălcările Turcilor, de prădăciunele neomenoase ale bandelor lui Paswan-Oglu, pentru a le asigura drepturile garantate prin tratate, Rusia intreprinsese vărsarea sângelui supuşilor sei. In aparenţă motivul cel mai neinteresat o impingea le această luptă; in realitate ea nu vĕna decât tot intinderea puterei sale, dacă nu pe socoteala Turcilor, fie şi pe acea a popoarelor acăror proteguitoare se declarase. Ţinta Rusiei este una şi aceaşi, cotropirea răsăritului; rivalii ei sunt toate popoarele ce au asupra acestuia o porţiune de autoritate: de acea ea nu alege intre duşmani şi prieteni, intre adversari şi aliaţi; toţi sunt de o potrivă vinovaţi in ochii politicei moscovite, căci toţi se impărtăşesc din sfântul potir din care numai marele preot are dreptul să bee şi de acea toţi trebuesc indepărtaţi care prin resboiu, care prin inşălare, pentru ca intregul răsărit şi apoi poate chiar lumea intreagă

*) *Zinkeisen* l. c. VII p. 410.

să imbrace haina greoae şi geroasă a slavonului de la Nord.

Poarta. după restituirea principilor, neputĕnd inţelege ce motive putea să impingă pe Ruşi la incălcarea graniţilor otomane, cere necontenit de la ambasadorul Rusiei Italinsky explicarea acestei procedări duşmăneşti. Fiind comunicarea cu Petersburgul cu totul intreruptă, Italinsky era in neputinţă a da desluşirile cerute şi Sabastiani se foloseşte de această incurcătură a ambasadorului rusesc pentru a impinge necontenit pe Poartă la resboiu, zugrăvindu-i cu colorile cele mai strălucite isbănzile lui Napoleon la Vistula. Poarta publică un manifest şi trimite puterilor căte o notă in care se plănge amar contra perfidiei politicei ruseşti care, cu toate că Poarta dăduse urmare cererilor sale, totuş incălca cu armele teritoriul turcesc şi astfel resboiul cu Rusia este din nou declarat către sfirşitul anului 1806 (27 Decemvrie).

III.

Franţia şi Anglia in Constantinopole.

Anglia, pe care de mai mult timp am vĕzut'o stănd alăturea cu Rusia, o ajută şi acuma din toate puterile ei. Ea cere in 25 Ianuarie 1807 de la Poartă prin ambasadorul ei Arbuthnot inoirea tratatului de alianţă cu dinsa, izgonirea ambasadorului francez

din Constantinopole, predarea castelelor Dardanelelor şi a flotei turceşti Angliei şi insfărşit cedarea Moldovei şi a Valahiei Rusiei. Dacă Turcia nu ar incuviinţa asemine cereri ea se va expune resbunărei ambelor puteri şi va atrage asupra impărăţiei otomane cele mai mari pericule. *) Aceste pretenţii fiind respinse, Arbuthnot părăseşte Constantinopolea şi se duce la flota engleză care staţiona nu departe de Dardanele şi aceasta ie o posiţie ameninţătoare, care ingrozia pe Turci cu o bombardare a capitaliei lor. In ziua de 19 Fevruarie flota engleză ridică ancorele şi impinsă de un vent favorabil intră in Dardanele, aruncă căte-va salve improtiva castelelor intărite ce păzeau intrarea strimtorei, sfărămă nişte corăbii turceşti ce căutară a i se opune şi apare deodată pe neaşteptate inaintea Constantinopolei ingrozite. Admiralul englez Duckworth trimite un ultimatum Porţei in care reinoeşte cererile făcute şi ameninţă in caz de refuz cu bombardarea oraşului. Turcii spărieţi merg la Sebastiani, i arată că este cu neputinţă ca din pricina lui să se espună capitala la o bombardare şi cer ca el să părăsască oraşul. In acest moment critic ambasadorul francez păstră toată energia şi intregimea minţei ce este de nevoe in asemine imprejurări; el respunse că „nu se va indepărta din postul incredinţat lui de su-

*) *Zinkeisen* l. c. VII p. 429.

veranul seu decăt sub presiunea puterei. Onoarea, siguranţa şi neatărnarea impăraţiei otomane sunt in joc; flota admiralului Duckworth poate de sigur să prefacă in cenuşă o parte din oraş şi să răpească viaţa la un numer de oameni: dar nedispunĕnd el de o armată de uscat, care să sprijine intreprinderile sale, nu va putea pune măna pe capitală. Intr'adevăr că zidurile sunt lipsite de apărare, dar aveţi fer, muniţiuni, proviant şi braţe; adăogiţi acestora numai căt barbăţie şi veţi invinge pe duşmanii voştri. Spuneţi vĕ rog inaltului vostru stăpăn că eu aştept cu incredere o hotărire care să fie vrednică atăt de dinsul căt şi de impărăţia pe care o stăpăneşte." Sultanul, imbărbătat prin aceste cuvinte, se hotăreşte la resistenţă şi incredinţază lui Sebastiani conducerea tuturor lucrărilor de apărare; Francejii ce se aflau in Constantinopole se pun la disposiţia ambasadorului şi cu toţii incep a lucra cu cea mai mare energie pentru a trezi entusiasmul religios in poporul din Constantinopole. Bostangii, Ieniceri, Osmanlii, Creştini, Evrei, Armeni, tineri şi bătrini, toţi cei ce erau in stare a pune măna la lucru se grămădeau pe intrecutele, şi ca prin incăntare resăreau lucrările din pămĕnt, aşa că intr'o noapte se făcea mai mult decăt altă dată in ani intregi. Englejii, care credeau să dobăndească de la Turci cererile lor prin frică, vĕ-

zĕnd poporul din Constantinopole atăt de hotărit şi temĕndu-se ca prin intărirea forturilor de la strimtori să nu le rămână flota prinsă, părăsesc planul lor de a bombarda capitala şi se grăbesc a eşi din Bosfor, indreptându-se in cea mai mare pripă cătră Dardanele, pe care le trecură şi de astă dată, insă nu fără insemnate perderi.

Vĕzĕnd Englejii că n'au isbutit la nimica in protiva Constantinopolei, se hotăresc din nou a ataca Egiptul şi ieu prin surprindere Alexandria; dar trupele lor, nefiind indestul de sprijinite, ele sunt bătute de doue ori de cătră Mehemet-Ali şi apoi prinse, incăt nici această incercare nu esă la nici un rezultat.

Intre aceste Napoleon nu inceta de a stărni pe Turci la resboiu in contra duşmanilor sei. In 20 Ianuarie 1807 el scrie lui Sebastiani că: „Ruşii n'au in Moldova şi Valahia trupe in deajuns, pentru a putea trece Dunărea; ei au acolo cel mult 35,000 de oameni, şi ar fi foarte slăbiţi, dacă ar fi constrinşi a intreţinea o a doua armată in Crimeea. De acea trebue trimisă flota turcească in Marea-Neagră, unde Ruşii nu sunt in stare să i se opună. Trebue stărnită Persia şi căutat a rescula Georgia. Căutaţi a face pe Poartă ca să dee ordin paşii din Erzerum a pleca cu toare puterile sale spre această provincie. Căutaţi totodată a ţinea pe principele Abazilor in bune disposiţii şi stăruiţi ca el

să iee parte la luptă in protiva dușmanului comun. Acest principe, pașa din Erzerum, Perșii și Poarta trebue să atace deodată Georgia, Crimea și Besarabia." *)

Și intr'adevăr că Rușii cuprinsese Moldova și Valahia numai cât prin surprindere. Generalul Michelson trecuse Nistrul când incă resboiul nu era declarat și, folosinduse de buimăceala in care se afla Poarta cu ocaziunea stăruinților protivnice a le puterilor in afacerea domnitorilor Moruzi și Ypsilante, cuprinsese unul după altul, Iașii, Galații, Focșanii și Bucureștii, incât Rușii iși intinsese stăpânirea pe ambele principate. Turcii, stârniți de Franceji, pornesc cu puteri destul de insemnate in contra Rușilor și aceștia fiind nevoiți să mai slăbească incă armata lor de ocupațiune pentru a intări trupele trimise in protiva lui Napoleon, se văd constrinși a se retrage inaintea Turcilor, părăsesc Bucureștii și mai că ar fi fost siliți să treacă inapoi Nistrul dacă o catastrofă lăuntrică n'ar fi oprit pe loc armatele impărăției otomane.

Sultanul Selim III incă de când se suise in scaun (1789) iși pusese in gând se desființeze corpul Ienicerilor, acea trupă vestită, ce făcuse când-va puterea Otomanilor, dar care cu timpul ajunsese atât de pretențioasă și nedisciplinată incât devenise o vecînică

*) *Zinkeisen* l. c. VII p. 474.

cauză de desordine pentru impărăţie. Intreprinderea nu era uşoară şi cu atăt mai puţin intr'un timp de resboiu, cănd statul avea nevoe de dinşii. De acea in loc ca Sultanul să-i desfiinţeze, resturnară ei pe Sultan, punĕnd in locui pe Mustafa IV, principe idiot ce nu domni decăt un an de zile.

Resboiul intre Turcia şi ambele sale rivale nu putea deci să iee proporţiuni insemnate din cauză că ambele părţi erau impedecate in operaţiunile lor, Anglia şi Rusia din cauza resboiului cu Napoleon, Turcia din cauza revoluţiilor lăuntrice. Napoleon intr'adevĕr era centrul in jurul căruia gravita lumea de atunci, o lume in jurul unui om! De soarta sa era legată soarta tuturor statelor, după interesul seu se regulau interesele tuturor ţerilor. Tradiţiunile politice a le trecutului se rupsese cu totul, calea urmată atăta timp de popoare era părăsită, alianţele şi duşmăniile se alcătuiau şi să desfăceau pe zi ce merge, tocmite şi orănduite după placul arbitrului Europei. Vroinţa unui om inlocuise relaţiunile acele necesare intre popoare care determină purtarea lor unul către altul; interesul individului izgonise intereşul colectivităţilor. Pentru Napoleon toate statele nu erau decăt mijloacele, instrumentele prin care el să ajungă la ţelul seu suprem, dominarea Europei şi a lumei intregi ; el le intrebuinţa pentru scopurile sale, dar ele in sine nu aveau

nici un scop; le arunca unul in protiva altuia ca să se sfărăme şi el să se folosască din dărămăturile lor, le trăta astăzi ca prieten şi ca aliat, măni ca duşman neimpăcat, jertfindu-le pe toate nesăţioasei sale ambiţiuni.

Ce putea să preţuească impărăţia otomană in ochii unui asemine om? Şi ea era tot numai un instrument al politicei sale, instrument pe care'l intrebuinţa căt timp putea să i facă slujbe, pe care'l frăngea şi'l arunca departe de el indată ce nu-i mai putea fi nici de un folos. De acea nu trebue să ne mirăm dacă vedem politica Franţiei schimbăndu-şi earăşi cursul faţă cu Poarta, in urma păcei de la Tilsit.

In această pace Napoleon se apropie de Rusia şi căştigă pe această putere in favoarea sa contra Angliei, duşmanei sale celei mai neimpăcate, ca una ce era cu neputinţă de lovit. Impăratul Alexandru făgădueşte lui Napoleon intervenirea sa pentru mijlocirea unei păci cu Anglia; dar aceasta nu se putea căştiga fără vre o compensare. Napoleon nu se sfieşte atunci a jertfi pe foasta sa aliată, pe care chiar el o aruncase in resboiu cu Rusia, oferind Rusiei mijlocirea unei păci intre Turcia şi dinsa şi făgăduind că la caz de refuz a Porţei de a incuviinţa cererile Franţiei, aceasta să va alia cu Ruşii şi va impărţi imperiul Otoman. Rusia era să primească Basarabia, Moldova, Valahia şi Bulgaria până

la Balcani, ear Franţia Albania, Thesalia până la Salonichi, Morea şi Candia, pe când Austria trebuea să fie impăcată cu Bosnia şi Serbia, remănănd Turcia in posesiunea Rumeliei cu Constanţinopolea. Impăratul Alexandru, nemulţămit cu partea ce i se făcea, consimţi a lăsa lui Napoleon insulele Arhipelagului precum şi Egipctul in schimb pentru Constantinopole, visul de aur al politicei moscovite. Se zice că Napoleon, când auzi această cerere din gura impăratului Alexandru, puse intr'o mişcare pe care nu o putu stăpăni, degetul pe o cartă ce o avea inaintea lui, arătănd capitala imperiului otoman şi spuse lui Alexandru drept in faţă: „Constantinopolea! Constantinopolea nu voi da-o nici odată, căci acolo este stăpănirea lumei." Impăratul Alexandru, vĕzĕnd pe Napoleon atăt de hotărit, se mulţămi cu partea ce i se făcea şi se inchee intre ambii suverani tratatul acel secret acărui art. XIII sună astfel:" In cazul când Poarta, in urma schimbărilor ce s'au intemplat in Constantinopole, n'ar primi mediaţiunea Franţiei sau primimind'o nu se va dobăndi un rezultat mulţămitor până in trei luni de zile de la inceperea negoţiărilor, atunci Franţa va face cauză comună cu Rusia in protiva Porţei otomane şi ambele inalte puteri contractante se vor inţelege pentru a scoate toate provinciile impărăţiei otomane din Europa, afară de Rumelia şi oraşul

Constantinopole, de sub jugul şi asuprirea Turcilor." *)

De şi Turcii la inceput se infuriază cumplit cănd aud despre această tradare a lui Napoleon, totuş Sebastiani izbăndeşte a convinge pe Poartă că mediaţiunea Franţiei prevăzută prin pacea de la Tilsit este in interesul Porţei care ar fi in neputinţă de a susţinea resboiul mai departe, mai ales că Rusia, incheind pacea cu Napoleon, ar putea dispune de toate puterile sale. Astfel se inchee armistiţiul de la Slobozia lăngă Giurgiu in 24 August 1807 in cuprinderea următoare: Dacă pacea intre Rusia şi Poartă nu s'ar putea intocmi indată, atunci armistiţiul să ţină cel puţin pănă la 21 Mart 1808; atăt Ruşii căt şi Turcii să iasă din principate pănă in termin de 36 de zile şi aceia să se retragă peste Nistru, ear aceştia peste Dunăre; să se inapoiască atăt corăbiile cu echipajul lor căt şi prinşii ce s'au făcut in luptele de pănă acuma. In privinţa principatelor se mai dispune ca pănă la incheerea păcei ocărmuirea lor să fie dată unui divan alcătuit din boeri, cea ce nemulţămeşte in totul pe Ypsilante, care vezĕnduse astfel scos din domnie aleargă la Petersburg, pentru a protesta in contra nedreptăţei ce i se făcuse.**)

Impăratul Alexandru, nemulţămit cu con-

*) *Zinkeisen* l. c. VII p. 517.
**) *Zinkeisen* l. c. VII p. 527.

dițiunea principală a armistițiului de la Slobozia, deșertarea principatelor, se arată ca jignit prin celelalte punte: inapoirea corăbiilor, destituirea indirectă a lui Ypsilante și terminul de opt luni a incetărei dușmăniilor, dupe dinsul cu mult prea lung. El refuză deci al ratifica și urmează inainte a rămânea in principate, cu toate că Turcii le părăsise. Napoleon, vĕzĕnd scopurile țarului, care erau de a mănținea stăpănirea asupra principatelor până la definitiva incheere a păcei, cănd atunci spera să le poată incorpora pentru totdeauna in imperiul seu, propune lui Alexandru să i le cedeze cu condiție insă ca să iee de la Prusia Silezia pe care s'o anexeze către Saxonia, stat cu totul devotat intereselor franceze. Rusia nu putea cu nici un preț primi acest schimb, care nimicea pe Prusia și crea in Germania un stat puternic, pus cu totul sub inriurirea franceză. De și Alexandru nu se invoește la acest schimb, totuș el refuză de a eși din principate, conform dorințelor lui Napoleon, pretextănd că și acesta stărueşte a rămânea in provinciile ocupate a le Prusiei pe care nu vroia să le elibereze pănă la plătirea contribuției de resboiu. Napoleon, care avea cel mai mare interes a trăi in pace cu Rusia, pentru a putea intrebuința toate puterile sale contra Angliei, inchide ochii asupra acestei incălcări a păcei de la Tilsit, ba chiar ajută Rusiei la dobăndirea Fin-

landei de la Svedezi. In sfirşit aruncând masca, ce până atunci tot o păstrase fâţă cu Turcii, declară acestora că toate ostenelele sale pentru a face pe Ruşi să părăsască Moldova şi Valahia au fost zădarnice şi că Poarta va trebui să jertfească acele provincii, dacă vroeşte să inchee pace cu Rusia. Această declarare nimici cu totul inriurirea franceză in Constantinopole şi apropiė pe Turci earăşi de Anglia.

Pe când pericolele exterioare se adunau atât de ameninţătoare pe capul Porţei, o nouă convulsiune lăuntrică apropie incă mai tare de prăpastie corpul putred a impărăţiei lui Mohamed. In 28 Iuli 1807 o rescoală a Ienicerilor pune un sfarşit zilelor lui Mustafa şi ridică in scaunul Sultanilor pe Mahmud II. Napoleon, vĕzĕnd că Turcia este cu totul perdută şi că pe de altă parte influenţa sa in această ţară este nimicită, se hotăreşte la o mare lovitură. Prin o scrisoare către Alexandru el ei spune: „Find că duşmanii noştri vroesc numai decât să ne silească să fim mari, apoi să le facem pe plac; las pe sama voastră Turcia, Svedia şi tot orientul; intocmiţi-vĕ acolo cum vĕ place; in cea ce mĕ priveşte pe mine, mĕ insercinez cu occidentul.“ *) Pe basa unei asemene declaraţiuni se intâlnesc ambii potentaţi earăşi in Erfurt

*) *Zinkeisen* l. c. VII p. 581.

(27 Sept.) şi Napoleon asigură de o cam dată pe Alexandru pentru dobăndirea Moldovei şi a Valahiei prin următorul articol al tractatului secret incheet intre dînşii: „Fiind că impăratul Rusiei—in urma revoluţiunilor şi a schimbărilor care sgudue imperiul otoman şi'l pun in neputinţă de a da garanţii indestulătoare pentru persoana şi averea locuitorilor Moldovei şi Valahiei, şi nici este speranţă ca asemene să fie date pentru viitor—şi-au intins marginile impărăţiei sale până la Dunăre şi au unit cu ea Moldova şi Valahia, şi nu poate recunoaşte integritatea imperiului otoman decăt cu această condiţiune, apoi impăratul Napoleon incuviinţază această intrunire şi intinderea graniţelor imperiului rusesc până la Dunăre."

„In casul când Poarta ar refuza să cedeze ambele provincii, şi resboiul ar trebui se fie reinceput, impăratul Napoleon nu va lua parte la el, ci se va mărgini a interpune stăruinţele sale pe lăngă Poartă. Dacă insă Austria sau ori ce altă putere ar face cauză comună cu imperiul otoman in acest resboiu, atunci impăratul Napoleon va păşi indată in ajutorul Rusiei şi tot deasemene se indatoreşte impăratul Rusiei a declara resboiu Austriei in caz când aceasta putere ar ataca pe Franceji." *)

*) *Zinkeisen* l. c. VII p. 584. Comp. *Dmitri de Boukharov* la Rusie et la Turquie. Paris 1877 p. 66.

Cea d'intăi urmare a intălnirei de la Erfurt fù impăcarea Turciei cu Anglia prin tratatul Dardanelelor (5 Ianuarie 1809), care restabileşte raporturile intre aceste doue ţeri in starea in care se aflau inainte de resboiu.

Ştirea despre incheerea acestei păci nemulţăni pe Ruşi in gradul cel mai mare. In 6 Mart 1809 principele Prosorovsky inştiinţază pe Poartă că armistiţiul au expirat şi că resboiul va reincepe numai decăt dacă residentul englez nu va fi izgonit din Constantinopole şi aducătorul notei ruseşti nu se va intoarce in 48 de oare cu un respuns mulţămitor.

Poarta refuză cererile Rusiei şi resboiul reincepe. Cea d'intăi măsură luată de Turci fù oprirea comerţului rusesc, prin care se dădea Rusiei o lovitură indestul de gravă, căci Rusia exporta din Odesa şi Crimea mult mai mult de cum importa şi dintre articulele importate avea absolută nevoe de unt-de-lemn şi de pucioasă.

Campania anului 1809 se petrecù in lupte neinsemnate şi Ruşii izbăndiră să iee numai căteva cetăţi intre care Ismailul, după care se retraseră pentru a petrece iarna in principate, eară Turcii la Adrianopole. In cursul anului 1810 Ruşii mai ieu alte cetăţi, precum Turtucai, Basardjik şi Silistria. Anglia, care luase in locul Franţiei rolul de mijlocitoare a păcei, se lovea necontenit de o greutate ce părea neinlăturabilă, anume cererile Rusiei

de a i se ceda principatele, basate mai ales pe imprejurarea că aceste fiind locuite de o populaţiune de religiune greacă răsăriteană, stăpănirea lor s'ar cuveni după drept mult mai curĕnd Rusiei decăt Turciei, pe cănd Poarta refuza din toate puterile indeplinirea acestei condiţiuni. Rusia pentru a arăta căt de serioase şunt pretenţiile sale asupra principatelor le declară printr'un ucaz de incorporate in imperiul rusesc; cu căt insă Ruşii se arătau mai doritori de a pune măna pe ţerile romăne, cu atăta Turcii se indărătniceau mai tare a nu le instrăina de sub stăpănirea lor, incăt resboiul urmează inainte, condus insă tot atăt de moale din ambele părţi, şi in cursul anului 1811.

Tocmai anul 1812 era menit de soartă a vedea sfirşitul acestui resboiu ce se trăgăna acuma de mai bine de cinci ani de zile şi precum Franţia determină pornirea lui, aşa tot dinsa, de şi intr'un mod indirect, puse un capĕt săngeroaselor sale scene. Anume prietenia lui Napoleon cu Rusia nu ţinù mult; refuzănd aceasta de a se pleca la sistemul continental contra Angliei, Napoleon i declară resboiu şi porneşte in protiva ei cu o armată de mai bine de 500,000 oameni. In asemene imprejurări inţelegem prea bine căt de mare era interesul Rusiei de a inchee pace cu Turcia şi incă o pace avantajoasă; cea ce nu inţelegem insă este cum Turcia, care

putea să se folosască atăt de minunat de noua dușmănie izbucnită intre Franția și Rusia, se induplecă la o pace prin care se rășluia earăși o bucată din impărăția sa. cănd numai căt puțină trăgănare ar fi putut'o pune in stare de a cere ea ceva de la Ruși pentru incheerea păcii, Ceea ce pare a fi determinat pe Turci la pace este perderea increderei lor in Franceji și părerea lor cea greșită că in politică ca și in viața de toate zilele, dușmanul de astăzi trebue se fie și cel de măni, că interesul nu poate să schimbe cu totul raporturile intre popoare,—idee cinstită dar barbară ca una ce dă un rol simțimĕntului acolo unde numai interesul egoist se desfășură in toată deplinătatea sa.

Apoi chiar și vestea ce Napoleon trimisese Turcilor despre pornirea sa in contra Rusiei, indemnăndu i la resistență contra acestei puteri, fusese primită de Panaite Moruzi, dragomanul Porței și in loc de a fi inmănată divanului, fù trimisă de dinsul fratelui seu Dimitrie Moruzi, unul din insărcinații Turcilor cu tratarea de pace la București „și acesta indată au trimis o stafetă cu mulțime de amenințări cătră divanul turcesc, inștiințăndu'l că Kutusow i'au declarat hotăritor că pănă in zece zile de nu va primi tratatul iscălit de Sultanul va trece cu oștile peste Balcani și nu se va opri pănă la Andrianopole, unde va inchee pace. O asemene noutate in-

fiorătoare pentru Turci, supuindu-se Sultanului, care suferise atâtea. şi atâtea de la Kutusow, mai inainte de a fi informat de impărtăşirea lui Napoleon, n'au avut alta ce face decât a iscăli tratatul trimis de imputerniciţii sei, şi a'l intoarce lui Moruzi, ca să'l dee Ruşilor. Inştiinţinduse apoi Napo leon de toate aceste şi punĕnd măna pe insuş corespondenţa lor secretă au dat'o pe faţă Sultanului, trimiţind actele cu care invinovăţea pe delegaţii Turciei cătră Poartă pentru darea Besarabiei, şi pe când Beizadea Dumitraki serba incheerea păcei in principate prin cele mai strălucite baluri date de Ruşi, la Ţarigrad se iscălea firmanul de moarte pentru dinsul şi pentru fraţii sei, precum s'a şi esecutat cu puţine zile in urmă.“ *)

Pacea incheetă in 28 Mai 1812 cuprindea următoarele dispoziţiuni : Prutul de la intrarea sa in Moldova până la vărsarea sa in Dunăre va fi deacum hotarul intre ambele impărăţii. Se stipulează pentru locuitorii principatelor scutirea de tribut pe 2 ani, ertarea contribuţiunelor pentru timpul cât au ţinut resboiul şi celelalte favori ce se obicĭnuise acuma in tratatele dintre Ruşi şi Turci. Pentru Serbi Ruşii dobăndesc amnistie şi autonomie administrativă.

*) Istoria Moldovei de Manolachi *Drăghici* II p. 78.

IV.

Suferințele Românilor și perderea Besarabiei.

Resboiul acesta fusese pornit de Ruși pentru a scăpa țerile române de jafurile și asupririle Turcilor; prin urmare era firesc lucru a aștepta in timpul cât Rușii au stăpânit principatele, 1807 – 1812, o schimbare de regim, cu atâta mai mult că aceștia vroind să pună definitiv măna pe dinsele, trebuia să le pună in perspectivă o altfel de ocărmuire de cât acea ce o suferise cât timp fusese sub stăpânirea turcească. Așa ar fi trebuit să fie; să vedem insă cum a fost.

Unul din relele de căpitenie a domniei fanariote fusese abuzul ce se făcea cu darea boeriilor, care, scutind de dare și dând drept la dregătorii, nu erau de loc fără insemnătate. Rusia in loc de a stavili acest abuz, găsind in el mijlocul de aşi face partizani, il exploată pe o scară intinsă și ne mai pomenită până atunci. Prețioasa cronică contimpurană ne spune in această privire: „Nu era mai puțin ciudat să vezi că făcea și boeri cu un nou obiceiu adică cu pitace domnești inscris, care se da la obrazele ce se boeria, cuprinzetoare că „cutare după slujba sa (sau după alte mijlociri) se sue la treapta cutare“, care pitace ajunseră mai la urmă de vindea și pe bani și era destulă ocară, căci le lua și toate mascaralele și oamenii netrebnici.“ *)

*) Cronica inedită, Cap. Domnia lui Alex. vodă Suțu.

Un alt reu pe care Rusia ar fi trebuit să'l combată din resputeri era corupția dregătorilor, lucru ce firește ei era cam greu, fiind ea insăși atăt de coruptă și s'ințelege de la sine că ocărmuirea principatelor nu putea să fie decăt o credincioasă copie a celei rusești. Tot cronica ne spune: „Și așa ajunsese mai mult decăt inainte a impinge la bani și a face căte netrebnicii toate, ca să isbutească la dregătoria vistieriei și la toate mansupurile. care lucru vĕzendu'l cei mai mici boeri, boernași, și fiind că și lor trebuia chivernisală, și altfel nu putea izbuti pentru căci nu se mai căuta vrednicia și căderea, ci de cătră cei mai mari li se cerea bani, fiind ca și dumnealor da, fură siliți și ei a apuca tot pe drumul acela ce se invățase de la cei mai mari, și apoi ce să vezi de aice inainte și fiind treaba pe cine dă mai mult, vedeai căți blăstămați toți in trebi ce nu li se cădea și intindea toți in toate părțile pe biata țară: una se cerea și nici cu trei nu se plătea. Jăluire nu avea loc, pentru că toți erau căptușiți cu hrăpire. Legi suflet, Dumnezeu, resplătire, ziceau că sunt toate nimicuri și basme călugărești. La bani numai se inchinau cu un cuvĕnt de la cei mai mari până la cei mai mici, ca să scoată cele ce da și să le mai rămăe și căștig din care se intimpine cheltuelele hainelor, a claprilor și a altor a tot felul de desfrănări."

Că Rușii erau cei d'intăi a jefui și prada pe norod ne o spune tot cronica ceva mai la vale cu prilejul povestirei rivalităței d'intre Filipescu și Varlam de la slujba de mare vistiernic, arătând că le trebuea acestor doi pentru a putea lupta impreună „și pungă nu puțin; drept acea se și sileau spre dobăndirea de bani și aceasta se spărgea in capul ticălosului norod, căci pentru una nu se mulțămeau cu doue și cu trei ca să poată ei intimpina dările pe la unii alții din căpitenii prin care se lucra căștigarea vistieriei, cum și balurile și alte ceremonii ce necontenit trebuia să facă gheneralilor și până la cei mai mici ofițeri ai armii, pentru ca să-i căștige prietini și pot zice că atăt cumpăniseră viclenii de Ruși lucrul, incăt ce lua bieții vistieri cu hrăpire din spinarea norodului negreșit și cheltuia". O asemene priveliște a unei oarde de răpitori ce joc și benchetuesc pe socoteala unui nenorocit popor este de sigur din cele mai revoltătoare. Pe timpul Turcilor averile răpite mergeau să imbogățască familiile despoietorilor și aveau cel puțin o țintă economică; acuma insă se beau și se măncau. se aruncau in vênt la sunetul paharelor și a chiuetelor de veselie, pe când poporul vărsa sudori de sânge pentru a plăti orgiile așa numiților sei liberatori.

Dacă adăogim la aceste proteguirea incă și mai pe față a egumenilor greci, care despo-

iau averile mănăstirilor, proteguire ce s'înţelege cu atât mai uşor cu cât Ruşii veneau in numele bisericei pentru a mântui pe bieţii creştini de sub jugul Mahometanilor, respândirea in ţerile române a unei monede falşe impusă de Ruşi ca plată inchipuită pentru cumpărăturile lor şi mai cu osebire abuzurile de tot felul pe care armatele ruseşti le făcea pretutindene unde călcau, incât după expresia cronicarului pe unde ajungeau ele „gemea pămêntul“ — toate aceste pot să ne dee o idee de şi slabă despre starea ţerilor române in timpul ocupaţiunei ruseşti — zicem idee slabă. căci gândirea nu poate reproduce decât generalităţi, pe când realitatea ingrozitoare constă tocmai in faptele concrete pe care limba este in neputinţă a le reproduce.

Locuitorii principatelor plângânduse intâi la comandantul general Kutusow, primiră numai respunsul că „le va lăsa ochii pentru a plânge.“ *) Vĕzĕndu-se astfel şi luaţi in ris pe lângă nenorocirile cărora erau expuşi se plânseră la impăratul Alexandru. Acesta, auzind de suferinţile lor ne mai pomenite, exclamâ intr'un moment de indignare că „asemene neomenii nu sunt de suferit,“ şi ordonâ lui Tschitschakoff, ce era numit comandant in locul lui Kutusow, ca să iee măsurile necesare pentru a combate neorânduelele şi a-

*) *Zinkeisen* l. c. VII. p. 712.

busurile de tot soiul ce se comiteau. De pe aceste măsuri, pe care cronica le arată că s'ar fi luat, se poate earăşi vedea cele ce terile suferise mai inainte, şi numai cât contrastul intre o stare desperată şi una ceva mai bună, face pe cronicar să arăte cu colori aşa de vii indreptările lui Tschitschakoff: „Lipsea mulţimea cererilor de care. care topea dobitoacele, slujindu-se mai mult oştile cu carele şi caii lor, lipsiră oare cum şi jafurile ce se urmau in ţară de către dregători, se indreptară judecătorii şi căuta dreptatea fie-căruia; cu un cuvênt străluci o părintească ingrijire asupra ticăloasei ţeri."

O asemene stare de lucruri nu putea trezi in inimele Românilor simpatii pentru liberatorii lor. Aducânduşi aminte şi de cele suferite in resboaele de mai inainte ei se putură convinge că stăpânirea rusască nu era menită de loc a aduce asupra ţerilor lor fericirea ce o doreau. Cu cât mai mult trebuiră ei să se simtă loviţi, vĕzĕnd că se reşluia din Moldova o parte atât de insemnată; şi dacă ei se mişcară atât de mult la răpirea Bucovinei, care era numai un colţ de ţară, cu cât mai puternic trebuiau să se scoale cu toţii pentru a protesta in contra răpirei a jumătate din moşia lor? „Jalobele" la Poartă nu lipsiră nici acuma şi, cu toate că nu era un domnitor care să se facă până la un punct organul ţerei, boerii şi de astă dată işi in-

depliniră datoria, arătând Porţei perderea insemnată ce o face Moldova. Cu destulă ghibăcie politică boerii se prefăcură că apără numai interesul Porţei, lasară la o parte plângerile şi invocarea dreptului incălcat şi arătară acesteia perderea economică ce suferea Moldova prin deslipirea Besarabiei. Grăul in cătime de 120,000 chile ce se dădea pe fiecare an pentru zahareaua turcească se lua tot din Besarabia, căci in partea cealaltă de ţară se cultiva numai popuşoiu pentru hrana locuitorilor. Din cele 300,000 ocale de unt ce Turcii luau din ţară, 120,000 se scoteau din Besarabia. Apoi vitele cele mai multe şi oile se păşunau in intinsele câmpii a le Besarabiei „isvorul vitelor“; prin cedarea ei se imputina comerţul vitelor, cel mai insemnat articol de export al principatului. Tributul de sigur trebuia micşurat, căci era peste putinţă a se cere de la jumătate de ţară cea ce apăsa mai inainte pe intregul ei. Aceste şi multe altele erau invocate de boeri pentru a dobândi „restatornicirea intregimei Moldovei precum o apucase de la moşi şi strămoşi“ pentru a redobândi „partea cea mai bună şi insufleţitoare hranei, indemânarea şi adăpostirea pămêntenilor in inlesnirea vieţuirei lor intru a hranei indestulare şi a vitelor păşune, intr'un cuvênt tot câmpul şi inima ţerei.“ *)

*) Anaforana obşteştei adunari cătră domnul Moldovei Scărlat Alexandru Kalimah VV. pentru instrăinarea Besarabiei 1812 Art. 2. Comp. *Drăghici* l. c. II p. 93.

Aceste protesturi insă periră in vênt ca şi acele pentru Bucovina. Catastrofa lui Napoleon in Rusia, care făcù in curênd pe Alexandru dominatorul Europei, impedecâ cu totul ori ce incercare a Porţei de a reveni asupra unui fapt implinit şi aşa „sosind ziua fatală a expirărei convenţiei, după tractat ce trebue fieşte care să trăească unde era să rămăe definitiv, ceasurile acele au fost de plăngeri un timp de neuitat, pentru că poporul cu cărdul, ca turmele de oi, incinsese toată marginea Prutului, de la un capăt pană la altul, mergănd şi viind de prin sate şi de prin tărguri septămăni incheete, cu luarea de ziua bună de la părinţi, de la fraţi şi de la rudenii cu care crescuse şi vieţuise impreună pană in vremea acea, când se dispărţâ unii de alţii pentru totdeauna.“ *) Şi intr'adevăr, se despărţise pentru totdeauna Besarabia de Moldova; de indată ce incăpuse in ghiarele colosului moscovit ea era moartă pentru Moldova şi sărutarea ce i se dăduse fusese sărutarea cea de pe urmă. De atunci Prutul volburâ ape amărite prin lacrimile locuitorilor ambelor sale maluri şi deveni „rîul blăstămat“ acărui valuri vor insemna despărţirea unui neam.

Acuma se dădea pe faţă adevarata ţintă a Rusiei faţă cu ţerile române. Lupta pentru

*) Manolachi *Drăghici* l. c. II p. 94 Autorul este contimpuran evenementelor.

dinsele nu fusese intreprinsă spre a le inapoi libertatea impilată de Turci, ci pentru a le supune propriei sale stăpâniri, pentru a schimba suzeranitatea turcească cu dominarea moscovită. Dacă până acum Rusia păstrase o tăcere calculată asupra viitoarei posiţii a principatelor, cu luarea Besarabiei ea documenta intr'un mod neindoelnic că scopul ei era inglobarea ţerilor de la Dunăre in intinsa ei impărăţie.

Dar cu ce drept venea ea să facă acest lucru? Ruşii se constituesc apărătorii noştri, şi se luptă cu Turcii pentru a scăpa pe coreligionarii lor de sub jugul unei puteri păgâne; prin urmare ei veneau in protiva Turcilor şi in ajutorul nostru, erau duşmanii Turcilor şi aliaţii noştri. Apoi spre a se despăgubi de la Turci pentru resboiul ce il purtase, ei ieu o parte din acele ţeri a căror proteguitori se declarase! Procedare neauzită! dar pentru Ruşi nu era ceva afară din orânduealā. Ei se deprinsese a incălca tot ce se numeşte drept cu prilejul impărţirei Poloniei, naţiune cu mult mai mare şi mai insemnată decât a noastră şi se exercitase in asemene răpiri şi cu imprejurarea incorporărei Crimeei. Erau să se oprească inaintea unui popor ce mai că nu exista ca atare, ce era mai mult o sumă decât o colectivitate de indivizi?

Dar ori cum au judecat şi va judeca lu-

mea această răpire a Besarabiei, din punctul de videre al Românilor ea este şi rămăne o crimă—şi anume crima cea mai mare, destrucţiunea formei de existenţă celei mai inalte pe pămĕnt, a naţionalităţii. In relaţiunile internaţionale unde numai cât forţa predomneşte, unde nu există un organ care să facă ca dreptul să fie respectat, fie care popor este judecătorul suprem al intereselor sale. Dacă interesul Rusiei este de a supune lumea intreagă impărăţiei sale, al nostru, nu mai puţin sfânt, este de a ne plănge de incălcările suferite, de a protesta in contra ori cărei incercări care tinde a destruge forma particulară de viaţă ce i a plăcut soartei a imprima poporului nostru; şi dacă lupta pentru existenţa dă celui mai tare izbânda asupra celui mai slab, cel puţin ea dă şi acestuia putinţa resistenţei, a luptei in protiva elementului cotropitor; şi mai la urmă dacă forţa repune dreptul, cel puţin remăne acestuia măngăerea de a fi privit ca jertfă, pe când forţa imbracă in totdeauna figura unui calău.

Răpirea Besarabiei ar fi trebuit să inveţe pe Români cu lucru: că dacă există vre un pericol pentru existenţa lor ca naţiune, acesta va veni de la Nord; dacă este vre un element adevărat duşman al elementului român este acel rusesc, care nu din intĕmplare, din neingrijire pune in pericol existenţa noastră,

ci lucrează cu conștiință la destrugerea ei. Acest pericol l'au simțit toți Românii acei ce și'au iubit intr'adevěr poporul și care au bine meritat de patria lor. Toată desvoltarea noastră națională este datorită luptei neimpăcate in contra acestui element cotropitor, luptă in mare parte susținută cu ajutorul apusului. In ase-nene imprejurări a face politică rusască este a da noi inșine arma in mănile ucigașului, este a trada interesele cele mai sfinte a le causei române.

Tabla materiilor.

Sfîirşitul Volumului I.